

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Rikoslain 10 luvun mukainen rikoshyödyn menettäminen

Laitinen, Merja

2015 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Rikoslain 10 luvun mukainen rikoshyödyn menettäminen

Merja Laitinen
Yrittäjyyden ja
liiketoimintaosaamisen
koulutusohjelma (YAMK)
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2015

Merja Laitinen

Rikoslain 10 luvun mukainen rikoshyödyn menettäminen

Vuosi 2015 Sivumäärä 106

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa rikoslain (39/1889) 10 luvun mukaisista menettämisseuraamuksista sekä ulosottokaaren (705/2007) 4 luvun 14 §:n mukaisista keinotekoisista järjestelyistä. Opinnäytetyössä syvennytään tarkemmin rikoslain mukaisiin menettämisseuraamuksiin. Ulosottokaarta käsitellään pintapuolisesti 8 luvun turvaamistoimeen liittyvien säännösten osalta sekä sivullisen aseman osalta ulosottomenettelyssä ja syvemmin pe-rehdytään 4 luvun 4 §:n mukaisiin keinotekoisiiin järjestelyihin. Tutkimus on oikeusdogmaattinen, julkisoikeudellinen tutkimus. Opinnäytetyön oikeudellinen viitekehys koostuu pääosin rikoslaista, ulosottokaaresta, esitutkinta-laista, pakkokeinolaista, hovioukeden ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä sekä lain valmisteluasiakirjoista.

Tutkimuksen tarkoituksena on myös tuoda esille eri oikeuslähteistä, miten poliisien tulisi erilaisissa konkreettisissa tilanteissa menetellä, jotta toisaalta ihmisten perustuslaillinen oikeus-turva toteutuisi ja toisaalta rikoshyödyn sekä ulosotettavan varallisuuden mahdollisimman kustannustehokas toiminta saataisiin toteutettua. Samalla syntyy tietoa poliisihallinnolle ja ulosottoviranomaisille sekä vertailutietoa sivullisjärjestelyillä siirretyn omaisuuden poisotta-mista rikoslain ja ulosottokaaren näkökulmista. Tämän opinnäytetyössä tehdään oikeusvertai-lua muiden maiden voimassa olevaan oikeuteen ja vertaillaan sitä Suomen oikeustilaan. Tällä keinolla saavutetaan työelämää tukevaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä siitä, miten lainsäädäntöä tulisi mahdollisesti kehittää.

Tutkimuksen keskeisimmät havainnot liittyvät esitutkinnassa tehtäviin toimintamalleihin ja poliisien tietämykseen menettämisseuraamusten soveltamisesta. Rikoshyödyn jäljitystoiminta on poliisin esitutkintatoimista rahallisesti kannattavinta toimintaa ja siihen tulisi esitutkinnan aikana myös panostaa. Tutkimuksen havainnot liittyvät myös laajennetun rikoshyödyn sää-nöksen ja keinotekoisien järjestelyjen säännöksen soveltamiseen oikeuskäytännössä sekä näiden säännösten näyttökynnyksen erilaisuuteen ja siitä esiin tuleviin ongelmiin. Tutkimuksessa kä-sitellään myös vireillä olevaa lakiuudistusta koskien rikoslain 10 luvun menettämisseuraamuk-sia ja pohditaan lakiuudistuksen mahdollisia vaikutuksia oikeuskäytäntöön ja säännösten so-veltamiseen tulevaisuudessa.

Asiasanat: rikosoikeus, menettämisseuraamukset, konfiskaatio, keinotekoinen järjestely, ulosotto.

Merja Laitinen

Confiscation in accordance with chapter 10 of the penal code

Year	2015	Pages	106
------	------	-------	-----

The goal of this thesis is to provide information about confiscation defined in Penal Code (39/1889) chapter 10 and artificial arrangements described in Execution Code (705/2007) chapter 4 section 4. The confiscation process under Penal Code is explored more thoroughly and Execution Code will be handled more superficially concentrating on artificial arrangements. The enforcement process and the role of the third party will be covered concisely. This study is oriented on legislation and public law. The framework of the study is based on Penal Code, Execution Code, the act on preliminary investigation, the act on coercive criminal investigation, court verdicts and law drafting documents.

This thesis also aims to provide knowledge about how the police should operate in various situations so that constitutional aspects are taken into consideration and confiscation will be implemented in an effective and economical way. This will be ensured by informing the police and enforcement authorities about artificial arrangements and their legal aspects. The thesis also compares the differences in legislation used in other countries and how they relate to the Finnish system. This provides information that can be used to evolve Finnish legislation and its implementation.

The main findings of the thesis are related to procedures used in pretrial investigation and authorities' abilities to implement the law effectively. Tracing illegally acquired assets is the most profitable pretrial measure and that's why the whole system would benefit if it was used vastly. I will also discuss the upcoming law reform on Penal Code chapter 10 and its effect on pretrial process and court rulings.

Keywords: criminal law, confiscation, artificial arrangement, distraint.

Laki-, asetus- ja direktiiviluettelo

PL	Perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
UK	Ulosottokaari (705/2007)
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
	Laki sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010)
TakSL	Laki takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
RikVahL	Rikosvahinkolaki (1204/2005)
VMJL	Laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä (1578/1995)
MK	Maakaari (1578/1992)
BrB	Brottsbalk (1962:700)
	Lag om straff vissa trafikbrott (1951:649)
POCA	The Proceeds of Crime Act 2002
VNA ulosottomenettelystä	Valtioneuvoston asetus ulosottomenettelystä (1322/2007)
SopS 44/1994	Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus laitonta huumausainien ja psykotrooppisten aineiden kauppaa vastaan.
SopS 53/1994	Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus.
911308/ETY	Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiivin rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä.
2005/212/YOS	Euroopan unionin neuvoston puitepäätös rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta.
2014/42/EU	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa.

Sisällys

1	Johdanto.....	8
2	Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	9
2.1	Lainoppi eli oikeusdogmatiikka	10
2.2	Oikeuslähdeoppi ja laintulkinta	11
2.3	Oikeusvertailu	13
2.4	Opinnäytetyön etiikka ja luotettavuus	13
2.5	Opinnäytetyön rajaukset.....	15
3	Rikoslain 10 luvun mukainen hyötykonfiskaatio	16
3.1	Menettämisseuraamuksen tarkoitus	18
3.2	Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset	20
3.2.1	Rikoksen yritys, valmistelu tai rikoksen eri osallisuusmuodot.....	20
3.2.2	Alaikäiset ja syynäkeettomat rikoksentekijät.....	21
3.2.3	Anteeksiantoperusteet	22
3.2.4	Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja vanhentuminen.....	23
3.3	Rikoshyödyn takavarikointisäännökset	24
3.3.1	Takavarikon ja vakuustakavarikon eroja	25
3.3.2	Takavarikon käyttömahdollisuudet konfiskoinnissa	26
3.3.3	Vakuustakavarikon käyttö konfiskoinnissa	27
3.4	Menettämisseuraamuksen vaatiminen rangaistusvaatimusmenettelyssä.....	28
3.5	Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettäminen	30
3.5.1	Rikoksen tuottama taloudellinen hyöty	30
3.5.2	Rikoshyödyn määrittäminen	33
3.6	Laajennettu hyödyn menettäminen.....	35
3.6.1	Liipaisinrikoksen edellytys laajennetussa hyötykonfiskaatiossa	36
3.6.2	Rikollinen toiminta omaisuuden lähteenä	38
3.6.3	Säännöksen harkinnanvaraisuus ja suhde 2 §:n mukaiseen hyötykonfiskaatioon.	41
3.7	Rikoksen tekovälineen menettäminen.....	42
3.7.1	Rikoksentekoväline.....	42
3.7.2	Rikoksentekovälineen pakollinen konfiskointi.....	44
3.7.3	Rikoksentekovälineen harkinnanvarainen konfiskointi	45
3.8	Arvon menettäminen	48
3.8.1	Arvokonfiskaation esteet.....	49
3.8.2	Omaisuuden arvon määrittäminen	50
3.9	Muun omaisuuden menettäminen	51
3.9.1	Rikoksen tuotteen ja rikoksen kohteen pakollinen konfiskointi	52

3.9.2	Esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympäristölle haitallisiin ominaisuuksiin perustuva konfiskointi	53
3.9.3	Konfiskointi uusien rikosten estämiseksi	53
3.9.4	Konfiskointi säännöstelyä, maahantuontia tai maastavientiä koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi	55
3.9.5	Konfiskointi luonnon tai ympäristön suojelemiseksi annettujen säännösten ja määräysten tarkoituksen toteutumiseksi	55
3.9.6	Astian, pällyksen tai muun välineen konfiskointi	56
3.10	Kenen omaisuutta voidaan konfiskoida.....	57
3.10.1	Se, jonka puolesta rikos on tehty.....	57
3.10.2	Konfiskaatiotyöryhmän ehdottamat muutokset 2 §:n kohderyhmään ..	59
3.10.3	Omaisuuden konfiskointi 3 §:n perusteella	61
4	Ulosottokaari.....	63
4.1	Vakuustakavarikon täytäntöönpano.....	64
4.1.1	Mitä omaisuutta voidaan ulosmitata	65
4.1.2	Missä järjestyksessä velallisen omaisuutta voidaan ulosmitata	66
4.1.3	Omaisuuden ulosmittauskiellot	67
4.1.4	Vakuustakavarikon asema ulosottomenettelyssä	69
4.2	Sivullisen asema ulosottomenettelyssä.....	70
4.2.1	Yhteisomistuksessa oleva omaisuus	71
4.2.2	Ulosottokaaren mukaiset omistusolettamat	71
4.3	Keinotekoinen järjestely.....	73
4.3.1	Keinotekoisuusedellytys.....	74
4.3.2	Välttelyedellytys	75
4.3.3	Toissijaisuusedellytys.....	75
4.3.4	Näyttötaakka keinotekoisien järjestelyjen purkamiseksi.....	76
5	Oikeusvertailu	79
5.1	Englanti	79
5.2	Ruotsi.....	82
6	Laajennettu rikosyhödyn menettäminen verrattuna keinotekoiseen järjestelyyn ...	85
6.1	Oikeuskäytäntö	85
6.1.1	KKO:2012:60.....	85
6.1.2	KKO:2006:9	88
6.1.3	KKO:2006:51.....	91
6.1.4	KKO:2006:45.....	94
6.1.5	KKO:2004:96.....	97
6.2	Toimeenpanon yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia.....	100
7	Johtopäätökset	102
8	Lähteet.....	106

1 Johdanto

Menettämisseuraamukset ja rikoshyödyn selvittäminen ovat olennainen osa esitutkintaa ja syyteharkintaa. Menettämisseuraamusten eli konfiskaatioiden lainsäädäntö määrittellään rikoslain (39/1889) 10 luvussa. Rikoshyötynä pidetään kaikkea omaisuutta ja varallisuusarvoisia oikeuksia, jotka voivat olla takavarikon tai vakuustakavarikon kohteena, vaatimuksena kuitenkin on, että rikos on tapahtunut. Menettämisseuraamus voidaan perustaa siten tahallisiin, tuottamuksellisiin tai lievistä törkeisiin rikoksiin. Olennaista rikoksessa on se, että se on tunnusmerkistön mukainen teko, eikä mitään oikeuttamisperustetta ole käsillä.¹

Rikoshyödyn selvittäminen kuuluu osaksi esitutkintaa esitutkintalain (805/2011) 1 luvun 2 §:n mukaan. Säännöksen perusteella poliisiin on esitutkinnassa selvittävät mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöön panemiseksi. Velvollisuus rikoshyödyn jäljittämiseen alkaa syytä epäillä kynnyksestä ja se on rikoslaki riippumaton. Menettämisseuraamusten tarkoituksena on estää rikollisen toiminnasta hyötyminen eli rikastumiskielto. Tavoitteena on oikeudenvastaisen tilan ennallistaminen, rikosvahinkojen vähentäminen, rikosten ennalta estäminen ja rikostorjunnan vaikuttavuuden tehostaminen.

Poliisi, verohallinto, ulosotto ja syyttäjävirsto ovat jo vuosia tehneet tiivistä yhteistyötä rikoksella saadun hyödyn, omaisuuden tai muun turvaamistoimen kohteen jäljittämiseksi, palauttamiseksi, jäädyttämiseksi ja pois ottamiseksi. Keskusrikospoliisiin perustettiin ensimmäinen rikoshyötyä jäljittävä tutkintaryhmä jo vuonna 1995. Tätä toimintaa laajennettiin useimpiin poliisin talousrikosyksiköihin ja myöhemmin myös huumausainerikostutkintaan.² Konfiskaatiosäännösten perusteella rikoshyödyn jäljittämistoimintaa pitäisi kyetä laajentamaan vielä koskemaan kaikkea rikostutkintaa rikoslaista riippumatta.

Rikoshyödyn jäljitystoiminta on poliisin esitutkintatoimista rahallisesti kannattavinta toimintaa. Rikoshyödyn jäljitystoiminnalla saadaan rikoksella vietyä varallisuutta palautettua takaisin valtion kassaan. Poliisihallituksen poliisitarkastaja Tarmo Lamminahon mukaan talousrikostutkinnan eri suoritteita ja saavutuksia tilastoidaan varsin tarkoin sekä valtakunnallisesti että poliisiyksikkökohtaisesti. Rikoshyödyn määrä on yksi keskeisimmistä mittareista, joita seurataan kuukausittain. Vuonna 2014 poliisi konfiskoi rikoshyötyä 106 053 548 euron arvosta vakuustakavarikoiden avulla, joista konkreettisesti rikoshyötyä saatiin takaisin valtiolle 47 687 610 euroa. Rikoshyötyyn panostaminen esitutkinnassa on siis yhteiskunnallisesti tärkeää niin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden, rikosten ennalta estämisen sekä valtiolle takaisin tulevan varallisuuden löytämiseksi ja takavarikoimiseksi.

¹Rautio 2006, 152-154.

²²Rinne et al 2008, 2.

Rikoshyödyn jäljitystoiminnassa poliisin on syytä tehdä yhteistyötä ulosottoviranomaisten kanssa konfiskoitavia varallisuuseriä etsittäessä sekä vakuustakavarikkoa harkittaessa. Ulosottoviranomaiset pääsääntöisesti täytäntöönpanevat poliisin tekemät vaatimukset vakuustakavarikosta, joten ulosottoviranomaisilla on toimivaltuuksiensa puitteissa yleensä näkemystä vakuustakavarikon täytäntöönpanon toteuttamisesta.

2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa rikoslain 10 luvun mukaisista menettämisseuraamuksista sekä ulosottokaaren (705/2007) 4 luvun 14 §:n mukaisista keinotekoisista järjestelyistä. Opinnäytetyössä syvennytään tarkemmin rikoslain mukaisiin menettämisseuraamuksiin. Ulosottokaarta käsitellään pintapuolisesti 8 luvun turvaamistoimeen liittyvien säännösten sekä sivullisen asemaan liittyen periaatteiden osalta ja syvemmin perehdytään 4 luvun 4 §:n mukaisiin keinotekoisiiin järjestelyihin. Tämän jälkeen vertaillaan rikoslain laajennettua rikoshyödyn pykälää ulosottokaaren keinotekoisien järjestelyjen pykälään lähinnä oikeustapausten valossa.

Opinnäytetyön tarkoituksena on myös tuoda esille eri oikeuslähteistä, miten poliisien tulisi erilaisissa konkreettisissa tilanteissa menetellä, jotta toisaalta ihmisten perustuslaillinen oikeusturva toteutuisi ja toisaalta rikoshyödyn sekä ulosotettavan varallisuuden mahdollisimman kustannustehokas toiminta saataisiin toteutettua. Samalla syntyy tietoa poliisihallinnolle ja ulosottoviranomaisille sekä vertailutietoa sivullisjärjestelyillä siirretyn omaisuuden poisottamista rikoslain ja ulosottokaaren näkökulmista. Tämän opinnäytetyössä tehdään oikeusvertailua muiden maiden voimassa olevaan oikeuteen ja vertaillaan sitä Suomen oikeustilaan. Tällä keinolla saavutetaan työelämää tukevaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä siitä, miten lainsäädäntöä tulisi mahdollisesti kehittää.

Opinnäytetyössä juridisesti mielenkiintoisia tutkimuskysymyksiä pohdittavaksi ovat seuraavat näkökulmat: Kuinka laajasti menettämisseuraamuksissa voidaan käyttää takavarikkoa tai vakuustakavarikkoa omaisuuden konfiskoimiseksi ja missä kohtaa varojen on katsottava sotkeentuneen muuhun varallisuuteen, jolloin takavarikkoon ei ole enää edellytyksiä. Samoin pohditaan sitä, että kuinka verrannolliset ovat oikeuskäytännöt ulosottokaaren ja rikoslain mukaisissa keinotekoisien järjestelyjen ohittamisissa. Ulosottokaaren säännökset keinotekoisien järjestelyjen sivuuttamisesta ovat huomattavasti hankalammin toteennäytettävissä kuin rikoslain mukaisessa laajennetun hyödyn menettämisessä.

Opinnäytetyö on luonteeltaan lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Työssä on praktinen tietointressi, joka "tuottaa merkityksiä ja lisää ymmärrystä voimassaolevasta oikeudesta."³ Opinnäytetyön oikeudellinen viitekehys koostuu pääosin rikoslaista, ulosottokaaresta, esitutkintalaista, pakkokeinolaista, hovioikeuden ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä sekä lain valmisteluasiakirjoista.

2.1 Lainoppi eli oikeusdogmatiikka

Oikeustieteellisessä tutkimuksessa perinteinen ydinalue on ollut lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Lainopin tutkimuskohteena on voimassaoleva oikeus.⁴ Lainopin keskeisenä tutkimusongelmana on selvittää, mikä on kulloinkin käsiteltävässä tutkimusongelmassa voimassaolevan oikeuden sisältö. Lainopilla on kaksi tärkeää tehtävää, ensinnäkin se tutkii oikeusjärjestykseen kuuluvia sääntöjä ja tulkitsee niiden sisältöjä. Toinen lainopin tehtävä on oikeusjärjestyksen systemointi eli voimassa olevan oikeuden jäsentäminen. "Systematisoinnin avulla lainoppi pyrkii luomaan ja kehittämään oikeudellista käsitejärjestelmää, jonka varassa oikeutta tulkitaan."⁵ Lainopin systemoinnissa keskeistä on tutkia ja jäsentää tahallisuutta eli oikeudenalojen käsitteitä, syyllisyysperiaatetta ja kohtuusperiaatteita eli oikeusperiaatteita sekä tahallisuusteorioita eli teoreettisia rakennelmia.⁶ Lainopin tuottama tieto selvittää voimassa olevien normien sisältöä ja tuottaa normikannanottoja ja tulkintakannanottoja.⁷ Opinnäytetyössä käytetään molempia lainopin tehtäviä, tutkitaan rikoslain ja ulosottokaaren säännöksiä ja tulkitaan niiden sisältöä sekä systemoidaan voimassa olevaa oikeutta, jotta rikoshyödyn ja ulosottokaaren sivullisjärjestelyjen lain kirjainta olisi mahdollista tarpeen vaatiessa kehittää.

Lainopillisessa lähestymistavassa harvoin mietitään erilaisia menetelmäkysymyksiä, siinä sen sijaa selvitetään ja analysoidaan oikeuskirjallisuutta ja säädösmateriaalia siinä valossa, jonka tutkimusongelma antaa.⁸ Lainopillisessa lähestymistavassa rikoslainopin tehtävä on yleisten määrittelyjen mukaan rikosoikeudellisten säännösten tulkinta, systemointi ja tulkintasuositusten antaminen. "Rikoslainoppi pyrkii jäsentämään olemassa olevan rikosoikeudellisen materiaalin rationaaliseksi kokonaisuudeksi."⁹ Rikoslainopilla on läheinen yhteys käytännön ratkaisutoimintaan ja oikeuskäytäntöön, sen tarkoituksena on helpottaa lain normeja käytännössä soveltavien organien toimintaa. Rikoslainopin tutkimuksessa käytetään lähteinä säädöstekstejä, hallituksen esityksiä, eduskunnan valiokuntien lausuntoja, lainvalmistelun pohjaksi tehtyjä työryhmämietintöjä, erityisesti korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta. Rikosoikeuden tutkimus voi suuntautua myös säännösten kansainväliseen oikeusvertai-

³ Hirvonen 2011, 34.

⁴ Hirvonen 2011, 22.

⁵ Husa - Mutanen - Pohjolainen 2005, 13-14.

⁶ Hirvonen 2011, 25.

⁷ Hirvonen 2011, 22.

⁸ Husa - Mutanen - Pohjolainen 2005, 18.

⁹ Tolvanen 2006, 175 - 176.

luun.¹⁰ Seuraavassa kappaleessa käsitellään oikeuslähteoppia eli sitä, miten ja millä perusteella työssä käytetään edellä mainittuja lähteitä ja mikä niiden tärkeysjärjestys ja painoarvo on, sekä käsitellään oikeuslähteopin erilaisia tulkinta- ja punnintamenetelmiä.

2.2 Oikeuslähteoppi ja laintulkinta

Oikeuslähteoppi on teoriaa siitä, mikä on oikeuslähde, miten ne luokitellaan ja miten niitä käytetään sekä siitä, mikä oikeuslähteiden vaikutus on.¹¹ Laintulkinnan pelinappuloita ovat oikeuslähteet, ne ovat joko konstitutiivisia tai regulatiivisia.¹² Konstitutiivisella tarkoitetaan perusluonteista ja rakenteisiin kuuluvaa.¹³ Regulatiivisella tarkoitetaan säätelevää, ohjailevaa tai ohjeellista.¹⁴ Oikeuslähteiden konstitutiivisuus tai regulatiivisuus määrittelee sen, mitä oikeuslähteitä tulee tai saa käyttää hyväksi. Lain tulkintaa ohjaavat oikeuslähteiden ohella tulkintaohjeet, joiden nojalla oikeuslähteitä käytetään. "Jokaisessa juridisessa tulkinnassa on pyrittävä parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun."¹⁵

Tieteen filosofiassa on eroteltu kaksi ratkaisun tapaa, näitä ovat keksimisen tie eli tapa, jolla ratkaisu keksitään sekä perustelemisen tie eli tapa, jolla ratkaisu perustellaan. Oikeuslähteoppi on nimenomaan oppi ratkaistun oikeuttamisperusteista eli perustelemisen tiestä. Ratkaisun perusteleminen on oikeuslähteopissa keskeisessä asemassa, kysymys on siitä, miten tulkinta ja ratkaisu oikeutetaan sellaisen ulkopuolisen ihmisen silmissä, joka ratkaisua ja sen perusteluita arvioi.¹⁶

Oikeuslähteet voidaan jakaa eri kategorioihin sen mukaan, mikä niiden velvoittavuus ja sitovuus on. Pääpiirteittäin eri kategoriat velvoittavuusjärjestyksessä ovat seuraavan laiset. Vahvasti velvoittavat oikeuslähteet ovat kaikkein sitovimpia oikeuslähteitä. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat kansallisen oikeuden ulkopuoliset normistot, joita ovat Eurooppa-oikeuden sitovat osat, Euroopan ihmisoikeussopimuksen normit, EY -tuomioistuimen tietyt prejudikaatit ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tietyt prejudikaatit. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat myös maan tapa ja kansallisen oikeuden normistot, joita ovat Suomen perustuslain perusoikeudet, lait ja lakien nojalla annetut alempitasoiset normit, kansallisen oikeuden osaksi saatetut kansainväliset sopimukset ja systeemiperusteet.¹⁷

¹⁰ Tolvanen 2006, 175 - 176.

¹¹ Aarnio 2011, 65.

¹² Aarnio 2011, 59.

¹³ Sivistyssanakirja: Konstitutiivinen.

¹⁴ Synonyymisanakirja: Regulatiivinen.

¹⁵ Aarnio 2011, 59

¹⁶ Aarnio 2011 67.

¹⁷ Aarnio 2011, 68.

Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainsäätäjän tarkoitus ja ennakkoratkaisut. Sallittuja oikeuslähteitä taas ovat käytännölliset argumentit, eettiset ja moraaliset perusteet, yleiset oikeusperusteet, oikeustiede, vertailevat argumentit ja muut. Kiellettyjä oikeuslähteitä taas ovat lain ja hyvän tavan vastaiset sekä avoimen puoluepoliittiset argumentit. Oikeuslähde-
luettelo ja oikeuslähteiden velvoittavuus tarkoittaa sitä, että vahvasti velvoittavien oikeus-
lähteiden syrjäyttävä ratkaisu ei ole laillinen. Heikosti velvoittavan oikeuslähteen syrjäyttä-
misestä taas ei tule sanktioita, mutta on oletettavaa, että ratkaisu, jossa ei ole otettu huo-
mioon heikosti velvoittavaa oikeuslähdetä, tulee muuttumaan ylemmässä oikeusasteessa.¹⁸

Tulkintaperusteista eli oikeuslähteistä siirrytään tulkintakannanottoihin eli tulkintatuloksiin. Näihin päästää tulkintametodien avulla.¹⁹ Tulkintametoodeja ovat ennalta annetut tulkin-
tanormit.²⁰ Rikosoikeudessa on pyritty käyttämään sananmukaisen tulkinnan keinoa, jossa
keskeisiä piirteitä ovat analogiakielto ja laajentavan tulkinnan kielto syytetyn vahingoksi.²¹

Opinnäytetyössä käytetään pääasiassa sananmukaista tulkintaa. Sananmukaisessa tulkinnassa
pitäydytään lakitekstin ilmaisun arkikielen mukaisessa normaalimerkityksessä. Analogiakiellon
mukaan lakikielen ilmaisulle ei tule antaa yleisestä kielenkäytöstä poikkeavaa merkitystä.²²
Laki edellyttää kuitenkin aina tulkintaa, joten ongelmana on rajanveto kielletyn analogian ja
sallitun tulkinnan välillä.²³ Laissa määritellään esimerkiksi tahallisuudelle luonnollisesta kie-
lestä eroava merkitystä, jonka käyttäminen ratkaisussa on kuitenkin sananmuodon mukaista
tulkintaa. "Tulkitsijan on siis ensin selvítettävä onko lakikielen ilmaisun termeillä erityinen
oikeudellinen merkitys. Lakikielen erityisterminologia syrjäyttää yleiskielen merkityksen."
Lakitekstiä ei myöskään saa tulkita niin, että jokin lakitekstin osista jäisi merkityksettömäk-
si.²⁴

Opinnäytetyössä tulkitaan rikoslain lisäksi ulosottokaarta sekä vertaillaan näitä kahta keske-
nään, tulkintaan käytetään sananmuotoisen tulkinnan lisäksi systemaattista tulkintaa. Tässä
tulkintamuodossa lakitekstin ilmaisua tulkittaessa otetaan huomioon oikeusjärjestys kokonai-
suudessaan, eli oikeusnormit, oikeudenalan yleiset opit, lainopin teoriat, oikeusjärjestyksen
systematiikka ja logiikka.²⁵

¹⁸ Aarnio 2011, 68 - 69.

¹⁹ Hirvonen 2011, 38.

²⁰ Hirvonen 2011, 38.

²¹ Hirvonen 2011, 39.

²² Hirvonen 2011, 38 -39

²³ Melander 2010, 15.

²⁴ Hirvonen 2011, 38 -39.

²⁵ Hirvonen 2011, 39

2.3 Oikeusvertailu

Oikeusvertailussa tarkastellaan vähintään kahden eri maan oikeusjärjestykseen kuuluvia oikeussääntöjä ja oikeudellisia ilmiöitä. Tarkoituksena on suhteuttaa maiden erilaiset ilmiöt suhteensa toisiinsa.²⁶ Oikeusvertailussa ei ole olemassa mitään yleisesti hyväksytyjä teoreettisia raameja, vaan oikeusvertailu on innovaatiolle avoin oikeustieteen erikoisala. Oikeusvertailu ei ole sementoitu mihinkään tiettyyn tutkimustapaan. Oikeusvertailu antaa oikeusdogmatiikkaan verrattuna paljon enemmän vapauksia. Oikeusvertailussa on kuitenkin kyettävä hahmottamaan ja selittämään lukijalle mitä, miten ja erityisesti miksi oikeusvertailua tehdään.²⁷

Opinnäytetyössä on tarkoitus käyttää oikeusvertailua hyvin suppeasti hyväksi ja saada oikeusvertailun avulla ideoita siihen, miten rikoshyödyn konfiskaatiota voitaisiin käyttää paremmin hyödyksi Suomessa ja olisiko lainsäädäntöä mahdollista kehittää johonkin suuntaan. Työssä käytetään systeemivertailua, jossa johonkin oikeusjärjestykseen kuuluva rakenneosa, eli opinnäytetyössä rikoshyötykonfiskaatio, irrotetaan kansallisesta kontekstistaan ja asetetaan rinnakkain muista verrattavista oikeusjärjestyksistä peräisin olevien samaan asiaa koskevien oikeudellisten kokonaisratkaisujen kanssa.²⁸ Jotta oikeusvertailu olisi mielekästä ja tuloksia tuottavaa, on vertailun kohteilla oltava joitakin yhteisiä piirteitä, jotka muodostavat yhteisen nimittäjän vertailulle.²⁹ Opinnäytetyössä vertailun yhteinen nimittäjä on rikoshyötykonfiskaatio.

Työssä kuvaillaan aineistoa vertailevasti siten, että kukin tutkimusteema käsitellään tutkimusongelman kannalta riittävällä tavalla. Tämän jälkeen arvioidaan miten saatuihin vastauksiin voi, vastaväitteitä esittäen ja vastauksia punnitien, perustellusti suhtautua. Vertailussa ja analysoinnissa selitetään se, miten eroja ja yhtäläisyyksiä voidaan selittää ja ovatko erot merkityksellisiä ja, jos ovat, niin minkä vuoksi. Tämän jälkeen oikeusvertailussa tulisi siirtyä perusteltuihin johtopäätöksiin, joissa esitetään kriittisesti arvio esitetyille selityksille ja analyyseille.³⁰

2.4 Opinnäytetyön etiikka ja luotettavuus

Oikeustieteellistä tutkielmaa tai opinnäytetyötä arvioidaan ensisijaisesti tieteellisin kriteerein, joiden mukaan tiedon on täytettävä objektiivisuuden, kriittisyyden, epäilevyyden, todistettavuuden, koeteltavuuden, perusteltavuuden, avoimuuden, julkisuuden, edistävyyden, itse

²⁶ Husa - Mutanen - Pohjolainen 2005, 15.

²⁷ Husa 2013, 26 - 27.

²⁸ Husa 2013, 163.

²⁹ Husa 2013, 186.

³⁰ Husa 2013, 181 -182.

korjautuvuuden ja itsenäisyyden kriteerit.³¹ Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tieteellinen tieto on tutkimuskohteesta objektiivisesti kertovaa, kaikkia dogmeja, auktoriteetteja ja uskomuksia epäilevää, kriittisen ajattelun ja tutkimuksen kautta syntynyttä, koeteltua, perusteltua ja julkista, edistyvästi uusia totuuksia etsivää ja virheitä korjaavaa sekä autonomista eli ulkopuolisista intresseistä riippumatonta.³²

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on julkaissut vuonna 2012 hyvän tieteellisen käytännön lähtökohdat, joita tieteellisessä tutkimuksessa tulisi noudattaa.³³ Tutkimuseettinen neuvottelukunta ei ole erikseen ottanut kantaa siihen, tulisiko eettisiä ohjeita noudattaa myös opinnäytetyössä. Kuitenkin, vaikka opinnäytetyöt eivät rinnastu suoraan itsenäisiin tieteellisiin tutkijoihin tai tutkimuksiin, on tutkimuseettisten ohjeiden noudattaminen opinnäytetyötä tehtäessä täysin perusteltua jo eettisten periaatteiden sisäistämisen näkökulmasta. Osa hyvän tieteellisen käytännön tunnuspiirteistä on kuitenkin sellaisia, että ne eivät suoraan kosketa kaikkia opinnäytetyön laatijoita.³⁴

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan tieteellisen käytännön lähtökohdissa tutkimuksissa toimitaan yleisten tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen mukaisesti ja noudatetaan yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten ja tutkimuksen talentamisessa, esittämisessä sekä arvioinnissa. Tämän lisäksi tutkimuksessa käytetään tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja tutkijat kunnioittavat muiden tutkijoiden tekemää työtä ja viittaavat heidän julkaisuihinsa sovitulla tavalla. Tarkoituksena on siis antaa arvo muiden tutkijoiden saavutuksille ja heidän tekemälleen työlle.³⁵ Tässä opinnäytetyössä noudatetaan lainopin ja oikeusvertailun metodeita sekä oikeuslähdenopin mukaista oikeuslähdejärjestystä sekä tulkintametodeja. Lainopillisen opinnäytetyön laatijan keskeisintä aineistoa ovat oikeuskäytäntö, lainsäädäntö, hallituksen esitykset, komiteamietinnöt ja niiden rinnastettavat lainvalmisteluasiakirjat. Nämä kaikki ovat sellaisia teoksia, joihin ei rinnasteta ja jotka eivät saa tekijänoikeussuojaa.³⁶ Toki näissäkin teoksissa tulee opinnäytetyön tekstissä olla maininta ja viittaus siihen, että mistä lähteestä tekstiin otettu kappale on lainattu tai otettu. Edellä mainittujen lähteiden lisäksi opinnäytetyön lähdeaineistona ovat erilaiset oikeusalan teokset, joiden yhteydessä tekijän on oltava tarkkana tekijänoikeuksista ja tehtävä teoksista vaaditut viittaukset.³⁷ Oikeustieteissä, jossa ei suoriteta esimerkiksi kyselytutkimusta, vaan opinnäytetyö pohjautuu erilaisista oikeuslähteistä saatuun tietoon, dokumentoinnilla ja raportointi tarkoittaa käytännössä sitä, että käytettyihin oikeuslähteisiin viitataan ja lähdeaineisto dokumentoidaan niin, että

³¹ Hirvonen 2011, 19-20.

³² Hirvonen 2011, 17.

³³ Varantola - Launis - Spoof - Jäppinen 2013, 6.

³⁴ Miettinen 2006, 50.

³⁵ Varantola - Launis - Spoof - Jäppinen 2013, 6.

³⁶ Miettinen 2006, 56.

³⁷ Miettinen 2006, 57.

se on tarkastettavissa jälkikäteen. Harkittu lähteiden valinta, niiden huolellinen tulkinta ja lähdeviitteiden huolellinen ja tarkka merkitseminen ovat osa huolellista opinnäytetyön tekoa³⁸. Piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä voi myös merkitä sitä, että keskeiset alan tutkijat jätetään työssä mainitsematta tai että opinnäytetyössä viitataan toisen käden lähteisiin³⁹.

Eettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan tutkimuksessa tarvittavat tutkimusluvut tulisi hankkia⁴⁰. Opinnäytetyössä tukeudutaan oikeuskirjallisuuteen, lainvalmisteluasiakirjoihin ja oikeuskäytäntöön. Nämä kaikki lähdeaineistot ovat julkisia asiakirjoja, joten tutkimuslupaa ei tutkimukseen tarvita. Neuvottelukunnan ohjeiden mukaan tutkimusorganisaatiossa ja tutkimuksessa otetaan huomioon myös tietosuojaa koskevat kysymykset⁴¹. Opinnäytetyössä ei käytetä poliisin tietojärjestelmiä tai muuta vastaavaa tietoa. Tietolähteenä käytetään julkista materiaalia, joten tietosuojaa koskevat kysymykset eivät muodosta ongelmaa.

2.5 Opinnäytetyön rajaukset

Tämä opinnäytetyö on rajattu koskemaan ainoastaan esitutkinnassa tehtävää rikosyhödyn määrittämistä ja konfiskointia sekä ulosottomenettelyssä tehtävää keinotekkoisten järjestelyjen sivuuttamista. Tässä työssä ei käsitellä tarkemmin syyteharkinnassa tapahtuvaa konfiskointia tai siihen liittyvää prosessia. Opinnäytetyössä ei myöskään käsitellä konfiskaation rajoituksia ja menettämisseuraamuksen kohtuullistamista, koska nämä osa-alueet käsittelevät konfiskaatiota tuomioistuinkäsittelyn näkökulmasta. Esitutkinnan kannalta on tietysti tärkeää havainnoida myös se, milloin konfiskaatio ei tule sovellettavaksi. Tämä vaatii rikosprosessilta hyvää syyttäjäyhteistyötä. Lähtökohtaisesti kuitenkin rikokset, joissa esitutkinnassa konfiskaatiota selvitetään ja henkilön varallisuutta kartoitetaan, menevät poliisilta syyteharkintaan ja niissä on näin ollen suurella todennäköisyydellä mahdollisuus käyttää konfiskaatiota.

Ulosottokaaresta tämän opinnäytetyön ulkopuolelle jää suurin osa lain säädöksistä. Opinnäytetyössä käsitellään ainoastaan esitutkinnan kannalta tärkeitä 8 luvun säännöksiä, sivullisen asemaa ulosottomenettelyssä sekä 4 luvun 4 §:än mukaista keinotekkoista järjestelyä. Samoin opinnäytetyön ulkopuolella jää oikeusvertailu ulosottokaaren osalta, oikeusvertailua tehdään ainoastaan rikoslain konfiskaatiosäännösten osalta.

³⁸ Husa - Mutanen - Pohjalainen 2005, 53.

³⁹ Pohjola 2007, 14.

⁴⁰ Varantola - Launis - Spoof - Jäppinen 2013, 6.

⁴¹ Varantola - Launis - Spoof - Jäppinen 2013, 6.

3 Rikoslain 10 luvun mukainen hyötykonfiskaatio

Konfiskaatiosäännökset on määritelty rikoslain 10 luvussa. Rikoshyötynä pidetään kaikkea omaisuutta ja varallisuusarvoisia oikeuksia, jotka voivat olla takavarikon tai vakuustakavarikon kohteena. Vaatimuksena on, että rikos on tapahtunut. Konfiskaatio eli menettämisseuraamus on seuraamus rikoksesta. Konfiskaatiossa ei ole kyse rangaistuksesta, vaan kyse on turvaamistoimesta. Rikosoikeudessa konfiskaatiolla ymmärretään lakiin perustuvaa omaisuuden korvauksetonta menettämistä rikollisen teon johdosta.⁴² Rikosoikeudellinen legaliteetti-periaate ulottuu myös konfiskaatioon, joka on mahdollinen ainoastaan silloin kun laissa on säädetty ja ainoastaan laissa säädettyssä laajuudessa. Käsitteeseen katsotaan kuuluvan oleellisesti se, että omaisuus menetetään nimenomaan valtiolle.⁴³

Suomen perustuslain (731/1999) 15 §:n 1 momentti antaa jokaiselle omaisuuden suojan. Säännöksen mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin useissa kannanotoissaan katsonut, että on selvää, ettei perustuslain pykälä anna suojaa henkilön rikoksella hankkimalle tai hänen rikolliseen toimintaansa välittömästi liittyvälle omaisuudelle.⁴⁴ Perustuslakivaliokunnan perusteluiden mukaan menettämisseuraamus voi kuitenkin kohdistua vain sellaiseen omaisuuteen, joka on hankittu rikoksella tai jonka tällaista alkuperää on perusteltua syytä epäillä.⁴⁵

Perustuslain ja Suomen muun lainsäädännön lisäksi menettämisseuraamusten osalta Suomea velvoittaa myös kansainvälinen lainsäädäntö. Näistä tärkeimmät ja Suomea eniten velvoittavat sopimukset ovat Wienissä vuonna 1988 tehty Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus laiton huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden kauppaa vastaan (SopS 44/1994) sekä vuonna 1990 tehty Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus (SopS 53/1994). Vuonna 1991 on Euroopan yhteisöjen neuvosto niin ikään antanut direktiivin rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä (911308/ETY).⁴⁶ Näiden sopimusten edellyttämät lainsäädäntömuutokset Suomessa toteutettiin lailla 1304/1994.⁴⁷ Euroopan Unionissa on nähtävissä, että rikoslainsäädännön lähentämisen ja rikosoikeudellisen yhteistyön tarkoituksena on kohdistua nimenomaan taloudellisessa toiminnassa tehtävien rikosten ja muiden väärinkäytösten torjuntaan⁴⁸.

⁴² HE 80/2000 vp, 4

⁴³ HE 80/2000 vp, 4

⁴⁴ PeVL 33/2000 vp s. 2

⁴⁵ PeVL 33/2000 vp s. 3.

⁴⁶ HE 80/2000 vp, 7

⁴⁷ Viljanen 2007, 17.

⁴⁸ Lahti - Koponen 2007, VII.

Suomessa rikoslain menettämisseuraamuksia koskevat säännökset uudistettiin vuonna 2001, jolloin rikoslakiin otettiin uusi 10 luku, johon sisällytettiin menettämisseuraamuksia koskevat soveltamisalaltaan yleiset säännökset. Samalla kumottiin valtaosa menettämisseuraamuksia koskevista lukuisista säännöksistä niin rikoslaisissa kuin sen ulkopuolisessakin lainsäädännössä.⁴⁹ Vuoden 2001 uudistuksessa merkittävimpiä muutoksia entiseen menettämisseuraamuksia koskevaan lainsäädäntöön olivat laajennettu hyötykonfiskaatio, vahingonkorvausten ja hyötykonfiskaation välisen suhteen määrittelemisen uudelleen sekä säännös siitä, että menettämisseuraamuksen tuomitseminen edellyttää menettämisseuraamuksen vaatimista.⁵⁰

Euroopan neuvosto antoi vuonna 2005 puitepäätöksen rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta (2005/212/YOS), jonka ei tuolloin katsottu vaativan Suomelta lainsäädäntö uudistusta.⁵¹ Vaikka lainsäädäntömuutoksia ei tehty, on puitepäätöksellä ollut vaikutusta korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä tulkintavaikutuksensa kautta⁵². Rikoslain 10 lukuun on tehty hyvin vähän muutoksia sen voimaantulon jälkeen, nyt kuitenkin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa (2014/42/EU) edellyttää Suomen kansallisen tason lainsäädännön muuttamista. Suomen lainsäädäntö täyttää pääosin direktiivin vaatimukset, mutta hyödyn menettämisen, laajennetun hyödyn menettämisen ja kolmanteen kohdistuvan menettämisseuraamuksen osalta olisi lainsäädäntöön tehtävä muutoksia.⁵³ Oikeusministeriön konfiskaatiotyöryhmä on tehnyt hallituksen esityksen muotoon laaditun lakiehdotuksen menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön muuttamiseksi direktiivin vaatimaan suuntaan. Lausunnon pohjalta on annettu eduskunnalle lakiehdotus.⁵⁴ Mikäli lakiehdotus menee eduskunnasta läpi, lain olisi tarkoitus tulla voimaan 4. lokakuuta 2016.⁵⁵ Lakiehdotus on tällä hetkellä käännettävänä. Opinnäytetyötä kirjoitettaessa 21.11.2015 se ei vielä ollut mennyt eduskunnan käsiteltäväksi.

Menettämisseuraamuksia on perinteisesti jaoteltu erilaisilla perusteilla. Rikoslain 10 luvun säännöksissä jaottelu on tehty sen mukaan, miten konfiskaation kohde liittyy rikokseen. Tällaisia jaotteluja ovat rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn (scelae quaesita), rikosentekovälineen (instrumenta sceleris), rikoksen tuotteiden eli rikoksella aikaansaatujen tuotteiden (producta sceleris) ja rikosvälineen eli rikoksen välittömän tosiasiallisen kohteen (corpus delicti) menettäminen. Menettämisseuraamuksen kohteet taas on perinteisesti määritelty esine- ja arvokonfiskaatioon. Esinekonfiskaatiosta puhutaan, jos konfiskointi kohdistuu määrät-

⁴⁹ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 5.

⁵⁰ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 5.

⁵¹ Viljanen 2007, 17.

⁵² Lavonen 2011, 1215.h

⁵³ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015. 14.

⁵⁴ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015. 82

⁵⁵ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015. kuvailulehti.

tyyn esineeseen tai muuhun omaisuuteen sellaisenaan. Arvokonfiskaatiolla taas tarkoitetaan tuomitun velvoittamista maksamaan valtiolle tietty rahamäärä.⁵⁶

Konfiskaatiot voidaan jaotella kahteen ryhmään myös sen perusteella, mihin konfiskaatio perustuu. Tällöin puhutaan hyötykonfiskaatiosta ja esinekonfiskaatiosta. Hyötykonfiskaation tausta-ajatuksena on se, että rikos ei saa kannattaa ja hyödyn menettämällä pyritään omalta osaltaan eliminoimaan rikoksen vaikutukset. Toisaalta hyötykonfiskaation ajatuksena on myös se, että sillä pyritään ehkäisemään varojen sijoittaminen eteenpäin rikolliseen toimintaan. Esinekonfiskaatio taas perustuu lähinnä konfiskoidun esineen laatuun.⁵⁷

Rikoshyötynä pidetään kaikkea omaisuutta ja varallisuusarvoisia oikeuksia, jotka voivat olla takavarikon tai vakuustakavarikon kohteena. Esitutkinnassa määritellään rikoshyöty ja selvitetään rikoksesta epäiltyjen omistukset, mahdollinen ulkomailla oleva omaisuus ja mahdolliset keinotekoiset omaisuus- ja varallisuusjärjestelyt. Rikoshyödyn selvittämisessä käytetään poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolain toimivaltuuksia. Rikoshyödyn menettämisseuraamus esitutkinnassa tehdään takavarikkoa ja vakuustakavarikkoa koskevilla toimivaltuuksilla. Takavarikon edellytykset määritellään pakkokeinolain (806/2011) 7 luvun 1 §:ssä ja vakuustakavarikon edellytykset määritellään pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä.

3.1 Menettämisseuraamuksen tarkoitus

Oikeustieteissä on perinteisesti jaettu rikosoikeudelliset seuraamukset kahteen luokkaan, rangaistuksiin ja turvaamistoimenpiteisiin. Nykyisin konfiskaatio luetaan säännönmukaisesti turvaamistoimenpiteisiin, jossa rikokseen perustuva omaisuus korvauksetta menetetään valtiolle.⁵⁸ Rangaistuksien ja turvaamistoimenpiteiden luokittelun ratkaiseva erottelukriteeri on toimenpiteen tarkoitus. Turvaamistoimenpiteen ensisijainen ja tärkein tarkoitus on suojata yhteiskuntaa uusilta rikoksilta.⁵⁹ Rangaistuksesta poiketen menettämisseuraamus voidaan kohdistaa rikoksen tekijäpiiriin ulkopuoliseen tahoon, eikä menettämisseuraamusta mitoiteta teon törkeyden mukaan. Täten vähäinenkin rikos voi johtaa varsin huomattavaankin menettämisseuraamukseen. Konfiskaatio voidaan rangaistuksesta poiketen tuomita myös yhteisvastuullisesti, useamman henkilön suoritettavaksi.⁶⁰

Rikoshyödyn määrä ja mahdollisen menettämisseuraamuksen määrän selvittäminen on yksi esitutkintalain 1 luvun 2 §:n vaatimuksista esitutkinnassa selvitettävistä asioista. Rikoksella aiheutetun vahingon korvaamisen tarkoituksena on korvata rikoksen uhrin eli asianomistajan

⁵⁶ Viljanen 2007, 21.

⁵⁷ HE 80/2000 vp, 4

⁵⁸ Heikinheimo 1999, 147-148

⁵⁹ Frände 2005, 355.

⁶⁰ Heikinheimo 1999, 147-148.

oikeuksien toteutumista⁶¹. Oikeuskirjallisuudessa konfiskaatiolla on edellä mainitun lisäksi katsottu olevan myös kaksi muuta tarkoitusta, nämä ovat kielto- ja käskynormien noudattamisen tehostaminen ja tekijän mahdollisuus rikollisen teon jatkamisen poistaminen konfiskoimalla rikoksentekoväline⁶².

Konfiskaatiolla, kuten rangaistuksellakin on katsottu olevan yleis- ja erityisestävä vaikutus⁶³. Yleisestävästi konfiskaatio vaikuttaa ainakin pelotuksena, konfiskoinnilla pyritään vähentämään houkutusta valita rikollinen menettelyvaihtoehto eli pyritään tekemään rikos kannattamattomaksi. Erityisestävästi konfiskaatiolla on tarkoituksena erityisesti esineen vaarattomaksi tekeminen, esinekonfiskaatiolla pyritään estämään uusien rikosten tekemistä.⁶⁴ Rangaistuksessa yleisestävän vaikutuksen toivotaan kohdistuvan mahdollisen rikoksentekijän tahtotilaan tehdä rikoksia, kun taas konfiskaatiolla pyritään poistamaan rikoksentekomahdollisuuksia konfiskoimalla rikoksentekoväline tai palauttamalla loukattu tila ennalleen konfiskoimalla rikoksen tuottama hyöty⁶⁵.

Rangaistusten ja menettämisseuraamusten välillä yhtäläisyytenä on myös se, että molempia koskee laillisuus- eli legaliteettiperiaate (nullum crimen, nulla poena sine lege). Konfiskaatio on siis ainoastaan mahdollinen silloin, kun laissa on niin säädetty ja ainoastaan siinä laajuudessa, kuten laissa on säädetty.⁶⁶ Konfiskaation taustalla on myös ajatus yhdenvertaisuuden ja ennustettavuuden vaatimuksesta. Mikäli konfiskaatiossa ei saada esinettä tuomittua, tuomiotaan sen sijaan esineen arvo menetetyksi. Tausta-ajatuksena on, että menettämisseuraamuksen ankaruus ei saa riippua siitä, käyttääkö rikoksentekijä omaa vai lainattua välinettä rikoksen teossa.⁶⁷ Konfiskaatiota tuomittaessa on otettava huomioon myös rankaisu- ja rikastumiskiello. Rankaisukiellon mukaan rikoksen tekijälle tulee tuomita menettämään ainoastaan se hyöty, jonka rikos on todellisuudessa tuottanut. Rikastumiskiellon taustalla taas on ajatus siitä, että kukaan ei pääse hyötymään taloudellisesti rikoksen tekemisestä.⁶⁸ Konfiskaatio on siis keino taistella rikollisuutta vastaan. Konfiskaation vaikutus rikosten estämisessä ilmenee varsinkin silloin, kun rikollisesta teosta ei konfiskaation vuoksi ole odotettavissa mitään hyötyä. Konfiskaation teho voi olla joskus jopa tuntuvampi kuin rangaistuksen, varsinkin, jos rikoksesta saatu rangaistus on varsin pieni verrattuna konfiskaation suuruuteen.⁶⁹

⁶¹ Tolvanen 2011, 75.

⁶² Viljanen 2007, 23-24.

⁶³ HE 80/2000 vp, 4.

⁶⁴ Viljanen 2007, 23.

⁶⁵ Rautio 2006, 12.

⁶⁶ Rautio 2006, 14

⁶⁷ HE 80/2000 vp, 4

⁶⁸ Lavonen, 2011. 1216.

⁶⁹ Ailio 1964, 13.

3.2 Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset

Rikoslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko eli rikos. Rikoksen ja menettämisseuraamuksen välillä vaadittavaa liittymäkohtaa käsitellään tarkemmin eri konfiskaatiolajeja koskevissa rikoslain 10 luvun säädöksissä. Suomen lainsäädännössä rikoksella tarkoitetaan konkreettista ihmistekoa, joka täyttää jonkun tietyn pykälän edellytykset ja on tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja tekijässään syyllisyyttä osoittava⁷⁰. Rikoslain 1 luvun 1 pykälän mukaan Suomessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia.

Rikostunnusmerkistöt luodaan yleisesti oikeushyvien suojelutarpeesta ja samalla tulee usein luoduksi myös peruste menettämisseuraamuksen käyttämiselle. Menettämisseuraamuksen yleisten edellytysten kannalta ei ole merkitystä sillä, onko rikossäännöstä sijoitettu rikoslakiin vai johonkin muuhun lakiin.⁷¹ Menettämisseuraamuksen osalta rikos voi olla tahallinen tai tuottamuksellinen. Tahallisuuden ja tuottamuksen välillä voi kuitenkin olla eroja, muun muassa rikosentekovälineen menettämistä koskevan säännöksen soveltuvuuden suhteen. Rikos voi olla myös virallisen syytteen alainen rikos tai asianomistajarikos. Jälkimmäisen osalta on kuitenkin todettava, että syyttäjä ei voi esittää asianomistajarikoksen kohdalla menettämisseuraamusvaatimusta, jos hänellä ei ole asiassa syyteoikeutta. Mikäli asiassa erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista ilman asianomistajan vaatimusta, voi syyttäjä vedota vaatimuksen täyttääkseen myös menettämisseuraamukseen.⁷²

3.2.1 Rikoksen yritys, valmistelu tai rikoksen eri osallisuusmuodot

Menettämisseuraamusta vaadittaessa täytetyn rikosteon ohella riittää myös rikoksen yritys tai valmistelu silloin, kun se kussakin tapauksessa kirjattu lakiin rangaistavaksi. Sinänsä yrityksen osalta teon jäädessä yrityksen asteelle, sulkeutuu hyötykonfiskaatio hyvin usein pois siitä syystä, että teolla ei ole saavutettu rikoshiyötyä. Sen sijaan tekovälinekonfiskaation tapauksessa vastaavaa eroa ei ole.⁷³

Esimerkkinä menettämisseuraamuksen tuomitsemisesta rikoksen yrityksen perusteella on Turun HO ratkaisu THO:2014:1. Tapauksessa tekijä tuomittiin muiden rikosten ohella huumausainerikoksen yrityksestä rangaistukseen. Tekijä oli tehnyt tietokoneellaan väärennettyjä reseptejä huumausaineiksi luokiteltuihin lääkkeisiin. Reseptit löydettiin poliisin kotietsinnällä, joten rikostekoa ei saatu täytettyä. Hovioikeus määräsi menettämisseuraamukseen tietokoneen kovale-

⁷⁰ Boucht - Frände 2008, 16.

⁷¹ Viljanen 2007, 31.

⁷² Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 6.

⁷³ Viljanen 2007, 32.

vyn ja muistitikun rikoslain 10 luvun 4 §:n 2 momentin 2 kohdan sekä 5 §:n 2 momentin 2 kohdan ja 3 momentin nojalla annettavalla määräyksellä alustettavaksi niiden sisältämien väärennettyjen lääkemääräysten tuhoamiseksi. Tapauksessa hovioikeus katsoi ratkaisussaan, että kovalevyn alustaminen aikaansaa tilanteen, jossa lääkemääräystiedostojen palauttamisen onnistumisen todennäköisyys alenee niin pieneksi ja toisaalta onnistuessaankin aiheuttaa palauttajalle niin paljon työtä, että alustaminen on katsottava uusien rikosten ehkäisemisen näkökulmasta riittäväksi toimenpiteeksi. Sama koski myös muistitikua.⁷⁴

Yrityksestä luopumisen ja tehokkaan katumisen tapauksissa ei rikoslain 5 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan rangaista. Pykälän mukaan yrityksestä ei rangaista, jos tekijä on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen täyttämistä tai muuten estänyt tunnusmerkistössä tarkoitetun seurausten syntymisen. Kuitenkin pykälän 4 momentin mukaan, jos rankaisematta jäävä yritys samalla toteuttaa muun, täytetyn rikoksen, se rikos on rangaistava. Viimeksi mainitussa tapauksessa menettämisseuraamuksen edellytykset täyttyivät täytetyn rikosten osalta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu tämän lisäksi, että menettämisseuraamuksen vaatima rikosepäily täyttyy myös yrityksestä luopumisen ja tehokkaan katumisen tapauksissa, rangaistusta ei tuomita, mutta menettämisseuraamus on mahdollinen. Kuitenkin tekijän oma-aloitteinen toiminta voi tosin olla peruste jättää menettämisseuraamus tuomitsematta kohtuusystiä.⁷⁵

Menettämisseuraamus voidaan tuomita myös rikoksen eri osallisuusmuotojen tapauksessa eli tekijäkumppanuus, välillinen tekeminen, yllytys ja avunanto riittävät täyttämään menettämisseuraamuksen rikoksen edellytyksen. Menettämisseuraamus voidaan määrätä myös seuraamusluontoisen syyttämättä jättämisen tai tuomitsemisen tapauksessa. Jos syytettä ei nosta, menettämisseuraamuksen määrääminen tapahtuu konfiskaatioprosessissa.⁷⁶

3.2.2 Alaikäiset ja syyntakeettomat rikosentekijät

Rikoksen sääntö ei ole täysin poikkeukseton, mikäli se olisi, ei olisi mahdollista konfiskoida syyntakeettomalta rikoksen tekovälinettä. Tämän vuoksi 10 luvun 1 §:ssä on mainittu tiettyjä poikkeuksia pääsäännöstä.⁷⁷ Säännöksen 2 momentin 1 kohdan mukaan menettämisseuraamus voidaan kohdistaa myös sellaiseen rikostekoon, jonka tekijä ei ole teon hetkellä täyttänyt viittätoista vuotta tai tekijä on teon hetkellä syyntakeeton. Näissä teoissa ei tekijää voida tuomita rangaistukseen ja menettämisseuraamuksen määräämisessä on kiinnitettävä erityisesti huomiota siihen, että konfiskaatio on kohtuullinen.⁷⁸

⁷⁴ THO:2014:1

⁷⁵ Viljanen 2007, 32.

⁷⁶ Viljanen 2007, 34.

⁷⁷ Frände 2005, 415.

⁷⁸ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 7.

Yksittäistapauksissa tekijän alaikäisyys tai syyntakeettomuus voivat kuitenkin antaa aihetta luopua menettämisseuraamuksesta⁷⁹. Tällainen erityiskohtelu koskee kuitenkin vain alaikäisiä tai syyntakeettomia ja heihin kohdistuvia menettämisseuraamuksia. Jos kuitenkin tekijä on luovuttanut rikosentekovälineen toiselle henkilölle, on esine mahdollisesti konfiskoitavissa häneltä, vaikka sitä ei alaikäiseltä olisikaan konfiskoitu.⁸⁰ Asiaan vaikuttaa myös yleinen oikeustaju. Hyödyn tuomitseminen menetetyksi on yleisen oikeustajun mukaan kannatettavaa, koska jos näiden henkilöryhmien antaisi pitää rikoksen tuottama hyöty, sotisi se vahvasti yleisen oikeustajun ajatuksen kanssa. Sama koskee rikosentekovälinettä, rikoksen tuotetta ja rikoksen kohteena ollutta omaisuutta.⁸¹ Tähän on otettu kantaa rikoslain yleisiä oppeja uudistettaessa. Hallituksen esityksessä eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 44/2002 on mainittu, että olisi väärin luoda tai ylläpitää kuvaa, että alle 15 -vuotiaiden elämässä ei olisi lainkaan merkitystä rikoslakiin sisältyvillä kielloilla. Samoin syyntakeettomuus luo helposti kuvan siitä, ettei tekijä miltään osin ole vastuussa teostaan ja tämän vuoksi on tärkeää, että menettämisseuraamusta voidaan soveltaa myös syyntakeettomaan ja alle 15 -vuotiaisiin henkilöihin.⁸²

Alaikäiseen kohdistuvaan konfiskaatioon on otettu kantaa Itä-Suomen HO 1987:1381 ratkaisussa, jossa alle 15 -vuotias henkilö oli hätyyttänyt sorsia ampumalla niitä omistamallaan ilmakiväärillä sorsien rauhoitusajankana. Hovioikeus tuomitsi rikosentekovälineenä käytetyn ilmakiväärin valtiolle menetetyksi, vaikka teko jäi viittätoista vuotta nuoremman lapsen tekemänä rankaisematta.⁸³

3.2.3 Anteeksiantoperusteet

Rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohdassa on lueteltu anteeksiantoperusteet, joista huolimatta menettämisseuraamus voidaan tuomita. Tällaisia anteeksiantoperusteita ovat anteeksiannettava kieltoerehdys, anteeksiannettava hätävarjelun liioittelu, anteeksiannettava pakotila, anteeksiannettava voimakeinojen liioittelu ja sotilaan esimiehen käskystä tehty toiminta.⁸⁴ Säännöksessä mainitut anteeksiantoperusteiden luettelo voidaan katsoa tyhjentyväksi, eivätkä muut vastuuvapausperusteet tule kysymykseen⁸⁵.

⁷⁹ Viljanen 2007, 36.

⁸⁰ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 7.

⁸¹ Viljanen 2007, 36-37.

⁸² HE 44/2002 vp, 47.

⁸³ Itä-Suomen HO 1987:1381

⁸⁴ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 7.

⁸⁵ Frände 2005, 415.

Säännöksessä mainituissa anteeksiantoperusteissa tekijä on käsillä olevan anteeksiantoperusteen perusteella rangaistusvastuusta vapaa, mutta hänen tekonsa on silti oikeudenvastainen.⁸⁶ Oikeudenvastaisuus näyttää katsotun olevan riittävä peruste rinnastaa teko in concreto rangaistavaan tekoon. Tällaisissa tapauksissa ei tekijän vahingonkorvausvastuu myöskään poistu.⁸⁷ Anteeksiantoperuste antaa kuitenkin useasti aiheen kohtuullistaa menettämisseuraamusta⁸⁸. Jos tekoon kuitenkin soveltuu jokin oikeuttamisperuste, menettämisseuraamusta ei voida määrätä, sillä kyseessä ei ole rikos⁸⁹.

Anteeksiantoperusteen ja oikeuttamisperusteen käsitteelliset erot näkyvät oikeusvaikutusten eroina, anteeksiantoperusteet vaikuttavat ainoastaan teon rangaistavuuteen, mutta oikeuttamisperusteiden soveltuessa teon johdosta ei voida tuomita muitakaan rikokseen liittyviä seuraamuksia⁹⁰. Anteeksiantoperusteista ei momentissa kuitenkaan mainita tunnusmerkistöerehdystä, joka poistaa teolta tahallisuuden. Rikollinen menettely voi kuitenkin olla tuottamuksellinen ja mikäli tunnusmerkistöerehdyksessä tehty rikosteko on kirjattu tuottamuksellisenä rangaistavaksi, on menettämisseuraamukselle peruste.⁹¹

3.2.4 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja vanhentuminen

Rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan menettämisseuraamuksen määrääminen voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon, josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen 9 luvun nojalla, vaikkei rikoksenteikijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen. Oikeushenkilön rangaistusvastuu perustuu ajatukseen, jonka mukaan vain luonnollinen henkilö voi syyllistyä rikokseen, mutta määrätyn edellytyksin rangaistus voidaan tuomita myös tai yksinomaan oikeushenkilölle. Menettämisseuraamus voidaan siis määrätä anonyymien syyllisyyden tapauksissa, joissa syytettä ei voida nostaa tai se hylätään, koska rikoksen tekijää ei ole saatu selville.⁹² Hallituksen esityksen eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi 95/1993 mukaan silloinkin, kun syyllistä ei saada selville, tulee syyttäjän näyttää toteen muun muassa seikat, joihin rangaistusvaatimus perustuu. Syyttäjän tulee näyttää myös toteen tapahtunut teko tai laiminlyönti, josta on säädetty rangaistus sekä rikoksenteikijälle, että oikeushenkilölle.⁹³

Menettämisseuraamuksen yleisiin edellytyksiin voidaan lukea myös vanhentumiseen liittyvät edellytykset eli se, ettei konfiskaatiovaatimus ole vanhentunut. Konfiskaation vanhentumises-

⁸⁶ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 7.

⁸⁷ Viljanen 2007, 39.

⁸⁸ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 7.

⁸⁹ Viljanen 2007, 40.

⁹⁰ HE 44/2002 vp, 99.

⁹¹ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 7.

⁹² Viljanen 2007, 42.

⁹³ HE 95/1993 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, rangaistusvastuun edellytykset.

ta epäilty saattaa pyrkiä välttelemään vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ja siirtämään omaisuuttaan viranomaisten ja täytäntöönpanon ulottumattomiin. Häivytettyä varallisuutta etsittäessä on poliisilla ylivoimaisesti tehokkaimmat keinot varojen löytämiseen muihin viranomaisiin nähden. Rikosten selvittämiseen on poliisille uskottu paljon valtaa, joka mahdollistaa myös esimerkiksi salattujen tietojen hankkimisen.¹⁰⁰

3.3.1 Takavarikon ja vakuustakavarikon eroja

Mikä ero on takavarikon ja vakuustakavarikon välillä. Asiaa on käsitelty pakkokeinolain esityksessä, hallituksen esityksessä eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi 222/2010. Hallituksen esityksen mukaan takavarikko voidaan määrätä, jos on syytä olettaa, että esine, omaisuus tai asiakirja on rikoksella joltakin viety tai tuomitaan menetettyksi. Takavarikko voi kohdistua myös käteiseen rahaan tai pankkitalletukseen tapauksissa, joissa omaisuus on riittävästi yksilöitävissä rikoksella joltakin viedyksi tai tuomittavaksi menetettyksi. Asianomistajalta viety käteinen raha olisi takavarikoitava ja palautettava omistajalleen. Kyseisessä tapauksessa ei tulisi käyttää raskasta vakuustakavarikkomenettelyä.¹⁰¹

Vakuustakavarikon edellytykset taas määritellään pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä. Säännöksen mukaan omaisuutta saadaan määrätä vakuustakavarikkoon sakon, rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen taikka valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Edellytyksenä vakuustakavarikon määräämiselle on, että omaisuus kuuluu henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai maksamaan hyvitystä taikka menettämään valtiolle rahamäärä, ja on olemassa vaara, että mainittu henkilö pyrkii välttämään sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla. Vakuustakavarikkoon saadaan panna omaisuutta enintään määrä, jonka voidaan olettaa vastaavan tuomittavaa sakkoa, vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta.

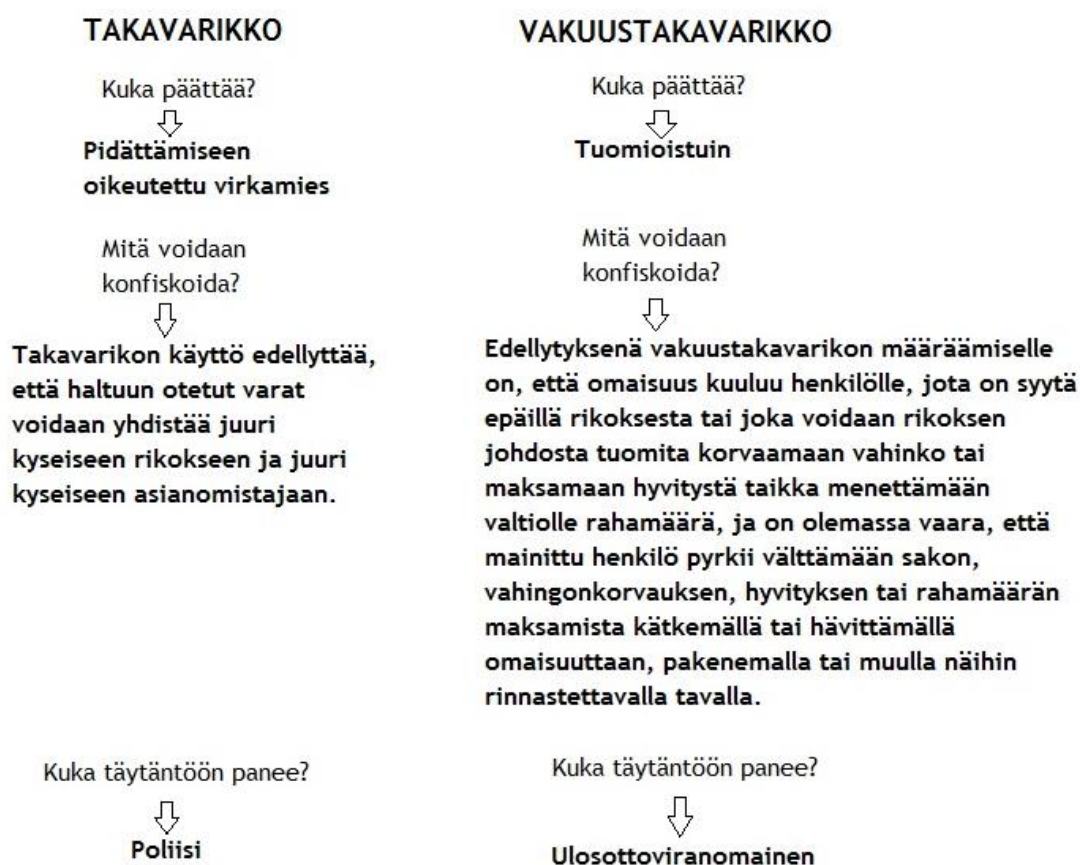
Pakkokeinolain 6 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan oikeushenkilön omaisuutta voidaan panna vakuustakavarikkoon myös, jos on syytä epäillä, että oikeushenkilön puolesta pyritään omaisuuden kätkemisellä tai hävittämällä taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla välttämään yhteisösakon maksamista.

Takavarikon ja vakuustakavarikon erona edellä mainittujen lisäksi on myös se kuka päättää takavarikosta tai vakuustakavarikosta. Pakkokeinolain 7 luvun 7 §:n mukaan takavarikoimista päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, kun taas pakkokeinolain 6 luvun 2 §:n mukaan

¹⁰⁰ Huhtamäki 2000, 103.

¹⁰¹ HE 222/2010 vp, 267.

vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin. Vakuustakavarikko on siis esitutkintatoimenpiteenä huomattavasti raskaampi ja vaativampi kuin takavarikko. Näiden pakkokeinojen erona voidaan pitää myös takavarikon ja vakuustakavarikon täytäntöönpanon eroa. Takavarikon täytäntöön panee siitä päättävä viranomainen eli poliisi ja vakuustakavarikon täytäntöön panee ulosottoviranomainen.

Kuva 1 Takavarikon ja vakuustakavarikon erot

3.3.2 Takavarikon käyttömahdollisuudet konfiskoinnissa

Hallituksen esityksen 222/2010 mukaan konfiskaatioprosessin täytäntöönpanon turvaamiseksi omaisuus voidaan takavarikoida ja asianomistajan edun turvaamiseksi takavarikkoon voidaan panna myös käteistä rahaa. Takavarikon etuna on se, että se voidaan toteuttaa vakuustakavarikkoa matalammalla kynnyksellä ja kevyemmässä menettelyssä. Takavarikon käyttö kuitenkin edellyttää, että haltuun otetut varat voidaan yhdistää juuri kyseiseen rikokseen ja juuri kyseiseen asianomistajaan. Myös pankkitalletus voidaan takavarikoida, mutta niin käteisen rahan kuin pankkitalletuksen osalta takavarikko edellyttää sitä, että takavarikon perusteeseen liit-

tyvä osuus varallisuudesta on eroteltavissa rikoksesta epäillyn muusta käteisestä tai tilillä olevasta varallisuudesta.¹⁰²

Esitutkinnassa takavarikkoa voidaan käyttää käytännössä ainoastaan hyvin selvissä ja lievissä tapauksissa. Suurin osa takavarikoista kohdistuu esineisiin, joiden osalta voidaan olla varmoja, että ne ovat joltakin rikoksella vietyjä. Käteisen rahan tai pankkitalletuksen osalta harvoin on niin, että anastettua käteistä rahaa löytyisi rikoksesta epäillyn hallusta tai hän olisi tallettanut juuri anastamansa omaisuuden omalle tililleen pankkitalletuksena. Mikäli näin on, tällaisissa tapauksissa voidaan konfiskoinnissa käyttää takavarikkoa. Käteisen rahan tai pankkitalletusten osalta, varsinkin isommissa rikosepäilyissä, päädytään esitutkinnassa usein käyttämään vakuustakavarikkoa. Se on poliisille huomattavasti työläämpi prosessi, mutta sen avulla voidaan saada haltuun rikokselta epäillyltä myös sellaista omaisuutta, joka on sekoittunut rikoksesta epäillyn muuhun omaisuuteen.

3.3.3 Vakuustakavarikon käyttö konfiskoinnissa

Vakuustakavarikkolajeja on kolmea erilaista, joiden takavarikkotilanteet voidaan ryhmitellä seuraavasti. Saamistakavarikolla tarkoitetaan sitä, että turvaamistoimipäätöksessä vastaajan eli rikoksesta epäillyn omaisuutta määrätään pantavaksi vakuustakavarikkoon niin paljon, että saaminen tulee turvatuksi. Saamistakavarikossa takavarikoitava omaisuus määräytyy ulosotto-kaaren vaatimusten mukaisesti. Parempi oikeus - takavarikolla taas tarkoitetaan sitä, että turvaamistoimipäätöksessä yksilöidään takavarikoitava esine tai omaisuus. Näiden kahden lisäksi on olemassa muu turvaamistoimi, jossa turvaamistoimipäätöksellä määrätään tietty toimenpide, esimerkiksi sakon uhalla kielletään tekemästä jotain tai velvoitetaan tekemään jotain, hakijan muun oikeuden turvaamiseksi.¹⁰³ Viimeiseksi mainittua turvaamistoimea harvoin käytetään esitutkinnan yhteydessä.

Vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin ja esitutkinnan aikana vaatimuksen turvaamistoi-
mesta tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen syytteen vireille tuloa pidättämiseen
oikeutettu virkamies voi vaatia vakuustakavarikkoa myös asianomistajan puolesta, jos asian-
omistaja sitä pyytää. Esitutkinnan aikana poliisilla ei ole ehdotonta pakkoa hakea vakuustaka-
varikkoa asianomistajan puolesta, vaan viranomaisella on tässä jätetty harkintavalta. Asian-
omistajalla on myös itsenäinen valta hakea vakuustakavarikkoa sitten, kun syyte on tullut vi-
reille.¹⁰⁴

¹⁰² HE 222/2010 vp, 273.

¹⁰³ Linna 2008, 233.

¹⁰⁴ Tolvanen 2011b, 279.

Esitutkinnassa poliisin tehtävänä on selvittää rikoksesta epäiltyjen henkilökohtainen varallisuus, maksukyky sekä mahdollisesti henkilön motiivit varallisuuden piilottamiseen tai vakuustakavarikon välttämiseen esitutkinnan tai syyteharkinnan aikana. Mikäli edellä mainitut kriteerit täyttyvät, tehdään esitutkinnan aikana yleensä turvaamistoimihakemus käräjäoikeudelle, joka sitten käsitellään käräjäoikeuden istunnossa määrättyä ajankohtana. Ennen käräjäoikeuden istuntoa, käräjäoikeus ilmoittaa rikoksesta epäillylle turvaamistoimiasian käsittelystä, jotta myös rikoksesta epäilty voi olla läsnä istunnossa.

Mikäli kuitenkin jo esitutkinnan aikana on nähtävissä, että rikoksesta epäilty pyrkii välttämään turvaamistoimiasian täytäntöönpanoa, voidaan turvaamistoimipäätös tehdä myös väliaikaisesti pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n mukaisesti. Tällöin pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen vakuustakavarikon, jos asia ei siedä viivytystä ja jos vakuustakavarikon edellytykset ovat ilmeisesti olemassa. Kohteena oleva omaisuus saadaan ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa mainitun virkamiehen päätöksellä esitutkintaviranomaisen haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Väliaikaisesta takavarikosta tulee tehdä vaatimus vakuustakavarikon määräämisestä tuomioistuimelle viikon kuluessa väliaikaismääräyksen antamisesta, muuten väliaikainen vakuustakavarikko lakkaa olemasta voimassa¹⁰⁵.

Vakuustakavarikon käyttömahdollisuus sulkeutuu pois kuitenkin sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty on alle 15 -vuotias. Toisaalta tällaisilla rikoksesta epäillyillä on harvoin edes omaisuutta, joka kelpaisi vakuustakavarikon kohteeksi. Vakuustakavarikko on lisäksi kytketty luvun 4 §:n 2 momentin mukaan syytteen nostamiseen, joihin eivät alle 15 -vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen tapaukset kuitenkaan johda.¹⁰⁶

Vakuustakavarikon ja väliaikaisen takavarikon osalta takavarikon täytäntöön panee yleensä ulosottoviranomainen. Väliaikaisen vakuustakavarikon osalta kiireellisissä tapauksissa omaisuus voidaan ensin ottaa poliisin haltuun, josta se siirretään ulosottoviranomaisille. Ulosottoviranomaisen osalta keskeisimmät vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoon liittyvät säännökset löytyvät ulosottokaaren 8 luvun 7 §:n 1 momentista ja pykälän mukaisesti myös 4 luvussa.

3.4 Menettämisseuraamuksen vaatiminen rangaistusvaatimusmenettelyssä

Lainsäädännössä on tuomioistuinmenettelyyn johtavan esitutkinnan lisäksi toinenkin tie, jossa voidaan toteuttaa konfiskaatiovastuu. Tämä on rangaistusmääräysmenettely. Valtaosan menettämisseuraamuksista tuomitsee kuitenkin tuomioistuin, joten opinnäytetyössä sivutaan

¹⁰⁵ Tolvanen 2011b, 279.

¹⁰⁶ HE 222/2010 vp, 267.

rangaistusmääräysmenettelyssä määrättävää menettämisseuraamusta lähinnä sillä tasolla, että se tulee rangaistusmääräystä antavan viranomaisen tiedostaa.

Rangaistusmääräysmenettelyssä käsitellään lieviä rikoksia, kuten liikennesrikoksia, joissa konfiskoitavaa harvoin syntyy. Rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan lain sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010) 1 §:n mukaan käsitellä sellaisia rikoksia, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta, kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta tai rikkomuksia, jonka rangaistukseksi rikesakko on erikseen laissa säädetty. Menettämisseuraamukset mainitaan lain 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa, jonka mukaan edellä mainitun kaltaisista teoista voidaan tuomita enintään 1 000 euron suuruinen menettämisseuraamus.

Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 94/2009 mukaan poliisimiehet, tullimiehet ja rajavartiomiehet voivat sakko määräyksellä rangaistusvaatimuksen yhteydessä määrätä menettämisseuraamuksen, jonka virallinen syyttäjä vahvistaa rangaistusmääräyksen muodossa¹⁰⁷. Kun menettämisseuraamus käsitellään rangaistusmääräysmenettelyssä, toimii vaatimuksen esittäjänä rangaistusvaatimuksen antaja. Rangaistusvaatimusmenettelystä annetun lain 3 §:n määrittelemien rangaistusvaatimuksen antajien lisäksi myös syyttäjällä on oikeus antaa rangaistusvaatimus.¹⁰⁸

Menettämisseuraamuksen ulottamisella rangaistusvaatimus- ja rikesakkomenettelyyn on tarkoituksena, että vähäiset rikosasiat eivät menisin tavallisen rikosasioiden käsittelyjärjestyksen kautta vain sen vuoksi, että menettämisseuraamus voidaan määrätä. Näissä tapauksissa menettämisseuraamus on kuitenkin yleensä hyvin pieni ja se kohdistuu vähäiseen omaisuuteen.¹⁰⁹ Käytännössä menettämisseuraamus tulee rangaistusvaatimusmenettelyssä käytettäväksi esimerkiksi näpistysten tai lievien petosten kohdalla. Mikäli omaisuutta ei näissä tapauksissa saada palautettua niiden laillisella omistajalleen, on rangaistusmääräysmenettelyssä mahdollisuus vaatia esineen arvoa tai rikoksella saatua hyötyä valtiolle menetetyksi. Rahasumat näissä tapauksissa ovat usein niin pieniä, että asianomistaja suostuu asiassa rangaistusvaatimusmenettelyyn, eikä halua lähteä asian kanssa pitkään oikeusprosessiin. Menettämisseuraamuksen vaatiminen rangaistusvaatimus- tai rikesakkomenettelyssä turvaa sen, että rikoksesta epäilty ei voi hyötyä rikollisesta teostaan.

Käytännössä menettämisseuraamus merkitään rangaistusvaatimus- tai rikesakkoilmoituksen ”menettämiskaatus” -kenttään, johon merkitään menetettäväksi vaadittava omaisuus. Vaihtoehtoisesti jos takavarikoitu omaisuus on rahaa, merkitään takavarikoitu rahamäärä ”rahamäärä” -kenttään. Menettämisseuraamus on tehtävä aina, kun rikos on tuottanut teki-

¹⁰⁷ HE 94/2009 vp, 25.

¹⁰⁸ HE 80/2000 vp, 33.

¹⁰⁹ Rangaistusmääräys- ja rikesakkotyöryhmän mietintö 2007, 23.

jälleen hyötyä.¹¹⁰ Hallituksen esityksen 94/2009 mukaan menettämiskaava voimassa kuitenkään jättää esittämättä, mikäli konfiskoitava omaisuus olisi hyvin vähäarvoinen tai siksi, että vaatimuksen perusteiden selvittämisestä aiheutuisi kohtuuttomia kustannuksia¹¹¹.

3.5 Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettäminen

Rikoslain 10 luvun 2 §:ssä määritellään rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettäminen. Tämä konfiskaatiolaji on yleisesti hyväksytyin, koska suuresta yleisöstä varmaankin tunnustuu loukkaavalta, jos rikoksesta saadun hyödyn saisi pitää itsellään. Jos viranomaiset jättäisivät hyötykonfiskaation säännönmukaisesti selvittämättä, se voitaisiin käsittää hiljaiseksi tunnustukseksi elannon hankkimiseksi rikoksilla eikä laillisilla keinoilla.¹¹²

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan rikoshyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Tämä seuraamus on pakollinen ja koskee sekä tahallisia, että tuottamuksellisia rikoksia. Rikoshyötyä eivät menetä vain tekijät ja osalliset, vaan lakitekstin mukaan menettämisseuraamus voidaan kohdistaa myös henkilöön, jonka puolesta rikos on tehty. Rikoksen tuottama hyöty voidaan konfiskoida myös oikeushenkilöltä. Toimenpiteeseen ei vaikuta se, että rikoksen hyödyn saanut edunsaaja on ollut tietämätön rikoksesta ja sen tuottamasta hyödystä.¹¹³

3.5.1 Rikoksen tuottama taloudellinen hyöty

Lakitekstissä on maininta rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä. Hallituksen esityksessä eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 80/2000 on määritelty taloudelliseksi hyödyksi rahan lisäksi myös sellainen esine tai oikeus, jolla on raha-arvoa. Rikoksen tuottamaa hyötyä on paitsi rikoksella suoraan saatu hyöty, myös rikoksen tekemisestä saatu palkkio.¹¹⁴ Rikoksen tuottaman hyödyn tulee olla taloudellista, joten esimerkiksi rikoksen tuottama mielihyvä ei ole konfiskoimiskelpoista¹¹⁵. Esineenkin osalta lähtökohtaisesti esineellä pitäisi olla määriteltävissä rahallinen arvo, pelkkä tunnearvo esineen osalta ei riitä esineen konfiskoimiseen¹¹⁶. Näin ollen rikoksella saatu oikeus, jolle oikeusjärjestys ei anna oikeussuojaa, ei ole rikoksella hankittu etu, koska tällaisella edulla ei ole mitään varallisuusarvoa¹¹⁷.

¹¹⁰ Poliisihallitus 2012, 16

¹¹¹ HE 94/2009 vp, 34.

¹¹² Rautio 2006, 266.

¹¹³ Frände 2005, 636.

¹¹⁴ HE 80/2000 vp, 21.

¹¹⁵ Rautio 2006, 157.

¹¹⁶ HE 80/2000 vp, 21.

¹¹⁷ Ailio 1964, 134.

Konfiskaatiotyöryhmä on Oikeusministeriölle 20.1.2015 antamassaan lakiehdotuksessa ehdottanut muutoksia rikoslain menettämisseuraamuksia koskevaan lukuun. Näillä muutoksilla pantaisiin täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikosentekovalineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa (2014/42/EU). Lakiehdotuksen mukaan myös 10 luvun 2 §:n valtiolle tuomittavien rikoksen tuottamien taloudellisten hyötyjen määritelmät tulisivat direktiivin vaatimusten mukaisiksi. Lakiehdotuksessa taloudellinen hyöty määriteltäisiin tarkemmin ja sen mukaan rikoksen tuomalla taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan rikoksella välittömästi saatua omaisuutta, tämän omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta, edellä mainituissa tarkoitettun omaisuuden tuottoa, edellä mainituissa kohdissa tarkoitettua omaisuuden ja tuoton arvoa sekä rikoksella saadun säästön arvoa.¹¹⁸

Direktiivin 2014/42/EU 2 artiklan 1 kohdan mukaan rikoshyödyn käsitteen tulisi kattaa sekä rikollisesta toiminnasta suoraan saatava hyöty sekä kaikki sen aiheuttamat välilliset etuudet, mukaan lukien välittömän hyödyn myöhempi uudelleen sijoittaminen tai muuttaminen. Konfiskaatiotyöryhmän lakiehdotuksen mukaan tämän hetkessä 2 §:ssä ei täsmennetä, mitä taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan, mutta on selvää, että se kattaa 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettun välittömän rikoksen tuottaman taloudellisen edun. Rikoshyödyn sanamuodon muuttaminen sinällään ei olisi välttämätöntä, koska sanamuotojen välillä ei ole ristiriitaa, mutta uudella sanamuodolla toteutettaisiin kansallisen lainsäädännön saattaminen sopusointuun direktiivin velvoitteiden kanssa.¹¹⁹ Lakiehdotuksessa määritelty rikoshyödyn terminologia sinänsä selventäisi rikoshyötynä konfiskoitavan omaisuuden määritelmää, mutta ei toisi muutoksia nykyiseen lainsäädäntöön.

Milloin taloudellinen hyöty on sitten rikoksen tuottamaa. Tätä kysymystä on käsitelty hyvin vähän lainvalmisteluasiakirjoissa. Tätä kysymystä ei myöskään ole eroteltu siitä kysymyksestä, miten rikoshyöty lasketaan.¹²⁰ Ailio on määritellyt hyödyn saadun rikoksella ”aina silloin, kun se on saatu teolla sen toteuttaessa rikoksen tunnusmerkistön”¹²¹. Mitään kaiken kattavaa määritelmää siitä, milloin hyöty on rikoksen tuottamaa, ei voida kuitenkaan antaa. Oikeuskirjallisuudessa on lähdetty siitä, että hyödyn pitää olla jollain tavalla riittävä läheinen seuraus rikoksesta.¹²²

Rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä on käsitelty varkausrikoksen osalta korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2002:60. Kyseisessä ratkaisussa rikoksesta epäilty oli anastanut myytäväksi tarkoitettua käyttämätöntä omaisuutta. Anastetun omaisuuden arvo ylitti arvonlisäveron määrällä asianomistajille tuo-

¹¹⁸ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015. 83

¹¹⁹ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015. 20 - 21.

¹²⁰ Viljanen 2007, 77.

¹²¹ Ailio 1964, 129.

¹²² Rautio 2006, 160.

mitun vahingonkorvauksen määrän. Arvonlisäveron määrä tuomittiin rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä valtiolle. Korkein oikeus perusteli konfiskaatiota siten, että anastamalla omaisuuden vastaaja on saanut sen vastikkeetta ja siten saanut itselleen omaisuuden arvoa vastaavan hyödyn verrattuna siihen, että hän olisi hankkinut omaisuuden laillisesti. Myytävän tavaran hintaan sisältyy yleensä sekä käyttämättömän että käytetyn omaisuuden kohdalla arvonlisävero. Sikäli kuin arvonlisävero on osa siitä hinnasta, jolla vastaava tavara olisi voitu hankkia laillisesti, arvonlisäveron osuus hinnasta on rikoksen tuottama taloudellista hyötyä.¹²³

Sekä oikeuskirjallisuudessa, että oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu rikoksen tuottamaksi hyödyksi muutakin kuin rikoksen tunnusmerkistön täyttymisellä suoraan syntynyt hyöty. Konfiskoitavaksi hyödyksi on katsottu muun muassa rikoksen tekemisestä saatu palkkio.¹²⁴ Tällöin hyötyä ei saada suoraan rikoksesta, vaan jokin rikoksen tunnusmerkistön ulkopuolelle jäävä fakta synnyttää hyödyn¹²⁵. Oikeuskirjallisuudessa on suhtauduttu eri tavoin siihen, onko tekijä ottanut tai voinut ottaa palkkion huomioon ennen rikoksen tekemistä, vai onko hän saanut palkkion rikoksen tekemisen jälkeen ilman, että hän on voinut ottaa palkkion huomioon rikoksen tekemistä suunnitellessa. Jos tekijä on voinut ottaa palkkion huomioon jo rikosta suunniteltaessa, on palkkio katsottu saaduksi rikoksesta ja olevan sen vuoksi konfiskoitavissa. Mikäli taas tekijä ei ole voinut ottaa palkkiota huomioon rikosta suunnitellessaan tai tehdesään, on asia epäselvempi. Tekijä ei ole tuolloin saanut palkkiota rikoksesta, vaan rikoksen johdosta. Kuitenkin, koska konfiskaatiota ei ole rajoitettu rikoksen tekemisestä saatuun hyötyyn, vaan rikoksen tuottamaan hyötyyn, on katsottu, että palkkio on myös jälkimmäisessä tapauksessa konfiskoitavissa.¹²⁶ Oikeuskäytännössä rikoksen tekemisestä seurannut palkkio on tuomittu vakiintuneesti menetettäväksi valtiolle, riippumatta siitä, onko palkkio luvattu etukäteen vai ei¹²⁷.

Oikeuskirjallisuudessa rikoshyötynä on pidetty vain hyötyä, jonka rikos on välittömästi tuottanut. Jos rikoksella saatu esine on vaihdettu pois, ei konfiskaatiota enää sovelleta vaihdettuun esineeseen. Kysymyksen käytännön merkitys on kuitenkin vähäinen, vaikka rikoksella välittömästi saatua esinettä ei saada konfiskoitua, menetetyksi voidaan tuomita esineen arvo.¹²⁸ Hallituksen esityksen 80/2000 mukaan menetetyksi voitaisiin tuomita myös sellainen hyödyn arvonnousu tai tuotto, joka on vaikeuksitta selvitettävissä, kuten pankkitilillä olevan rahan

¹²³ KKO 2002:60

¹²⁴ Viljanen 2007, 80.

¹²⁵ Rautio 2006, 161.

¹²⁶ Viljanen 2007, 80.

¹²⁷ Viljanen 2007, 81.

¹²⁸ Viljanen 2007, 81.

korkotulo tai valuuttakurssin muuttumisesta johtuva hyödyn arvon nousu¹²⁹. Rikoksen tuottama hyöty olisi myös konfiskoitava, riippumatta siitä, onko se edelleen tallella vai ei¹³⁰. Käytännössä hyötyä tuomittaessa ei lähdetä siitä oletuksesta, että hyöty on tallessa. Lain tarkoituksena on, että kun hyötyä on saatu, sen on tuomittava menetetyksi.¹³¹ Myös niissä tapauksissa, joissa saatu hyöty on tuhoutunut tai anastettu saajaltaan. Muunlainen ratkaisu olisi kriminaalipoliittisesti epätydyttävä, se houkuttelisi hankkiutumaan hyödystä eroon esimerkiksi ylellisellä elämäntavalla.¹³²

Nämä edellä mainitut seikat siitä, mitä hyötyä voidaan konfiskoida, tulisi ottaa esitutinnan aikana huomioon. Esitutinnassa tulisi tiedostaa se, minkä tyyppisissä tapauksissa konfiskaatioon käyttäminen on mahdollista. Rikoshiödyn määrän määrittäminen esitutinnan aikana on perusteltua takavarikoiden ja vakuustakavarikoiden käyttämisen lisäksi sen vuoksi, että rikoksesta epäilty saa mahdollisuuden valmistautua myös menettämisseuraamuksen vaatimiseen tuomioistuin käsittelyssä. Samoin rikoshiödyn määrän selvittäminen on tärkeää, että syyttäjällä on mahdollisuus esittää hyvin perusteltu ja valmisteltu konfiskaatiovaatimus tuomioistuimelle.

3.5.2 Rikoshiödyn määrittäminen

Edellä on käsitelty sitä, mitä hyötyä voidaan konfiskoida rikoksesta epäillyltä. On kuitenkin vielä epäselvää, miten rikoksen tuottama hyöty määritellään esitutinnassa. Ensinnäkin rikoksen tuottamaa hyötyä konfiskoidessa tulee pyrkiä siihen, että se ei loukkaa yhdenvertaisuusperiaatetta ja että on oltava ennustettavissa, milloin ja kuinka ankarana menettämisseuraamus tuomitaan¹³³. Toiseksi, olisi selvitettävä se, millä keinoilla päästään oikeansuhteiseen rikoshiötyyn. Rikoshiödyn muodostaa lähtökohtaisesti se nettohyöty, jonka rikos on tekijälleen tuottanut¹³⁴. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, ettei kuitenkaan voida puhua nettohyödystä sen varsinaisessa merkityksessä. Rikoksen tekijälle ei ole katsottu voitavan antaa palkkaa tai korvausta rikoksen tekemisestä, eikä rikokseen syyllistyneelle ole katsottu voitavan antaa parempaa asemaa silloin, kun hän on onnistunut saamaan hyötyä teostaan, kuin silloin kuin hän ei ole onnistunut hyötyä saamaan.¹³⁵

Hyödyn määrittelystä on annettu esimerkkejä hallituksen esityksessä eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 80/2000. Hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi laittomasta alkoholikaupasta vähennettäisiin myyntihinnasta alkoholiliikkees-

¹²⁹ HE 80/2000 vp, 21.

¹³⁰ HE 80/2000 vp, 21.

¹³¹ Alkio 1950, 76.

¹³² Viljanen 2007, 85.

¹³³ HE 80/2000 vp, 15.

¹³⁴ Frände 2005, 637.

¹³⁵ Viljanen 2007, 88.j

tä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus ja se vaadittaisi hyötykonfiskaationa, koska laillisen alkoholihiinan tuotteen kustannus on kustannus, joka ei aiheudu rikollisesta toiminnasta ja kyseiset kulut rikoksesta epäilty olisi joutunut maksamaan, jos olisi hankkinut tuotteensa laillisesti. Sitä vastoin vähennyksenä ei tulisi ottaa sellaisia kuluja, jotka aiheutuvat rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta. Tällaisia kuluja olisivat muun muassa tiirikan valmistuskustannukset tai huumausaineen valmistuksesta johtuvat kustannukset.¹³⁶

Esimerkkinä rikoksen valmistelusta aiheuttamien kulujen konfiskoimisesta on annettu korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2007:1 jossa, Korkein oikeus katsoo, että rikoshyödyn laskemisperiaatteet soveltuvat myös tapauksiin, joissa on kysymys laittomasti hankittujen huumausaineiden myymisestä. Huumausaineen myyjä menettää siten rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä paitsi toiminnastaan saamansa myyntivoiton myös huumausaineen hankintaan käyttämiensä varojen eli rikolliseen toimintaan sijoittamansa panoksen arvon.¹³⁷

Rikoshyöty voi myös ilmetä syntyneenä säästönä. Säästä voi olla esimerkiksi ympäristörikoksissa lupaehtojen noudattamatta jättäminen, joka voi ilmetä alhaisempina tuotantokustannuksina, kuten säästettyinä puhdistuskustannuksina verrattuna siihen, että olisi toimittu lupaehtojen mukaisesti. Tällaisessa tapauksessa voidaan säästynyt hyöty tuomita rikoshyötynä menetettyksi.¹³⁸ Sellaista rikoksella saatua oikeutta, jolle oikeusjärjestys ei anna oikeussuojaa, ei perinteisesti ole pidetty rikoksen tuottamana hyötynä. Tällaisesta oikeudenvastaisesta saatavasta on esimerkkinä pelivelka uhkapelissä. Oikeuskäytännössä ei kuitenkaan oltu yhdenmukaisia sen suhteen, onko huumausaineiden myynnistä velaksi jäänyt osuus rikoshyötyä vai ei.¹³⁹

Rikoshyödyn selvittäminen esitutkinnan aikana voi olla joissakin tilanteissa hyvin vaikeaa. Rikoksesta saatavissa oleva hyöty kuitenkin vaikuttaa usein rikoksen houkuttelevuuteen, joskus ratkaisevasti määrin, joten rikoshyödyn pois saaminen täysmääräisesti on rikosten ennalta estämisen kannalta erittäin tärkeää. Hyödyn takaisin saamisen kannalta kysymys hyödyn määrästä on siis erittäin olennainen.¹⁴⁰ Rikoshyötyjen osalta oikeuskäytäntö osoittaa, että rikoksen tuottamaa hyötyä arvioidaan eri tapauksissa eri tavoin. Rikoslain 10 luvun 2 §:ssä ei millään lailla määritellä erityyppisten rikostapausten rikoshyödyn määrittelyä.¹⁴¹ Tähän ei ole tulossa muutosta myöskään mahdollisesti vuonna 2016 voimaan tulevassa rikoslain 10 luvun säännösten uudistamisen yhteydessä.

¹³⁶ HE 80/2000 vp, 21.

¹³⁷ KKO:2007:1

¹³⁸ HE 80/2000 vp, 21.

¹³⁹ Viljanen 2007, 86.

¹⁴⁰ Viljanen 2007, 86.

¹⁴¹ Viljanen 2007, 122.

Rikoksen tuottamaa hyötyä ei kaikissa tapauksissa kyetä arvioimaan tai arvioiminen on mahdollista vain suurella vaivannäöllä. Rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan jos rikoksen tuottaman hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä, tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet. Tästä arviointisäännöksestä huolimatta ensisijaisesti on pyrittävä selvittämään hyödyn todellinen määrä. Rikoshyödyn näytön luotettavuutta tuomioistuin harkitsee samalla tavalla kuin muun näytön luotettavuutta. Näin menetellessä asetetaan myös konfiskaatiovastaaajat yhdenvertaiseen asemaan.¹⁴²

Hallituksen esityksen 80/2000 mukaan rikoshyödyn arvioimisen osalta säännös ei muuta sitä tosiseikkaan, että todistustaakka konfiskaation perusteista on menettämisseuraamuksen vaatijalla. Käytännössä momenttia voitaisiin käyttää silloin, kun rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on sekoittunut lailliseen hyötyyn ja sitä on vaikea erottaa. Tällainen tapaus voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun laillisen liiketoiminnan yhteydessä on ilman lupaa harjoitettu luvanvaraista liiketoimintaa. Samoin säännöksen momenttia voitaisiin käyttää silloin, kun selvitystä siitä, millä hinnalla huumausainetta on myyty, ei ole saatavilla tai kuinka pitkään vastaaja tai rikoksesta epäilty on hyötynyt pitkäaikaisesta lainvastaisesta huumausaineiden myynnistä.¹⁴³

Säännöksen 3 momentin mukaan rikoshyötyä ei tuomita valtiolle menetetyksi siltä osin, kun se on palautettu, tuomittu tai tuomitaan samassa oikeudenkäynnissä suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaatimuksesta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, tuomioistuin voi määrätä, että vahingonkorvaus- ja edunpalautustuomiota vastaava määrä tuomitaan suoritettavaksi valtion varoista¹⁴⁴. Myös Honkasalo on ottanut asiaan kantaa jo vuonna 1950, hänen mukaansa hyöty voidaan konfiskoida vaan siltä osin, kun sitä ei ole asianomistajalle korvauksella suoritettu tai asianomistaja ei ole siitä sovinnolla tai muulla tavoin luopunut¹⁴⁵.

3.6 Laajennettu hyödyn menettäminen

Menettämisseuraamuslainsäädännön 1.1.2002 voimaan tulleen kokonaisuudistuksen merkittävien uudistusten on ollut laajennetun hyödyn menettämistä koskeva rikoslain 10 luvun 3 §. Pykälällä on tarkoitettu mahdollistava puuttuminen tilanteisiin, joissa törkeiden rikosten, usein talousrikosten tai huumausainerikosten, tuottama taloudellinen hyöty on saatettu suunnitelmal-

¹⁴² HE 80/2000 vp, 22.

¹⁴³ HE 80/2000 vp, 22.

¹⁴⁴ Frände 2005, 639.

¹⁴⁵ Honkasalo 1950, 801.

lisesti muunlaisten menettämisseuraamusten ulottumattomiin. Säännöksen esitöitä tarkasteltaessa on huomattava, että se sai lakivaliokunnassa hallituksen esityksestä olennaisesti poikkeavan muodon.¹⁴⁶ Hallituksen esitykseen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 80/2000 oli kirjattu säännökseen keskeiseksi puuttumistavaksi käännetty todistustaakka.¹⁴⁷ Myös perustuslakivaliokunta otti asiaan kantaa. Perustuslakivaliokunnan mukaan ehdotusta voitiin pitää todistustaakkaa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena, vaikka se ei ollutkaan varauksetta sopusoinnussa perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin sisältyvän vaatimuksen kanssa.¹⁴⁸ Lakivaliokunta ehdotti kuitenkin lausunnossaan, että käännetystä todistustaakasta luovutaan, jolloin todistustaakka on tavanomaiseen tapaan syyttäjällä. Valiokunnan mukaan syyttäjän näyttökynnystä ei tule kuitenkaan asettaa yhtä korkealla kuin mitä edellytetään rangaistuksen tuomitsemiseen vaadittavalta näytöltä, jotta laajennettua hyödyn menettämistä voidaan käyttää riittävän tehokkaasti.¹⁴⁹

Lakiin käännetty todistustaakka muutettiin kevennetyksi todistustaakaksi, joka johtaa tuskin kuitenkaan käytännössä merkittävästi toisenlaisiin lopputuloksiin kuin hallituksen esityksen mukaisena säädetty laki olisi johtanut.¹⁵⁰ Käännetyn todistustaakan lisäämisestä laajennetun rikoshyödyn pykälän perusteluihin on keskusteltu 10 luvun säännösten uudistamisen yhteydessä. Konfiskaatiotyöryhmä on Oikeusministeriölle antamassaan lakiehdotuksessa tuonut esille ehdotuksena käännetyn todistustaakan lisäämisestä laajennetun rikoshyödyn pykälään.¹⁵¹

3.6.1 Liipaisinrikoksen edellytys laajennetussa hyötykonfiskaatiossa

Laajennettu rikoshyöty on määritelty rikoslain 10 luvun 3 §:ssä. Tämän hetkisen pykälän mukaan omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi sellaiseen rikokseen syyllistyneeltä, josta voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka sellaisen rikoksen rangaistavaan yritykseen taikka 32 luvun 1 tai 6 §:ssä, 46 luvun 4 §:ssä, 50 luvun 1 tai 4 §:ssä taikka alkoholilain (459/1968) 82 §:ssä tarkoitettuun rikokseen syyllistyneeltä sekä edellä 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen osalliselta ja siltä, jonka puolesta tai hyväksi edellä mainittu rikos on tehty, jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä ja jos on syytä olettaa omaisuuden olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä.

¹⁴⁶ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 23

¹⁴⁷ HE 80/2000 vp, 13.

¹⁴⁸ PeVL 33/2000 vp, 3.

¹⁴⁹ LaVM 14/2001 vp, 4.

¹⁵⁰ Viljanen 2007, 199.

¹⁵¹ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 54.

Konfiskaatiotyöryhmä on 20.1.2015 antamassaan lakiehdotuksessa tuonut esille, että voimassa olevaa lakia muutettaisiin siltä osin, että laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä olevien rikosten luetteloa täydennettäisiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU edellytetyn mukaisesti. Artiklan 2 kohdassa määritellään ne rikokset, joiden perusteella laajennettu hyödyn menettäminen on oltava mahdollista. Lakiehdotuksen mukaan lakiin myös kirjattaisiin eräitä laajennetun hyödyn menetetyksi tuomitsemista harkittaessa huomioon otettavia seikkoja.¹⁵²

Lakiehdotuksen mukaan rikoslain 10 luvun 3 §:n ehdotetaan muutettavaksi seuraavan laiseksi ”jos on tehty 1) rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta; 2) kätkemisrikos tai rahanpesu; 3) salakuljetus; 4) huumausainerikos tai huumausainerikoksen edistäminen; 5) lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa; 6) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen; 7) sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus; 8) vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle; tai 9) 1-8 kohdassa tarkoitettujen rikosten rangaistava yritys ja jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta. Menetetyksi tuomitsemista harkittaessa on otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.”¹⁵³

Hyötykonfiskaation edellytyksenä on sekä voimassaolevassa laissa, että lakiehdotuksessa, että on tehty 1 momentissa määritelty rikos. Rautio on kutsunut tällaista rikosta liipaisinrikokseksi, koska vasta rikoksen käsillä olo laukaisee mahdollisuuden tuomita laajennetun hyötykonfiskaation¹⁵⁴. Liipaisinrikokseksi kelpaa myös rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentissa mainittu teko, josta ei tuomita rangaistusta, joten sen vuoksi laajennetun rikoshyödyn pykälässä puhutaan rikokseen syyllistyneestä eikä esimerkiksi rangaistukseen tuomitusta.¹⁵⁵ Voimassa olevan lainsäädännön mukaan liipaisinrikokselta edellytetään, että se on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä. Hallituksen esityksen 80/2000 mukaan tällä tarkoitetaan sitä, että rikoksesta tyypillisesti seuraa tällaista hyötyä. Määritelmä sulkee pois rikokset, jotka kohdistuvat esimerkiksi henkeen tai terveyteen. Henkirikoksella ei tyypillisesti tavoitella huomattavaa taloudellista hyötyä, vaikka se yksittäistapauksessa saattaa sellaista tekijälleen tuottaakin.¹⁵⁶

¹⁵² Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 13.

¹⁵³ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 92.

¹⁵⁴ Rautio 2006, 164.

¹⁵⁵ Viljanen 2007, 186.

¹⁵⁶ HE 80/2000 vp, 24.

Konfiskaatiotyöryhmän antaman lakiehdotuksen mukaan lakia esitettäisiin muutettavaksi niin, että liipaisinrikoksen edellytyksenä olisi, että rikos voi tuottaa taloudellista hyötyä. Tämä on seurausta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU 5 artiklasta, jossa ei mainita lisäedellytyksenä sitä, että rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn tulisi olla huomattavaa tai että vähäinen rikollinen toiminta, josta omaisuuden oletetaan olevan peräisin, olisi suljettu 5 artiklassa tarkoitetun rikollisen toiminnan ulkopuolelle.¹⁵⁷ Vaikka rajoitus huomattavasta taloudellisesta hyödystä poistettaisiin, voimaan jää kuitenkin rikoslain 10 luvun 10 §, jonka mukaan menettämisseuraamus voidaan kohtuullistaa muun muassa hyödyn vähäisyyden perusteella¹⁵⁸. Voimassa olevan lain perusteella Helsingin Hovioikeuden laatuhankeon työryhmän mielipiteen mukaan konfiskoitavissa olevan omaisuuden arvon tulisi olla ainakin nelinumeroinen summa ennen kuin laajennetun rikoshyödyn konfiskaation edellytysten selvittäminen, vaatiminen ja tuomitseminen olisivat tarkoituksenmukaisia.¹⁵⁹

3.6.2 Rikollinen toiminta omaisuuden lähteenä

Laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä on edellä mainittujen lisäksi se, että on syytä olettaa omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Omaisuuden tulee olla peräisin rikollisesta toiminnasta joko kokonaan tai osittain. Säännöksessä ei puhuta rikoksesta vaan siinä puhutaan rikollisesta toiminnasta. Lähtökohtaisesti on selvää, että rikollisen toiminnan tulee täyttää rikoksen tunnusmerkistö. Rikolliseen toimintaan voi liittyä joko yksi tai useampi rikos. Tämän lisäksi termi ilmentää sellaista tosiasiaa, että rikosten yksityiskohdista tai ylipäättänsä yksilöitävistä rikoksista ei tarvita selvitystä.¹⁶⁰ Pykälässä on kyse oletetusta rikollisuudesta, joten sellaisetkin tosiseikat, kuten rikoslaji, tekoajaka- ja tekotapa voivat jäädä epämääräisiksi¹⁶¹. Tällöin rikolliseen toimintaan sisältyvillä yksittäisillä rikoksilla ei tarvitse olla ajallista yhteyttä tai niiden ei tarvitse liittyä toisiinsa¹⁶². Tärkeää on kuitenkin se, että rikollisuus on tuottanut hyötyä, koska kyse on juuri tästä rikollisuudesta peräisin olevan omaisuuden konfiskoimisesta¹⁶³.

Minkälaista rikosta ei sitten taas ole pidettävä vähäisenä. Lakivaliokunta on mietinnössään ottanut sellaisen kannan, että rikollisen toiminnan on oltava vakavuudeltaan samaa luokkaa kuin laajennetun rikoshyödyn 1 momentissa lueteltujen rikosten, joiden perusteella säännöksen soveltamiseen ryhdytään.¹⁶⁴ Pykälässä erikseen mainittujen säännösten rangaistusmaksimi

¹⁵⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU, artikla 5.

¹⁵⁸ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 29.

¹⁵⁹ Helsingin HO laatuhankeon raportti 2009, 23

¹⁶⁰ Viljanen 2007, 197.

¹⁶¹ Helsingin HO laatuhankeon raportti 2009, 25.

¹⁶² Viljanen 2007, 197.

¹⁶³ Helsingin HO laatuhankeon raportti 2009, 25.

¹⁶⁴ LaVM 14/2001 vp, 4.

on joko 2 vuotta tai 1 vuosi 6 kuukautta vankeutta, joten on johdonmukaista lähteä siitä, että rangaistusmaksimiltaan vähintään näitä vastaavat rikokset ovat sellaisia, joita ei ole pidettävä vähäisinä¹⁶⁵.

Konfiskaatiotyöryhmä on lakiehdotuksessaan ottanut kantaa myös rikoksen vähäisyys vaatimukseen. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU 5 artiklan 1 kohdassa mainitaan ainoastaan rikos, ei rikosta jota ei ole pidetty vähäisenä¹⁶⁶. Tämän vuoksi lakiehdotuksen mukaan laajennetun rikoshyödyn säännöstä ehdotetaan muutettavaksi niin, että menettäminen koskisi yleisesti rikollisesta toiminnasta peräisin olevaa omaisuutta¹⁶⁷. Tämä tarkoittaisi sitä, että laajennetun rikoshyödyn säännöksen soveltamisen pinta-alan laajentuisi niin, että myös vähäisestä rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus voitaisiin siten konfiskoida.

Pykälässä mainitaan edellytyksenä myös se, että omaisuuden on syytä olettaa olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Syytä olettaa - termillä viitataan jo aiemmin mainittuun kevennettyyn todistustaakkaan¹⁶⁸. Syytä olettaa kynnystä tulkitaan oikeuskirjallisuudessa niin, että se tarkoittaa samaa kuin esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännössä käytetty alin todennäköisyysaste¹⁶⁹. Kysymyksessä on niin alhainen todennäköisyysaste, että jos uskottava vasta näyttö puuttuu, ratkaisu voidaan perustaa syyttäjän olettamansa tueksi esittämiin väitteisiin. Huomioon otettavia seikkoja voivat olla muun muassa henkilön omaisuuden määrä suhteessa hänen laillisiin tulonlähteisiinsä, omaisuuden laatu ja säilytystapa, laillista saantoa osoittavien tavanomaisten dokumenttien puuttuminen sekä epäillyn mahdollinen rikoshistoria.¹⁷⁰ Nämä kaikki edellä mainitut ovat seikkoja, joihin tulee esitutkinnassa varallisuus selvityksiä tehtäessä kiinnittää vahvasti huomiota.

Esitutkinnallisesti seuraava tärkeä asia on se, että mitä sitten voidaan konfiskoida, jos edellä mainitut edellytykset täyttyvät. Laajennettuna rikoshyötynä tulisi konfiskoida mikä tahansa rikoksen välittömästi tuottaman hyödyn, joka konfiskoidaan rikoslain 10 luvun 2 §:n mukaan, sijaan tullut omaisuus ja sen jopa laillinen tuotto joka on peräisin 3 §:n 1 momentin mukaan tarkoitettulla tavalla rikollisesta toiminnasta¹⁷¹. Lain sanamuoto mahdollistaa sellaisen tulkinnan, että omaisuus, joka on vain osittain peräisin rikollisesta toiminnasta, voidaan konfiskoida. Järkevä tulkinta on kuitenkin se, että omaisuus on konfiskoitavissa ainoastaan siltä osin, kun se on peräisin rikollisesta toiminnasta.¹⁷² Hallituksen esityksen eduskunnalle menettämistä

¹⁶⁵ Viljanen 2007, 197.

¹⁶⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU, artikla 5.

¹⁶⁷ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 66.

¹⁶⁸ Viljanen 2007, 198 -199.

¹⁶⁹ Rautio 2006, 171.

¹⁷⁰ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 25.

¹⁷¹ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 25.

¹⁷² Viljanen 2007, 213.

seuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 80/2000 mukaan myös koko omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi, mutta käytännössä tämä tulisi kyseeseen vain silloin, kun kysymyksessä on rikollisen toiminnan kulissina toimiva yritys, jolle rikollisen toiminnan hyödyt laukeavat. Hallituksen esityksessä esitetään vaatimus, että esitutkinnassa tulisi selvittää mitkä omaisuuserät ovat sellaisia, että ne voivat olla rikollisesta toiminnasta peräisin.¹⁷³

Hallituksen esityksessä mainitaan mahdollisina konfiskaatio-objekteina kiinteistöt, oikeushenkilöiden osakkeet ja osuudet, suuret pankkitilit, jotka voidaan periaatteessa konstruoida pankkiin kohdistuvaksi saamisoikeudeksi, ja muut vastaavat tavanomaisuudesta poikkeavat omaisuuserät¹⁷⁴. Konfiskoitaviksi omaisuuseriksi tulevat kyseeseen siis niin kiinteät kuin irtaimetkin esineet ja aineettomat oikeudet¹⁷⁵. Vaikka omaisuuden tallellaolovaatimusta ei ole lainvalmisteluasiakirjoissa mainittu, on oikeuskirjallisuudessa lähdetty kuitenkin siitä, että vain sellainen omaisuus voidaan konfiskoida, joka on tuomitsemishetkellä tallella¹⁷⁶. Käytännössä omaisuuden tallella olo tulee varmistaa jo esitutkinnan aikana ja kohdistaa kyseiseen omaisuuserään takavarikko tai vakuustakavarikko, jotta omaisuuserä pysyy tallella myös tuomiohetkellä.

Laajennetun rikoshyödyn säännöksessä puhutaan omaisuudesta, joten laajennettu hyötykonfiskaatio on aina esinekonfiskaatiota¹⁷⁷. Laajennetun esinekonfiskaation edellytyksenä on myös, että on syytä olettaa, omaisuuden olevan peräisin ei vähäisestä rikollisesta toiminnasta. Laajennetun rikoshyödyn osalta yhteysvaatimus omaisuuden ja rikollisen toiminnan välillä on väljempi kuin perusmuotoisessa hyödyn menettämisessä. Tämä on sen vuoksi, että mikäli kyseinen yhteys on näytetty, ei olisi tarpeen käyttää laajennettua rikoshyötyä, vaan omaisuus voitaisiin konfiskoida 10 luvun 2 §:n mukaisesti. Viljasen tulkinnan mukaan menetetyksi voidaan tuomita muutakin omaisuutta, joka on rikoksen välittömästi tuottamaa. Esimerkiksi tällaisesta voisi olla huumausainerikoksella saaduilla varoilla ostettu ajoneuvo. Tällöin voidaan katsoa ajoneuvonkin olevan peräisin huumausainerikoksesta¹⁷⁸. Myös hallituksen esitys (80/2000) on ollut samoilla linjoilla mainitessaan, että on mahdollista, että rikosentekijä on ostanut 2 §:ssä tarkoitettulla rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä omaisuuden, joka voitaisiin konfiskoida 3 §:n perusteella¹⁷⁹.

Rikollisella toiminnalla saatu omaisuus on voinut vaihtua toiseksi tai muuttaa muotoaan ehkä useampaankin kertaan, eikä sillä ole asian kannalta merkitystä. Myöskään sillä ei ole väliä, mikäli omaisuus olisi esimerkiksi sijoitettu tuottavasti ja uudelleen sijoittamistoimet ovat ai-

¹⁷³ HE 80/2000 vp, 25.

¹⁷⁴ HE 80/2000 vp, s. 25

¹⁷⁵ Viljanen 2007, 214.

¹⁷⁶ Rautio 2006, 181.

¹⁷⁷ Viljanen 2007, 216.

¹⁷⁸ Viljanen 2007, 218.

¹⁷⁹ HE 80/2000 vp, 25.

van laillisia. Kyseinen omaisuus ja sen tuotto voidaan konfiskoida siitä huolimatta. Surrogaatti, surrogaatin surrogaatti ja niin edelleen voidaan siis konfiskoida omaisuutena.¹⁸⁰ Vaikeuksia syntyy silloin, kun rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus ja laillisesti hankittu omaisuus sekoittuvat keskenään ja nämä varat sijoitetaan tuottavasti¹⁸¹. Esitutinnan kannalta tämä tarkoittaa sitä, että esitutkintaviranomaisen tulisi jäljittää rahan alkuperää ja sen jälkeisiä polkuja mahdollisimman tarkasti, jotta esitutkinnassa voitaisiin näyttää toteen omaisuuden alkuperä ja liittyminen rikollisen toimintaan mahdollisimman mutkattomasti.

3.6.3 Säännöksen harkinnanvaraisuus ja suhde 2 §:n mukaiseen hyötykonfiskaatioon.

Hallituksen esityksen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) mukaan laajennetun rikoshyödyn säännös on harkinnanvarainen ja sitä tulisi aina soveltaa varoen ja asiaa perusteellisesti harkiten. Jokaisessa tapauksessa olisi perusteellisesti harkittava, onko olemassa perusteltu syy säännöksen soveltamiseen. Tämän lisäksi menettämisseuraamusta voitaisiin kohtuullistaa, vaikka tuomitsemiselle olisi edellytykset, mutta tapauksen erityisolosuhteiden vuoksi se olisi kohtuutonta.¹⁸²

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU neljännen johdantokappaleen mukaan selvitykset ovat osoittaneet, että menetetyksi tuomitsemista koskevia menettelyjä käytetään edelleen liian vähän, vaikka sitä säännellään sekä unionin että kansallisen oikeuden avulla. Samoin direktiivin kuudennessa johdantokappaleen mukaan Tukholman ohjelmassa ja menetetyksi tuomitsemisesta ja varallisuuden takaisinmaksusta kesäkuussa 2010 annetuissa oikeus- ja sisäasioiden neuvoston päätelmissä korostetaan, että rikollisten varojen tunnistamista, menetetyksi tuomitsemista ja uudelleenkäyttöä on tärkeää tehostaa.¹⁸³

Direktiivissä mainituilla perusteilla on konfiskaatiotyöryhmä ehdottanut muutosta laajennetun rikoshyödyn harkinnanvaraisuuteen. Säännös olisi edelleen harkinnanvarainen, mutta säännöksen kirjataan jotakin harkinnassa huomioon otettavia seikkoja, joita on myös direktiivin johdanto-osaan kirjattu. Lakiehdotukseen on harkinnassa huomioon otettaviksi seikoiksi kirjattu seuraavat seikat. Onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta, onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi ja saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Rautio 2006, 183.

¹⁸¹ Viljanen 2007, 219.

¹⁸² HE 80/2000 vp, 15.

¹⁸³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU neljäs ja kuudes johdantokappale.

¹⁸⁴ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 67.

Voimassa olevassa lainsäädännössä ei rikoslain 10 luvussa ole säädetty mitään 2 §:n mukaisen hyötykonfiskaation ja 3 §:n mukaisen laajennetun hyötykonfiskaation välisestä suhteesta. Lainvalmisteluasiakirjoissa on asiasta joitakin mainintoja. Muun muassa hallituksen esityksessä (80/2000) on otettu kantaa siihen, että mikäli rikoksentekijä on ostanut 2 §:ssä tarkoitettua rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä omaisuuden, joka voitaisiin konfiskoida 3 §:n perusteella, olisi tällaisessa tilanteessa kaksinkertaisen konfiskaation välttämiseksi sovellettava kohtuusperustetta ja jätettävä soveltamatta 2 §:ää.¹⁸⁵ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että 10 luvun 2 § on ensisijainen 3 §:ään nähden. Näin siksi, että 2 §:n mukaan konfiskaatio on tuomittava ja 3 §:n mukaan konfiskaatio on harkinnanvarainen.¹⁸⁶

3.7 Rikoksen tekovälineen menettäminen

Rikoslain 10 luvun 4 § käsittelee rikoksen tekovälineen menettämistä. Säännöksen mukaan tietyt esineet tai tietty omaisuus, joita on käytetty rikoksen tekemisessä, on tuomittava valtiolle menetetyksi. Valtiolle on tuomittava menetetyksi ampuma- tai teräase sekä muu niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline ja muu esine tai omaisuus, jonka hallussapito on rangaistavaa. Tämä osuus säännöksestä kattaa sekä tahalliset, että tuottamukselliset rikokset ja menettämisseuraamus niiden kohdalla on pakollinen¹⁸⁷.

Säännöksen toisen momentin mukaan menetetyksi voidaan tuomita myös esine tai omaisuus, jota on käytetty tahallisen rikoksen tekemisessä ja oikeudenkäynnin kohteena olevaan tahalliseen rikokseen läheisesti liittyvä esine tai omaisuus, joka on yksinomaan tai pääasiallisesti tahallista rikosta varten hankittu tai valmistettu taikka ominaisuuksiltaan erityisen sovelias tahallisen rikoksen tekemiseen. Tämä säännöksen momentti sääntelee rikoksentekovälineen konfiskaation harkinnanvaraista muotoa¹⁸⁸. Rikosteon tulee olla 1 momentissa poiketen tahallinen. Momentissa säädelään myös sellaisen välineen menettämisestä, jota ei vielä ole käytetty rikoksen tekemiseen.¹⁸⁹

3.7.1 Rikoksentekoväline

Rikoksen tekemiseksi voidaan lukea toiminta, joka tekee rikoksen täytäntöönpanotoimen mahdolliseksi tai helpottaa sitä, tai toiminta, joka tähtää rikoksella saavutetun tuloksen toteutumisen. Rikoksentekovälineeksi taas on luonnehdittu esinettä, joka avulla on välittömästi ja erityisesti edistetty rikoksen suorittamista, varmistettu rikosteon onnistuminen tai pyritty

¹⁸⁵ HE 80/2000 vp, 25.

¹⁸⁶ Viljanen 2007, 234.

¹⁸⁷ Frände 2005, 640.

¹⁸⁸ Frände 2005, 641.

¹⁸⁹ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 27-28

estämään kiinnijoutuminen tai rikoksen ilmitulo.¹⁹⁰ Säännöksen sisäistämiseksi on tarpeen ensiksi määritellä pykälässä tarkoitettu esine tai omaisuus ja mitä tarkoittaa sen käyttäminen rikoksentekovälineenä. Rikoksentekovälineen konfiskaatiota mietittäessä on varmistuttava siitä, että konfiskoitava esine on todella esine, jota rikoksessa väitetään käytetyksi. Samoin on varmistuttava, että esine on katsottavissa rikoksentekovälineeksi eli sitä on säännöksen mukaan käytetty rikoksen tekemisessä¹⁹¹.

Oikeuskirjallisuudessa Viljasen näkemyksen mukaan rikoksentekovälineen saadaan suuntaantavasti selville, mikäli esitetään seuraava kysymys: ”Millä välineellä A teki rikostunnusmerkistössä kuvatun teon?”¹⁹². Tähän kysymykseen asetetaan kunkin silloin relevantin rikostunnusmerkistön mukaisen tekotavan. Esimerkiksi ”millä A teki B:lle ruumiillista väkivaltaa?”, saadaan vastaukseksi ”puukolla”, joka osoittautuu rikoksentekovälineeksi.¹⁹³ Myös hovioikeuksien työryhmä on pitänyt tätä kysymystä oikeana tapana selvittää rikoksentekoväline¹⁹⁴. Joissakin tapauksissa rikoksentekovälineen määrittely on tehty jo tunnusmerkistössä rikollisen teon yhteydessä. Tästä esimerkkinä metsästysrikos, joka määritellään rikoslain 48a luvun 1 §:ssä seuraavasti: joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta oikeudettomasti metsästää vastoin metsästyslaissa säädettyä moottorikäyttöisen kulkuneuvon käytön rajoitusta. Metsästysrikoksen tässä tekemuodossa tekoväline on tunnusmerkistön mukaisesti moottorikäyttöinen kulkuneuvo.¹⁹⁵

Myös Ailio on määritellyt rikoksentekovälineen. Hän on lähtenyt pohtimaan asiaa tekoobjektin kautta. Joskus rikoksen tunnusmerkistöstä ilmenee ainoastaan rikoksen teko-objekti. Se on joko mainittu tunnusmerkistössä suoraan tai sitten se on siitä johdettavissa. Tekoobjektilla tarkoitetaan rikoksen tunnusmerkistön edellyttämän suhtautumisen välitöntä tosiasiallista kohdetta. Rikoksentekovälineen ja tekoobjektin erottaminen toisistaan ei yleensä tuota vaikeuksia. Salakuljetuksessa tekoobjektina on salakuljetettu tavara ja tekovälineenä ajoneuvo, jolla salakuljetus tapahtuu. Rikoksen tekoobjekti ei voi olla rikoksentekoväline, koska tekeminen kohdistuu tuohon objektiin. Rikoksentekovälinettä on siis pitänyt käyttää työvälineenä rikoksen suorittamiseen ja sen avulla on saavutettu rikoksen aiheuttama seuraus, jotta esinettä voidaan kutsua rikoksentekovälineeksi.¹⁹⁶

Rikoksentekovälineen yksilöinnin epäonnistuminen esitutinnan aikana voi johtaa siihen, että tekijä saa pitää kaikki tekovälineiksi sopivat esineet, koska ei saada yksilöityä, mitä niistä hän

¹⁹⁰ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 28

¹⁹¹ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 28

¹⁹² Viljanen 2007, 267.

¹⁹³ Viljanen 2007, 267.

¹⁹⁴ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 28

¹⁹⁵ Viljanen 2007, 270.

¹⁹⁶ Ailio 1964, 83-86.

on todellisuudessa käyttänyt.¹⁹⁷ Toisaalta, tällaisessa yhteydessä konfiskoinnilla olisi lähinnä symbolinen merkitys, koska yhden tekovälineen konfiskoiminen useiden tekovälineiden joukosta tuskin poistaisi rikosentekijältä mahdollisuutta uusien rikosten tekemiseen¹⁹⁸. Tosiasiassa esitutkinnassa rikosentekovälineen löytäminen esimerkiksi ulkona tehdyissä pahoinpitelyrikoksissa voi olla haastavaa ja tällöin rikosentekovälinettä ei saada tarpeeksi luotettavaksi yksilöityä, joten esineen konfiskointi ei ole mahdollista. Joissakin rikoksissa rikosentekovälineen yksilöiminen esitutkinnassa taas voi olla hyvinkin helppoa, kuten verisen puukon takavarikointi törkeän pahoinpitelyn tekopaikalta.

Ajoneuvon konfiskoimisesta rikosentekovälineenä on käyty paljon keskustelua oikeuskirjallisuudessa. Tässä yhteydessä on kyse rikoksen tekemisestä enemmän kuin tunnusmerkistön tekemisen kannalta välittömästä toiminnasta. Esimerkiksi anastetun omaisuuden pois kuljettamisessa käytetty ajoneuvo on voitu konfiskoida, vaikkei tunnusmerkistön mukaisesti rikoksen täyttymiseen tarvita omaisuuden pois kuljettamista. Myös Ailio on pitänyt ajoneuvoa, jolla on syyllistytty liikennepakoon ja poistuttu onnettomuuspaikalta, rikosentekovälineenä. Hänen mukaansa käyttämällä ajoneuvoa rikosentekijä on toteuttanut rikoksen tunnusmerkistön olemuksen eli poistumisen rikospaikalta.¹⁹⁹

Korkein oikeus on antanut ennakkoratkaisun ajoneuvon konfiskoimisesta rikosentekovälineenä KKO 1995:193, jonka mukaan vastaaja oli käyttänyt henkilöautoaan anastamansa noin 30 kilon painoisen perämoottorin kuljettamiseen pois rikosentekopaikalta. Perämoottorin suuren koon ja painavuuden vuoksi auto tai muu kulkuneuvo oli ollut kuljetuksessa tarpeellinen. Näiden perustelujen myötä korkein oikeus katsoi, että auto voitiin siten rikosentekovälineenä tuomita valtiolle menetetyksi.²⁰⁰

3.7.2 Rikosentekovälineen pakollinen konfiskointi

Rikoslain 10 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan rikosentekovälineen konfiskointi on pakollista. Momentti on jaoteltu niin, että ampuma- tai teräase sekä muu niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline on konfiskoitava ja sen lisäksi muu esine tai omaisuus, jonka hallussapito on rangaistavaa. Hallituksen esityksen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) mukaan säännöksen ilmaisu on yhdenmukainen törkeää ryöstöä ja törkeää pahoinpitelyä koskevissa rikoslain säännöksissä olevan kvalifiointiperusteen kanssa. Säännös on katsottu tarpeelliseksi sen vuoksi, että esimerkiksi kuolemantuottamuksessa käytetyn ampuma-aseen palauttamista rikosentekijälle olisi vaikea perustella.²⁰¹ Edellä

¹⁹⁷ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 28

¹⁹⁸ Viljanen 2007, 274.

¹⁹⁹ Ailio 1964, 92.

²⁰⁰ KKO 1995:193

²⁰¹ HE 80/2000 vp, 26.

mainitun perusteella säännöksen soveltaminen tulisi olla yhdenmukainen ryöstöä ja törkeää pahoinpitelyä koskevien säännösten kanssa²⁰². Tämän säännöksen tekovälineen pakollisen konfiskoinnin lisäksi rikoslakiin on kirjattu huumausaineita koskevaan 50 lukuun vielä eräs pakollinen tekovälineen konfiskaatio säännös. Rikoslain 50 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan valtiolle menetetyksi on tuomittava välineet, tarvikkeet tai aineet, joita on käytetty huumausainerikosten tekemiseen tai jotka on tähän tarkoitukseen hankittu.

Rikoslain 10 luvun 4 §:ssä mainitun ampuma-aseen määritelmä saadaan ampua-aseista. Säännöksen mukaan muun kuin ampuma- ja teräaseen tulee siis olla hengenvaarallinen, mikä sulkee säännöksen soveltamisalasta pois kaikki ne esineet, joita voidaan käyttää hengenvaarallisesti, mutta ne eivät sellaisenaan ole hengenvaarallisia²⁰³.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1994:73 tullut siihen johtopäätökseen, että myös laissa tarkoitettujen ampuma- ja teräaseiden on oltava hengenvaarallisia²⁰⁴.

Hengenvaarallisen esineen osalta korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:1996:65 tullut siihen tulokseen, että lain esitöissä on haluttu korostaa varsinaisten aseiden käytön tuomittavuutta. Korkein oikeus ei ole pitänyt tapauksessa kumipamppua säännöksessä tarkoitettuna ampuma- tai teräaseeseen rinnastettavana hengenvaarallisena välineenä.²⁰⁵

Kumipamppua ei ole siis katsottu sellaisenaan hengenvaaralliseksi välineeksi, vaikka se käytettynä saattaakin aiheuttaa ihmiselle hengenvaaraa. Hengenvaarallinen esine olisi kuitenkin konfiskoitava jopa siinä tapauksessa, että sitä on käytetty muunlaiseen kuin henkeä ja terveyttä vaarantavan rikoksen tekemisessä²⁰⁶.

3.7.3 Rikoksetekovälineen harkinnanvarainen konfiskointi

Rikoslain 10 luvun 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan menetetyksi on tuomittava rikoksen tekemisessä käytetty esine tai omaisuus, jonka hallussapito on rangaistavaa. Hallituksen esityksen (80/2000) mukaan säännöksen ilmaisu kattaa ne tilanteet, jolloin rangaistus tuomitaan omaisuuden hallussapidosta, sekä ne tilanteet, jolloin esineen omistajakin syyllistyy rikokseen omaisuutta tai esinettä hallussa pitämällä. Samoin säännöstä voitaisi soveltaa myös niihin tilanteisiin, jolloin rangaistus tuomitaan esineen käytöstä, vaikka sen hallussapito ei olisi ran-

²⁰² Viljanen 2007, 278.

²⁰³ Helsingin HO laatuhankeeseen raportti 2009, 30.

²⁰⁴ KKO 1994:73

²⁰⁵ KKO 1996:65

²⁰⁶ Helsingin HO laatuhankeeseen raportti 2009, 30.

gaistavaa.²⁰⁷ Säännöksen 2 kohdan mukaan voidaan konfiskoida tekoväline, vaikka hallussapitorikoksesta ei erikseen vaadittaisi rangaistusta²⁰⁸. Usein hallussapitokriminalisoinnit ovat sikäli relatiivisia, että jos hallussapitäjällä ei ole esineeseen asianmukaista lupaa, tietynlaisen esineen tai omaisuuden hallussapito on ainoastaan näissä tapauksissa rangaistavaa. Tekovälineen konfiskointi on rajoitettava tapauksiin, joissa esineen tai omaisuuden hallussapito on rangaistavaa sille, joka sitä käyttää rikoksen tekemisessä.²⁰⁹

Pykälän toisen momentin mukaan esine tai omaisuus voidaan konfiskoida, jos sitä on käytetty tahallisen rikoksen tekemisessä. Momentin mukaan voidaan myös konfiskoida oikeudenkäynnin kohteena olevaan tahalliseen rikokseen läheisesti liittyvä rikosentekoväline, joka on yksinomaan tai pääasiallisesti tahallista rikosta varten hankittu tai valmistettu taikka joka on erityisen sovelias tahallisen rikoksen tekemiseen. Harkinnanvaraisuutta ohjaa pykälän 3 momentti, jonka mukaan menetetyksi tuomitsemisen tarpeellisuutta harkittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota uusien rikosten ehkäisemiseen. Hallituksen esityksen (80/2000) mukaan harkinnassa olisi erityisesti kiinnitettävä huomiota uusien rikosten ehkäisemiseen ja arvioitava, onko esine ominaisuuksiltaan erityisen sovelias rikosten tekemiseen ja onko esineellä ylipäättään mitään soveliaista laillista käyttötarkoitusta. Hallituksen esityksessä on esitelty joi-takin rikoksen tekemiseen soveltuvia esineitä, joita ovat esimerkiksi tiirikat, yleisavaimen jäljennökset, kuljetusvälineet, joihin on tehty salakuljetusta helpottavia rakennemuutoksia, sekä tietoliikenne-rikoksen tekemistä varten suunnitellut tai muunnellut tietojenkäsittelyohjelmat tai tekniset erityislaitteet.²¹⁰

Konfiskaation harkinnanvaraisuus voi kuitenkin johtaa epäyhtenäiseen ja epäloogiseen oikeuskäytäntöön. Oikeuskirjallisuudessa on käsitelty ja kritisoitu moottoriajoneuvon konfiskointia. Ajoneuvot tuomitaan rikosentekovälineinä konfiskoitaviksi usein maahantuontirikoksissa, oli niihin tehty rikoksen tekemistä varten muutoksia tai ei. Tapana on ollut myös konfiskoida ajoneuvo, jossa on myyty huumeita tai alkoholia tai jolla kuljetetaan anastettua omaisuutta pois anastuspaikalta. Kuitenkaan ajoneuvoja ei tuomita menetetyksi liikenne- ja väkivalta rikosten tekovälineinä. Ainakin eettisten ja moraalisten näkökulmien mukaan, edellä mainittujen menettämisseuraamusten valossa myös ajoneuvon, jota käytetään henki- tai pahoinpitelyrikoksen tekemiseen taikka virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen, olisi konfiskoitava.²¹¹

2 momentin nojalla voidaan siis tuomita menetetyksi sellainenkin esine, jota ei ole vielä käytetty tahallisen rikoksen tekemisessä, mutta joka on pääasiallisesti tai yksinomaan hankittu ja valmistettu rikoksen tekemistä varten, tai esine on ominaisuuksiltaan erityisen sovelias tällai-

²⁰⁷ HE 80/2000 vp, 28

²⁰⁸ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 30 - 31.

²⁰⁹ Viljanen 2007, 286.

²¹⁰ HE 80/2000 vp, 27.

²¹¹ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 31 -32.

sen rikoksen tekemiseen. Edellytyksenä on kuitenkin, että on tapahtunut rikos ja että konfiskaation perustavalla rikoksella on läheinen liittymä konfiskoitavaan omaisuuteen.²¹² Esimerkinä esineen liittymisestä rikokseen, voisi olla tiirikkasarja rikosentekijän mukana rikospaikalla. Liittymisessä ei edellytetä, että tekijällä on tiirikkasarja mukaan rikospaikalla. Riittää, että tiirikkasarja on hänellä autossaan, jolla hän on saapunut rikospaikalle. Vaikka hän ei tosiasiallisesti käytä kuin yhtä tiirikkaa rikosteossaan, voidaan kaikki mukana olleet tiirikat konfiskoida.²¹³ Kuitenkin, jos rikosentekijä on jättänyt tiirikat kotiinsa tekopaikalle lähtiessään, voidaan tästä päätellä, että hänellä ei ole ollut aikomusta käyttää tiirikkaa kyseisessä rikoksessa, joten konfiskaation perusteita ei enää käsillä olevaan rikokseen nähden ole.²¹⁴ Hallituksen esityksessä (80/2000) on myös annettu esimerkkejä rikoksen liittymisestä konfiskoitavaan esineeseen, näitä ovat useat väärennetyt henkilöllisyystodistukset petoksesta tuomitulla, vaaran aiheuttamiseen tietojenkäsittelylle liittyvät tietokonevirusta levittävät ohjelmat taikka ryöstäjäitä tavatut aseet ja ampumatarvikkeet, jotka voitaisiin tuomita menetetyksi, vaikka niitä ei ole rikoksen tekemisessä käytetty. Edellytyksenä on kuitenkin, että ne ovat yksinomaan tai pääasiallisesti tahallisen rikoksen tekemistä varten hankittuja tai valmistettuja, taikka ovat ominaisuuksiltaan erityisen soveliaita tahallisen rikoksen tekemiseen.²¹⁵

Momentin täyttymiseksi vaaditaan edelleen, että esine tai omaisuus on yksinomaan tai pääasiallisesti hankittu tai valmistettu tahallista rikosta varten. Esineen tai omaisuuden ei siis tarvitse olla hankittu tai valmistettu juuri käsillä olevaa rikosta varten tai edes siihen läheisesti liittyvää rikosta varten. Esimerkiksi jos vastaaja on hankkinut ampuma-aseen surmataakseen ystävänsä, mutta ottaa ampuma-aseen mukaan anastuskeikalle varmistaakseen, että rikollinen teko onnistuu, voidaan ampuma-ase konfiskoida anastusrikokseen läheisesti liittyväenä, vaikka vastaaja ei ole sitä anastusrikosta varten hankkinut tai sen tekemisessä käyttänyt.²¹⁶ Voi myös olla, että läheisestä liittymästä on kyse ilman ajallista ja paikallista yhteyttä. Esimerkiksi reseptiväärentäjä, joka ei luonnollisesti kanna skanneria mukanaan apteekkiin, jossa hän esittää väärennetyn reseptin. Myöskään salakuuntelija ei jää harjoittamaan kuuntelemaan siihen asuntoon, jonne hän laitteet kotirauhaa rikkoen on asentanut. Kuitenkin heidän kotoaan löydetty laitteet liittyvät asiallisesti ja läheisesti konfiskaation perusteena olevaan rikostekoon.²¹⁷ Mikäli kuitenkin esine ei ole erityisen sovelias rikoksen tekemiseen, ja jos esine on hankittu pääasiallisesti arkikäyttöön, sitä ei voida konfiskoida.²¹⁸

Esitutkinnassa tulisi edellä mainitut rikosentekovälineisiin liittyvät konfiskaatiosäännökset olla selvillä, sillä rikosentekovälineen konfiskointi takavarikon muodossa on tärkeää tehdä jo

²¹² HE 80/2000 vp, 27

²¹³ Viljanen 2007, 303.

²¹⁴ Viljanen 2007, 305.

²¹⁵ HE 80/2000 vp, 27.

²¹⁶ Viljanen 2007, 308.

²¹⁷ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 32.

²¹⁸ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 33.

esitutkinta vaiheessa. Kun asia viedään syyteharkintaan, on rikoksentekoväline siinä vaiheessa usein jo kateissa tai hävitetty rikoksesta epäillyn toimesta. Rikoksentekovälineiden konfiskaatiolla ei saada toivottua rikosten ennalta estämisen vaikutusta, mikäli rikoksentekovälineitä ei saada tuomittua valtiolle menetetyksi. Mikäli esitutkintaviranomainen ei ole perillä rikoksentekovälineen konfiskoinnin perusteista, voi se pahimmassa tapauksessa johtaa tapauksiin, jossa rikoksesta epäilty saa pitää itsellään esineen, joka hän voi jatkaa rikollista toimintaa.

3.8 Arvon menettäminen

Rikoslain 10 luvun 8 §:ssä säädetään arvon menettämisestä. Säännöksen mukaan, jos 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai omaisuutta ei voida tuomita menetetyksi 6 §:n 1 momentissa säädetyn rajoituksen vuoksi tai siksi, että esine tai omaisuus on kätkeyty tai sitä ei muutoin tavoiteta, rikoksentekijä, rikokseen osallinen ja se, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty, voidaan tuomita esineen tai omaisuuden sijasta menettämään kokonaan tai osaksi sen arvo. Arvon menettämiseen voidaan tuomita myös se, jolle esine tai omaisuus on siirretty, jos hän sen vastaanottaessaan on tiennyt sen liittymisestä rikokseen tai hänellä on ollut perusteltu syy sitä epäillä, taikka hän on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Arvokonfiskaation tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja yleistä lainkuuliaisuutta sekä ehkäistä esinekonfiskaation välttämisyrittäminen²¹⁹.

Säännöksen tausta-ajatuksena on se, että konfiskaation määrääminen ei saa riippua siitä kuuluuko esine rikoksentekijälle vai onko rikoksentekijä lainannut tai vuokrannut esineen. Yleisesti ei voida pitää hyväksyttävänä, että se joka käyttäisi rikoksen tekemiseen omaa esinettään, joutuisi ankaramman seurauksen kohteeksi kuin se, joka on esimerkiksi anastanut rikoksentekovälineen. Esineen sijasta voidaan menettää esineen arvo silloin, kun itse omaisuuden menetetyksi tuomitseminen ei ole mahdollista kun esine tai omaisuus kuuluu kokonaan tai osittain sivulliselle, tai silloin, kun omaisuus on kätkeyty tai sitä ei muutoin tavoiteta.²²⁰

Arvokonfiskaatio on 4 §:ssä ja 5 §:ssä säädettyihin esinekonfiskaatioihin nähden toissijainen seuraamus. Esinekonfiskaation tulee siis olla täysin estynyt ennen kuin arvokonfiskaatiota lähdetään harkitsemaan. Arvokonfiskaatio on kuitenkin harkinnanvarainen silloinkin, kun vastaava tapaus olisi esinekonfiskaatiossa pakollinen.²²¹

Esimerkkinä arvokonfiskaation määräämisestä on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2010:10, jossa vastaaja oli vuokrannut ajoneuvon kuljettaakseen huomattavan määrän huumausainetta levitystarkoituksessa. Ajoneuvo katsottiin huu-

²¹⁹ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 51.

²²⁰ HE 80/2000 vp, 32.

²²¹ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 51.

mausainerikoksen tekovälineeksi. Korkein oikeus katsoi, että mikäli ajoneuvo olisi ollut hänen omansa, olisi ajoneuvo tullut tuomita valtiolle rikoslain 50 luvun 6 §:n 1 momentin nojalla. Yhdenvertaisuus ja yleisen lainkuuliaisuuden turvaaminen edellyttävät tällöin vastaavasti auton arvon tuomitsemista menetyksi. Korkein oikeus tuomitsi ajoneuvon arvon, 19 000 euroa, rikoslain 50 luvun 6 §:n 1 momentin ja 10 luvun 8 §:n 1 momentin nojalla valtiolle menetetyksi.²²²

3.8.1 Arvokonfiskaation esteet

Säännöksen 2 momentin mukaan jos säännöksen 1 momentissa tarkoitettu henkilö saattaa todennäköiseksi, että esine tai omaisuus on hävitetty tai käytetty, ei arvokonfiskaation käyttö ole mahdollista. Lainesitöiden mukaan hävittämisellä tarkoitetaan omaisuuden fyysistä tuhoamista ja käyttämisellä taas tarkoitetaan omaisuuden käyttämistä sen tavalliseen käyttötarkoitukseen. Esimerkkinä hävittämisestä ja käyttämisestä hallituksen esityksessä eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) tuotiin tapaukset, joissa väärän rahan valmistamisessa käytetty painolaatta on sulatettu tai huumausaine käytetty.²²³ Säännöksen 2 momentissa tarkoitettu menettely, hävittäminen tai käyttäminen, ajaa saman asian kuin tarkoituksensa mukainen arvokonfiskaatio²²⁴. Asiaa ei ole hallituksen esityksessä tarkemmin selvitetty, mutta Viljasen näkemyksen mukaan momentti on ymmärrettävä niin, että menettämisseuraamus ei ole tarkoituksena olla rangaistus vaan turvaamistoimenpide²²⁵. Poikkeuksena tästä on se, että jos omaisuutta ei voida konfiskoida sen vuoksi, että se kuuluu sivulliselle, ei omaisuuden tuhoutuminen sinänsä pitäisi vaikuttaa arvokonfiskaation käyttöön.²²⁶

Omaisuuden hävittämisestä johtuva konfiskaation tuomitsematta jättämisestä on esimerkkinä korkeimman oikeuden tuomio KKO 2011:61, jossa vastaaja oli laittomasti välittänyt alkoholiliikkeestä hankittuja alkoholijuomia. Koska vastaajan välittämät alkoholijuomat eivät enää ole vastaajan hallinnassa ja ne on käytetty. Siten myydyn alkoholin arvoa ei rikoslain 10 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan voitu tuomita valtiolle menetetyksi.²²⁷

Kätkeminen ja hävittäminen ovat kuitenkin tässä yhteydessä menettämisseuraamuksen kanalta merkittävästi erilaisia tekoja²²⁸. Momentissa mainitaan, että kun omaisuus on kätketty, voidaan esineen tai omaisuuden sijaan tuomita arvokonfiskaatio. Kätkemisen tapauksissa

²²² KKO 2010:10

²²³ HE 80/2000 vp, 32.

²²⁴ Helsingin HO laatuhankeeseen raportti 2009, 53.

²²⁵ Viljanen 2007, 460.

²²⁶ Helsingin HO laatuhankeeseen raportti 2009, 53.

²²⁷ KKO 2011:61

²²⁸ Viljanen 2007, 461.

omaisuus on edelleen tallella ja on mahdollista, että tekijä pääsee hyödyntämään esinettä tai omaisuutta myöhemmin²²⁹. Lain valmisteluasiakirjojen mukaan säännöksessä ei ole rikoslain 46 luvun 10 §:ssä mainittua vaatimusta siitä, että esineen pitää olla kätkeyty menettämisseuraamuksen välttämiseksi. Esineen kätkemisen näyttäminen voi olla varsin vaikeaa ja todistustaakka konfiskaation tunnusmerkistön täyttymisestä on syyttäjällä.²³⁰ Todistustaakka on kuitenkin kevennetty, säännöksen mukaan arvon konfiskoinnin luopumiseksi riittää, että henkilö saattaa todennäköiseksi, että esine tai omaisuus on hävitetty tai käytetty. Vastajalla on siis todistustaakka siitä, että omaisuus tai esine on todella hävitetty tai käytetty. Jos hän ei kykene esittämään tätä väitettään todennäköisesti, johtopäätös on se, että esine tai omaisuus on kätkeyty.²³¹

3.8.2 Omaisuuden arvon määrittäminen

Miten sitten määritellään omaisuuden arvo, kun omaisuuden arvo voi ajan kuluessa muuttua? Minkä ajankohdan kunto laitetaan arvokonfiskaation pohjaksi?²³² Hallituksen esityksen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) mukaan kysymys on jätetty oikeudenkäytännön ratkaistavaksi²³³. Viljasen näkemyksen mukaan lähtökohtana arvon määrittämiseksi olisi ajatus, siitä, minkälaisia lähtökohtaisia taloudellisia vaikutuksia esinekonfiskaatiolla olisi ollut rikoksesta epäiltyyn. Arvon määrittämisen pääsääntönä voidaan pitää omaisuuden käypää arvoa tuomitsemishetkellä, joka arvioidaan omaisuuden todennäköisenä myyntihintana vapailla markkinoilla. Selvää tietysti on, että arvon määrittämisen lähtökohtana ei voi olla vain ja ainoastaan rikoksesta epäillyn arvio omaisuuden arvosta. Jos omistaja on myynyt omaisuuden, voidaan omaisuudesta saatu kauppahinta ainakin tuomita arvokonfiskaationa.²³⁴

Omaisuuden arvon määrittämisestä on korkein oikeus antanut ratkaisun KKO 2006:9, jonka mukaan käypäarvo oli omaisuuden takavarikointihetkellä ollut ulosottomiehen antama arvio, eikä myöhemmin pakkohuutokaupassa saatu omaisuuden määrä.²³⁵

Edellä mainitun tapauksen perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että jos omaisuus, jonka menettämisen asemesta tuomitaan arvokonfiskaatio, on takavarikoitu, arvon määrittämisaikana voidaan pitää takavarikointihetkeä²³⁶. Mikäli omaisuuden arvo on noussut ri-

²²⁹ Viljanen 2007, 461.

²³⁰ HE 80/2000 vp, 32.

²³¹ Viljanen 2007, 464.

²³² Viljanen 2007, 479.

²³³ HE 80/2000 vp, 32.

²³⁴ Viljanen 2007, 479.

²³⁵ KKO 2006:9

²³⁶ Helsingin HO laatuhankeeseen raportti 2009, 54 -55.

koksen tekemisen jälkeen siihen tehtyjen parannusten johdosta, ei tätä hyvitetä arvokonfiskaatiossa, kuten niin ei tehtäisi esinekonfiskaation kohdallakaan. Merkittävä arvon nousu voi tietysti olla peruste kohtuullistaa menettämisseuraamusta. Jos omaisuuden kunto taas on huonontunut, arvo määritellään huonontuneen kunnan mukaan.²³⁷

Arvon määrittämisestä esimerkkinä on myös ratkaisu KKO:1990:65, jossa tekijät olivat käyttäneet kahta vuokraamaansa ajoneuvoa huumausaineiden salakuljetukseen. Ajoneuvojen arvo määriteltiin Helsingin piiritullikamarin arviointitodistusten perusteella ja ajoneuvojen arvo tuomittiin valtiolle menetetyksi.²³⁸

3.9 Muun omaisuuden menettäminen

Rikoslain 10 luvun 5 § on yleissäännös rikoksen tuotteen ja rikoksen kohteen menettämisestä²³⁹. Säännöksen 1 momentin mukaan rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus on tuomittava valtiolle menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa. Pykälän toisen momentin mukaan rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi, jos menettämisseuraamus on tarpeen: 1) esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympäristölle haitallisten ominaisuuksien vuoksi; 2) uusien rikosten ehkäisemiseksi, ja esine on erityisen sovelias rikoksen kohteeksi tai rikolliseen käyttöön; 3) säännöstelyä taikka maahantuontia tai maastavientiä koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi; tai 4) luonnon tai ympäristön suojelemiseksi annettujen säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi. Säännöksen kolmannen pykälän mukaan taas astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty menetetyksi tuomittavan esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan myös tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön. Pykälän ensimmäinen momentti velvoittaa pakolliseen konfiskoitiin ja toinen ja kolmas momentti ovat harkinnanvaraisia.

Säännöksessä puhutaan rikoksen kohteesta ja rikoksen tuotteesta. Rikoksen tuotteella tarkoitetaan rikoksella aikaansaattua esinettä ja omaisuutta, kun taas rikoksen kohde on syntynyt rikoksen tunnusmerkistön toteuttavan toiminnan tuloksena eli se on aikaansaatu rikoksen teolla.²⁴⁰ Rikoksen tuote voi olla aineellinen esine tai esimerkiksi tietoa, kuten tietokoneohjelma. Rikoksen tuotteen on yleisesti kuitenkin katsottu olevan irtainta omaisuutta, eli kiinteistö ei voi olla rikoksen tuote. Rikoksen kohdetta kutsutaan myös usein rikosesineeksi, joka on rikoksen tunnusmerkistön edellyttämän suhtautumisen tosiasiallinen kohde. Konfiskaation yhteydessä rikoksen kohde tarkoittaa vain esinettä tai muuta omaisuutta. Riippuu asianomaisen

²³⁷ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 54 -55.

²³⁸ KKO:1990:65

²³⁹ Viljanen 2007, 321.

²⁴⁰ Viljanen 2007, 321.

rikoksen tunnusmerkistön muotoilusta, onko esinettä tai omaisuutta pidettävä rikoksentekovälineenä vai rikoksen kohteena.²⁴¹

Hallituksen esityksen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) mukaan määritelmä tuotettu, valmistettu ja aikaansaatu on tarkoitettu kattamaan tapaukset, joissa itse toiminta on laitonta sekä tapaukset, joissa laittomuus aiheutuu esimerkiksi tuotteen valmistamistavasta. Tämän lisäksi säännöksen on tarkoitus kattaa tilanteet, joissa toiminta ilman lupaa on rangaistavaa. Tuottamisella säännöksessä on tarkoitettu esimerkiksi huumausaineiden viljelyä. Valmistamista taas on esimerkiksi alkoholin valmistus. Aikaansaatu - termillä on tarkoitettu kattaa ne tilanteet, joissa tuotteita ei ole valmistettu rangaistavalla tavalla, vaan niiden ominaisuuksia on muutettu, kuten esimerkiksi myrkytetyissä elintarvikkeissa.²⁴²

3.9.1 Rikoksen tuotteen ja rikoksen kohteen pakollinen konfiskointi

Säännöksen 1 momentin nojalla rikoksen tuote ja rikoksen kohde on tuomittava menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa. Lain esitöiden mukaan momentissa käytetty ilmaisu kattaisi ne tilanteet, joissa rangaistus tuomitaan juuri omaisuuden hallussapidosta, sekä ne tilanteet, joissa esineen omistajakin syyllistyisi rikokseen sitä hallussaan pitämällä. Näiden lisäksi säännöstä on mahdollista soveltaa tilanteisiin, joissa rangaistus tuomitaan esineen käytöstä, mutta myös esineen hallussapito olisi rangaistavaa.²⁴³ Lain esitöiden mukaan poikkeuksettomat hallussapitokriminalisoinnit ovat varsin harvinaisia. Hallussapitokriminalisoinnit on yleensä säädetty niin, että joko esineen hallussapito on lähtökohtaisesti rangaistavaa tai sitten hallussapito on rangaistavaa vain jossain olosuhteissa. Hallituksen esityksessä (80/2000) mainitaan momentin soveltamisesta huumausaineen, vääreennysaineiston, väärän rahan tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan menettäminen.²⁴⁴

Esimerkkinä 5 §:n 1 momentin perusteella konfiskoidusta omaisuudesta voidaan pitää korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä KKO:2010:32, jossa vastaajan tietokoneen kovalevyllä oli muiden tiedostojen ohella sellaisia valokuvatiedostoja, joiden perusteella hänet tuomittiin sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidosta. Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan rikoksen kohteena ovat olleet edellä mainitut 3 440 kuvatiedostoa, joiden hallussapito on rangaistavaa. Vastaja tuomittiin rikoslain 10 luvun 5 §:n 1 momentin nojalla menettämään rikoksen kohteena olleet valokuvatiedostot valtiolle.²⁴⁵

²⁴¹ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 36.

²⁴² HE 80/2000 vp, 27-28.

²⁴³ HE 80/2000 vp, 28.

²⁴⁴ HE 80/2000 vp, 28.

²⁴⁵ KKO:2010:32

Huolimatta siitä, että menettämisseuraamus on säännöksen 1 momentin mukaan pakollinen, sitä voidaan periaatteessa kohtuullistaa luvun 10 §:n nojalla²⁴⁶. Hallituksen esityksen (80/2000) mukaan kohtuullistamista tulisi harkita vain hyvin poikkeuksellisesti²⁴⁷.

3.9.2 Esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympäristölle haitallisiin ominaisuuksiin perustuva konfiskointi

Pykälän 2 momentin mukaan rikoksella tuotettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osittain menetetyksi valtiolle, jos menettämisseuraamus on tarpeen 1-4 kohdissa mainitusta syystä. Momentin 1 kohta koskee rikoksen kohteen tai tuotteen konfiskointia sen terveydelle tai ympäristölle haitallisten ominaisuuksien vuoksi. Lain esitöiden mukaan kohdan mukaan voitaisiin konfiskoida useimmat ympäristölle tai terveydelle haitalliset tuotteet tai aineet, jotka ovat laittomasti valmistettu. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi saastuneet ja pilaantuneet elintarvikkeet, lainvastaiset rehut, torjunta-aineet tai lannoitteet. Menetetyksi ei kuitenkaan voitaisi tuomita sellaista omaisuutta, joka täyttää lain sellaiselle tuotteelle asettamat vaatimukset, mutta joka on valmistettu luvattomasti tai jätetty tarkastamatta.²⁴⁸ Tällaisen tavaran kohdalla voi kuitenkin tulla kyseeseen se, että siitä on konfiskoitava se osa, joka ei täytä lain vaatimuksia. Pykälän 2 kohdan mukainen konfiskaatio ei voi perustua muihin seikkoihin kuin rikosten ehkäisemisen tarpeeseen.²⁴⁹

Lain esitöiden mukaan kohdan nojalla voidaan tuomita menetetyksi esimerkiksi rikoslain 17 luvussa tarkoitetut väkivaltakuvaukset, 33 luvussa tarkoitetut väävät ja väärennetyt todistuskappaleet ja 37 luvussa tarkoitetut rahajäljitelvät.²⁵⁰ Kuitenkin väävän tai väärennetyn todistuskappaleen hallussapito ilman hyväksyttävää syytä, on rangaistavaa, joten tällaiseen soveltuva konfiskaatiosäännös olisi rikoslain 10 luvun 5 §:n 1 momentti. Sitä vastoin väkivaltakuvausten ja rahajäljitelmän pelkkä hallussapito ei ole rangaistavaa, joten niiden soveltaminen käsiteltyyn kohtaan soveltuu hyvin.²⁵¹

3.9.3 Konfiskointi uusien rikosten estämiseksi

Momentin 2 kohdan mukaan konfiskoidaan esine tai omaisuus uusien rikosten estämiseksi, jos se on erityisen sovelias rikoksen kohteeksi tai rikolliseen käyttöön. Kohdan lainvalmisteluasiakirjoissa on kiinnitetty huomiota ajoneuvon konfiskointiin. Niiden mukaan ajoneuvon kon-

²⁴⁶ Viljanen 2007, 333.

²⁴⁷ HE 80/2000 vp, 28.

²⁴⁸ HE 80/2000 vp, 28.

²⁴⁹ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 42.

²⁵⁰ HE 80/2000 vp, 28.

²⁵¹ Viljanen 2007, 361.

fiskointia 2 kohdan perusteella harkittaessa on otettava huomioon, että auton tuomitseminen valtiolle voi johtaa kohtuuttoman ankaraan seuraamuskokonaisuuteen, varsinkin jos ajoneuvo on erityisen arvokas tai vastaaja asuu maaseudulla ja ajoneuvo on hänen ainoa kulkuvälineensä. Konfiskoinnissa on otettava huomioon myös se, että rikosentekijät eivät joudu eriarvoiseen asemaan, sen perusteella, mikä auton arvo on ja mikä sen käyttötarve on.²⁵²

Esimerkkinä ajoneuvon konfiskoimisesta uusien rikosten estämiseksi on korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2005:76, jossa korkein oikeus totesi, että rattijuopumukseen syyllistyneen kuljettaman auton menetetyksi tuomitseminen voi tulla harkittavaksi rikoslain 10 luvun 5 §:n 2 momentin 2 kohdan perusteella. Kun rattijuopumusrikos voidaan tehdä vain moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua kuljettamalla, on selvää, että auto on mainitussa lainkohdassa tarkoitettulla tavalla erityisen sovelias rikoksen kohteeksi. Kyseissä tapauksessa vastaaja oli tuomittu rattijuopumuksesta 7 kertaa vuosien 1991 - 1997 välillä. Korkeimman oikeuden mukaan tuomitut rangaistukset ja vastaajalle määrätyt ajokiellot eivät ole saaneet häntä pidättymään rattijuopumuksesta. Vastaavien rikosten ehkäiseminen vastaisuudessa edellyttää, että käsillä olevien rikosten kohteena ollut ajoneuvo, jonka vastaaja omisti, tuomittiin valtiolle menetetyksi.²⁵³

Toisaalta taas korkein oikeus on myös antanut ratkaisun samankaltaisessa jutussa KKO:2005:75, jossa vastaaja on syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen vuonna 1993 sekä lisäksi lukuisiin rattijuopumusrikoksiin vuodesta 1979 alkaen. Hän ei ole kuitenkaan vuonna 2002 määrätyn ajokiellon aikana kuljettanut kulkuneuvoa ajo-oikeudetta. Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan vastaaja on ennen käsillä olevaa tekoa syyllistynyt rattijuopumusrikokseen edellisen kerran noin puolitoista vuotta sitten ja sitä lähinnä edeltäneeseen vastaavaan tekkoon noin kymmenen vuotta aikaisemmin. Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan vastaajan syyllistyminen uusiin rattijuopumusrikoksiin ei ole niin todennäköistä, että menettämisseuraamuksen tuomitsemista voitaisiin pitää välttämättömänä ja rikoslain 10 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla tarpeellisena uusien rikosten ehkäisemiseksi.²⁵⁴

²⁵² HE 80/2000 vp, 28.

²⁵³ KKO:2005:76

²⁵⁴ KKO:2005:75

3.9.4 Konfiskointi säännöstelyä, maahantuontia tai maastavientiä koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi

Säännöksen 3 kohdan mukaan rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi, jos menettämisseuraamus on tarpeen säännöstelyä taikka maahantuontia tai maastavientiä koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi. Lain valmisteluasiakirjojen mukaan kohtaa sovellettaessa on rajoitusten ja kieltojen tavoitteena väestön toimeentulon turvaaminen, hintasäännöstely, terveydellisten vaarojen välttäminen, eläin- tai kasvitautien ehkäiseminen, turvallisuus tai kuluttajansuoja. Hallituksen esityksen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) mukaan kohtaa sovellettaessa on otettava huomioon säännöstelyn, maahantuonnin ja maastaviennin painoarvoltaan erilaiset tavoitteet.²⁵⁵

Rajoitukset voidaan jakaa kolmeen kategoriaan eli ehdottomiin rajoituksiin, viranomaisten harkinnassa oleviin rajoituksiin ja tavaran laatuvaatimuksiin perustuviin tosiasiallisiin rajoituksiin. Kohdan mukaan konfiskaation perustavista rikoksista ovat keskeisiä salakuljetusrikokset, kuten huumausainerikokset, dopingrikokset sekä lääkerikokset, ja säännöstelyrikokset, kuten esimerkiksi valuuttalain, hintasulusta annetun ja valmiuslain säännösten rikkominen.²⁵⁶

Lain valmisteluasiakirjojen mukaan kussakin yksittäistapauksessa on harkittava missä määrin lain tai säännöstelyn tavoitteet vaarantuvat. Yksittäisen esineen tuominen maahan ei välttämättä vaarana säännöstelytarkoitusta siten, että menettämisseuraamusta olisi käytettävä, sen sijaan suuri määrä esineitä saattaa tarkoituksen jo vaarantaa. Joissakin tapauksissa voi kuitenkin olla tarpeen konfiskoida yksittäinenkin pieni esine, jos sen maahantuominen esimerkiksi vaarantaisi ihmisten terveyden tai levittäisi eläintauteja.²⁵⁷

3.9.5 Konfiskointi luonnon tai ympäristön suojelemiseksi annettujen säännösten ja määräysten tarkoituksen toteutumiseksi

Säännöksen 4 kohdan mukaan menettämisseuraamus tulee olla tarpeen luonnon tai ympäristön suojelemiseksi annettujen säännösten ja määräysten tarkoituksen toteutumiseksi. Hallituksen esityksen (80/2000) mukaan säännöskohtaa sovellettaessa tulee huomioida se, kuinka suuri merkitys suojelun tarpeella on ja siihen, missä määrin ja miten rikos loukkaa edellä mainittua tavoitetta. Menettämisseuraamuksen tuomitseminen esitetään tarpeelliseksi niissä tilanteissa, joissa lainsäädännöllä pyritään suojelemaan luontoa ja ympäristöä estämällä hai-

²⁵⁵ HE 80/2000 vp, 29.

²⁵⁶ Helsingin HO laatuhanke raportti 2009, 45.

²⁵⁷ HE 80/2000 vp, 29.

tallisia muutoksia, turvaamalla eläimille ja kasveille tietyt elinolosuhteet ja pysyttämällä tietyn suuruinen eläin- tai kasvikanta. Tämä lisäksi vaatimuksena on, että kyseisiä säännöksiä on rikottu laajassa mitassa.²⁵⁸

Säännöksen kohtaa voitaisi käyttää muun muassa ympäristörikosten tutkinnan yhteydessä. Viljanen on käyttänyt kohdan suhteen esimerkkiä, jossa vastoin maa-aineslakia henkilö louhii kalliota luvattomasti sepelin tekemiseksi. Kyseessä voi olla ympäristön turmeleminen tai maa-ainesrikkomus, jossa voisi olla perusteltua konfiskoida rikoksen tuote pois rikoksentekijältä, jotta tämä ei saa sepelistä rahallista hyötyä.²⁵⁹

3.9.6 Astian, päällyksen tai muun välineen konfiskointi

Säännöksen 3 momentin mukaan astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty menetetyksi tuomittavan esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan myös tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön. Kyseinen momentin perusteelle ei ole mitään itsenäistä syytä, vaan konfiskoinnin tarve johtuu käytännöllisistä syistä²⁶⁰. Hallituksen esityksen (80/2000) mukaan säännös on tarpeellinen sen vuoksi, että menetetyksi tuomittava omaisuus voi olla sellaista, että sitä on hankala säilyttää tai siirtää ilman sen säilytysastioita. Näistä esimerkkinä voi olla useat elintarvikkeet ja nestemäiset aineet.²⁶¹ Säännös on sinänsä tarpeen, koska olisi epätarkoituksenmukaista edellyttää, että esinettä konfiskoitaessa esimerkiksi alkoholijuomien pakkaukset olisi jätettävä arvottomina aiemmalle haltijalleen²⁶². Koska säilytysvälineen konfiskointi ei ole itsenäinen turvaamistoimenpide, hallituksen esityksen mukaan sitä tulisi käyttää mahdollisimman harvoin²⁶³.

Oikeusministeriön konfiskaatiotyöryhmä on ottanut lakiehdotuksessaan kantaa säilytysvälineitä koskevan momentin uudistamiseen. Kyseinen momentti poistuisi 5 §:stä ja se tulisi mukaan omana 5a §:nä. Tarkoituksena on, että säilytysvälineen konfiskoiminen mahdollistettaisiin myös niissä tapauksissa, joissa menettäminen perustuisi 4 tai 5 §:ään rinnastettavaan lainkohtaan.²⁶⁴

²⁵⁸ HE 80/2000 vp, 29.

²⁵⁹ Viljanen 2007, 394 -395.

²⁶⁰ Viljanen 2007, 399.

²⁶¹ HE 80/2000 vp, 29.

²⁶² Viljanen 2007, 399.

²⁶³ HE 80/2000 vp, 29.

²⁶⁴ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 69.

3.10 Kenen omaisuutta voidaan konfiskoida

Rikoslain 10 luvun 1-5 §:ssä säädetään siitä, millä yleisillä edellytyksillä omaisuutta voidaan tuomita valtiolle menetetyksi ja miten omaisuuden on liityttävä rangaistavaan tekoon. Näistä ainoastaan 2 §:ssä ja 3 §:ssä säädetään siitä, keneltä hyöty voidaan konfiskoida. Asiasta säädetään vielä tarkemmin 10 luvun 6 §:sää. Kyseinen säännös on kirjattu negatiiviseen muotoon, eli siihen on kirjattu keneltä rikoshyötyä ei saa konfiskoida, eikä sitä, kenen omaisuutta voidaan konfiskoida.²⁶⁵

Rikoslain 10 luvun 2 §:n mukaan menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Säännöksen mukaan rikoksen tuottama hyöty voi koitua kolmen eri tahon hyväksi eli rikoksen tekijälle, rikoksen välilliselle tekijälle tai tertiukselle, jolla ei ole relevanttia kytkentää rikokseen²⁶⁶. Rikoksen tekijä ja rikoksen osallinen voivat olla ainoastaan luonnollisia henkilöitä, mutta muilta osin konfiskaatio on myös kohdistettavissa oikeushenkilöön. Kysymys siitä, kuka on rikoksen tekijä tai kuka on rikoksen osallinen, ei aiheuta konfiskaatiossa mitään erityisongelmia. Rikoksen tekijöinä voidaan pitää itse tekijän lisäksi tekijäkumppaneita ja välillisiä tekijöitä ja rikoksen osallisina avunantajia ja yllyttäjiä.²⁶⁷

3.10.1 Se, jonka puolesta rikos on tehty

Termi ”se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty” vaatii jonkin verran selvennystä. Se jonka puolesta tai suostumuksesta rikos on tehty, voi olla luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö²⁶⁸. Hallituksen esityksen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) mukaan oikeushenkilön puolesta voi toimia se, joka on oikeutettu edustamaan oikeushenkilöä tai käyttämään oikeushenkilön puhevaltaa. Luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön puolesta voi toimia se, jolle on annettu rikollinen teko tehtäväksi tai jolle on annettu ymmärtää, että rikollinen teko hyväksytään.²⁶⁹ Tällaista henkilöä voidaan kutsua luonnollisemmin suostumuksella toimivaksi²⁷⁰. Ei ole täysin yksiselitteistä kenen hyväksi rikos on tehty ja kysymykseen tulevien konfiskaatiovastaaajien henkilöpiiri on rajattu osaksi toisen mukaan onko kysymyksessä rikosentekovälineen, rikoksen tuotteen ja rikoksen kohteen konfiskaatio.²⁷¹ Luvun 6 §:n mukaan menetetyksi ei tuomita 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai muuta omaisuutta, joka kokonaan tai osaksi kuuluu muulle kuin rikosentekijälle, rikokseen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty. Rikosentekoväli-

²⁶⁵ Viljanen 2007, 404.

²⁶⁶ Heikinheimo 1999, 157.

²⁶⁷ Viljanen 2007, 164.

²⁶⁸ Viljanen 2007, 405.

²⁶⁹ HE 80/2000 vp, 22.

²⁷⁰ Viljanen 2007, 165.

²⁷¹ Viljanen 2007, 165.

neen, rikoksen tuotteen ja rikoksen kohteena olleen esineen tai omaisuuden menettämisseuraamuksen voi siis kuitenkin kohdistaa siihen, jonka suostumuksella rikos on tehty.²⁷²

Hallituksen esityksen (80/2000) mukaan sen, jonka hyväksi rikos tehdään, ei edellytetä olevan mitenkään tietoinen rikoksesta tai sen tekijästä, Olennaista on kuitenkin se, että henkilö hyötty teosta tosiasiallisesti.²⁷³ Tällainen höytykonfiskaatio on objektiivista²⁷⁴. Sillä, jonka hyväksi rikos on tehty, ei siis tarkoiteta henkilöä, jolle rikosentekijä on tarkoittanut tuottaa höytyä. Sillä tarkoitetaan jokaista, joka tosiasiaassa on hyötynyt rikoksesta, olipa se tarkoitettua tai sattuman varaista.²⁷⁵ Tätä kautta kuka tahansa, joka on hyötynyt rikoksesta, on vastuussa saamansa hyödyn menettämisestä. Rikoshöytyä saanut palautetaan konfiskaation avulla vain siihen asemaan, jossa hän oli ollut, jollei rikosta olisi tehty.²⁷⁶ Luvun 2 §:n perusteella höyty voidaan konfiskoida vain siltä, joka sen on välittömästi saanut. Esimerkiksi rikosentekijän perheenjäsenet, joita hän elättää rikoksillaan, eivät ole säännöksen mukaisessa konfiskatiovastuussa tekijän saamasta rikoshöydyistä pelkästään sen ajatuksen pohjalta että he ovat saaneet höytyä rikoksesta.²⁷⁷ Ration näkemyksen mukaan he eivät ole hyötyneet rikoksesta välittömästi²⁷⁸.

Menettämisseuraamus voidaan 2 §:n mukaan tuomita myös yhteisvastuullisesti. Mikäli useammat ovat hyötyneet taloudellisesti rikoksen tekemisestä, kunkin tulee menettää saamansa höyty. Mikäli jakoa ei voida tehdä, rikoshöyty on tuomittava menetetyksi yhteisvastuullisesti.²⁷⁹ Hallituksen esityksen mukaan on ollut ollut jossain määrin epäselvää, miten höyty tuomitaan menetetyksi silloin, kun se on jakautunut kahdelle tai useammalle henkilölle. Oikeuskäytännössä höyty on tuomittu yhteisvastuullisena menetyksenä useammalta henkilöltä tai kultakin saamansa hyödyn osalta. Hallituksen esityksessä (80/2000) ei oteta kantaa siihen, kumpi tapa on oikea, vaan lähtökohtaisesti molemmat tavat ovat käytettävissä. Harkinta on jätetty tuomioistuimelle tapauskohtaisesti.²⁸⁰

Yhteisvastuullisesti menettämisseuraamukseen tuomittujen esimerkkinä voisi pitää korkeimman oikeuden ratkaisua KKO:1997:186, jossa aviopuolisoja ei tuomittu salakuljetuksesta rangaistukseen, mutta heidät veloitettiin yhteis-

²⁷² Viljanen 2007, 165.

²⁷³ HE 80/2000 vp, 22.

²⁷⁴ Rautio 2006, 300.

²⁷⁵ Viljanen 2007, 167.

²⁷⁶ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 17.

²⁷⁷ Viljanen 2007, 174.

²⁷⁸ Rautio 2006, 300.

²⁷⁹ Frände 2005, 638.

²⁸⁰ HE 80/2000 vp, 21-22.

vastuullisesti menettämään valtiolle salakuljetettujen lääkevalmisteiden arvona 500 000 markkaa ja 2 500 000 markkaa.²⁸¹

Raution näkemyksen mukaan korkeimman oikeuden harkinnan yhteisvastuullisuutta puoltavana seikkana näyttäisi olevan se, että vastaajien omaisuuspiirit eivät tosiasiaassa ole selvästi toisistaan eroteltavissa.²⁸² Esitutinnan näkökulmasta on siis konfiskaatiota 2 §:n mukaisesti mietittäessä harkittava sitä, kenen hyväksi rikos on tehty ja kuka rikoksesta on hyötynyt. Varsinakaan esitutinnan alussa on harvoin varsin selvää, miten rikoshyöty on useamman henkilön kesken jakautunut, joten hyvin usein vakuustakavarikko haetaan yhteisvastuullisesti.

3.10.2 Konfiskaatiotyöryhmän ehdottamat muutokset 2 §:n kohderyhmään

Konfiskaatiotyöryhmä on Oikeusministeriölle antamassaan hallituksen esityksen muotoon kirjatussa lakiehdotuksessa tuonut esille tarpeen muuttaa 2 §:ää. Muutokset koskisivat sitä, että lakiin lisättäisiin mahdollisuus tuomita menetetyksi hyöty myös siltä, jolle se on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt. Edellytyksenä tälle olisi, että henkilö on omaisuuden vastaanottaessaan tiennyt omaisuuden olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai, että tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä. Näin ollen lahjana tai vastikkeetta saatu omaisuus voitaisiin konfiskoida, vaikka vastaanottoa ei tiennyt eikä hänellä ollut perusteltua syytä epäillä sen liittyvän rikokseen. Menetetyksi tuomittaisiin siirtynyt omaisuus siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä. Myös omaisuuden arvon menettäminen olisi mahdollista.²⁸³ Lakiehdotuksen mukaan 2 §:n 3,4 ja 5 momentti olisi seuraavan lainen: ”Menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Menettämiseen voidaan tuomita myös se, jolle menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi on siirtynyt 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitettua hyötyä tai muuta omaisuutta, jos tämä omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai jos tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta. Tällöin menetetyksi voidaan tuomita siirtynyt omaisuus siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä taikka tällaisen omaisuuden arvo.

Jos samaa hyötyä koskevaan menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 ja 4 momentissa tarkoitettut, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.”²⁸⁴

Säännöksen 3 momentti pysyisi muuttomattomana voimassa olevan säännöksen 1 momenttiin nähden. Säännöksen 4 momenttiin tulisi muutoksia sen osalta, keneltä hyöty voitaisiin konfis-

²⁸¹ KKO:1997:186

²⁸² Rautio 2006, 302.

²⁸³ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 48-49.

²⁸⁴ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 91

koida. Säännöksen 4 momentin kaltaista uutta sääntelyä edellytetään Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU 6 artiklassa.²⁸⁵ Artiklan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta epäillyn tai syytetyn suoraan tai välillisesti kolmannelle osapuolelle siirtämä tai kolmannen osapuolen suoraan tai välillisesti epäillyltä tai syytetyltä hankkima rikoshyöty tai muu omaisuus, jonka arvo vastaa rikoshyödyn arvoa, voidaan tuomita menetetyksi ainakin tapauksissa, joissa kolmas osapuoli tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää konkreettisten tosiasioiden ja olosuhteiden, myös omaisuuden siirtymisen veloituksetta tai huomattavasti markkina-arvoa alemmasta hinnasta, perusteella, että siirron tai hankinnan tarkoituksena oli menetetyksi tuomitsemisen välttäminen. Lakiehdotuksen mukaan momentissa tarkoitettuun menettämisseuraamukseen voitaisiin tuomita muu kuin 3 momentissa tarkoitettu taho. Tästä esimerkkinä avopari, joka on yhdessä kuluttanut hyödyn ja jos avomies on siirtänyt rikokseen liittymätöntä omaisuutta avopuolisolleen, jälkimmäinen voisi olla käsillä olevan momentin nojalla vastuussa menettämisseuraamuksesta.²⁸⁶ Tämä momentti selkeästi toisi uutta käyttö mahdollisuutta 2 §:n soveltamiseen. Kuten aiemmin mainittiin, ei nykyisen lainsäädännön kohdalla voida 2 §:n mukaan konfiskoida perheenjäseniltä heidän saamaansa selittämätöntä omaisuuden lisääntymistä. Tämän muutoksen myötä, myös tähän rikoksella tehtyyn omaisuuden lisääntymiseen, voitaisiin tietyin edellytyksin puuttua entistä paremmin.

Myös uudistetussa 2 §:ssä menettämisseuraamus voitaisiin kohdistaa sekä luonnolliseen henkilöön, että juridiseen henkilöön. Menettämisseuraamuksen välttämisenä olisi edellytyksenä se, että omaisuuden siirtämisellä pyritään välttämään menettämisseuraamus tai korvausvelvollisuus. Edellytyksen täyttyminen ei edellytä sitä, että välttämistarkoitus on ollut sekä omaisuuden siirtäjällä, että omaisuuden saajalla. Riittää, että välttämistarkoitus on ollut jommalla-kummalla. Siirtynyt omaisuus voisi olla säännöksen 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitettua hyötyä tai muuta omaisuutta, jolla ei ole liityntää rikokseen. Tästä esimerkkinä henkilö, joka on saanut kavallusrikoksesta rahaa ja tuhlaa saamansa rahan. Hän siirtää laillisella omaisuudella hankkimat asunto-osakkeet vaimonsa nimiin menettämisen ja korvausvelvollisuuden välttämiseksi. Tässä yhteydessä menettämisseuraamuksessa tarkoitettu muu omaisuus voisi olla kyseiset asunto-osakkeet, jotka voitaisi säännöksen perusteella konfiskoida. Edellä kuvatussa tilanteessa aviopuolisolla voisi olla perusteltu syy epäillä osakkeiden vastaavan rikoksella saatua hyötyä, jos hän selvillä siirtäjän selittämättömästä varallisuudenlisäyksestä ja sen häviämisestä. Perusteltu syy voi olla myös omaisuuden saanti selvästi alihintaan tai se, että omaisuus siirretään, kun vastaanottaja tietää että siirtäjän toimista on alkanut esitutkinta. Perustellun syyn tulee kuitenkin aina kytkeytyä ainakin yhteen konkreettiseen tosiseikkaan.²⁸⁷

²⁸⁵ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 60

²⁸⁶ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 60

²⁸⁷ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 61

Uudistetun säännöksen 4 momentissa säädettäisiin vielä siitä, että sen nojalla voitaisiin tuomita menetetyksi siirtyneestä omaisuudesta sen verran, kuin sen vastaa rikoksella saatua hyötyä. Muuta kuin siirrettyä omaisuutta ei voitaisi tuomita sellaisenaan menetetyksi, mutta sen asemasta voitaisiin tuomita omaisuuden arvo. Esimerkiksi aiemmin käsitellystä tapauksessa voisi olla kohtuutonta aviopuolison asumisolosuhteiden kannalta konfiskoida siirretyt asunto-osakkeet, joten hänen puolestaan arvon menettäminen olisi kohtuullisempaa. Tämä ei kuitenkaan anna estettä asettaa kyseisiä asunto-osakkeita vakuustakavarikkoon esitutinnan aikana tai kohdistaa niihin ulosottotoimenpiteitä.²⁸⁸

3.10.3 Omaisuuden konfiskointi 3 §:n perusteella

Nykyisen lainsäädännön osalta laajennetun rikoshyödyn pykälä mahdollistaa tietyin edellytyksin konfiskoida omaisuutta laajemmalla henkilöpiiriltä. Laajennettu hyötykonfiskaatio voi 1 momentin mukaan kohdistua paitsi liipaisinrikoksen syyllistyneen omaisuuteen, liipaisinrikoksen osallisen omaisuuteen taikka sen, jonka puolesta tai hyväksi liipaisinrikos on tehty, omaisuuteen²⁸⁹. Näiden lisäksi hallituksen esityksen eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (80/2000) mukaan jotta laajennettu hyötykonfiskaatio olisi tehokas, on seuraamus voitava kohdistaa muihinkin kuin rikosentekijään. Muut henkilöt voidaan rajata lähtien siitä, että missä tapauksissa rikosentekijä voi tosiasiallisesti päättää hyödyn käyttämisestä ja luottaa siihen, että hyöty ei häviä hänen haluamattaan. Edellä mainittuja henkilöitä ovat luonnollisesti rikosentekijän läheiset sukulaiset tai yritykset, joissa rikosentekijällä on päätösvalta yksin tai perheensä kanssa.²⁹⁰

Säännöksen 2 momentti mahdollistaa konfiskaation kohdistamisen myös sellaiseen omaisuuteen, joka on siirretty pykälän 1 momentissa tarkoitetun henkilön läheispiiriin. Kyseessä on siis ennen kaikkea rikollisjärjestöjen toimintaan ja erityisen suunnitelmalliseen talousrikollisuuteen puuttuminen. Läheistahot on säännöksessä määritelty viittauksin takaisinsaantilaikiin.²⁹¹ Läheistahoilla tarkoitetaan lain takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991) 3 §:n mukaisesti puolisoa, puolison suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa olevaa sukulaista, sisarusta, veli- ja sisarpuolta ja tällaisen henkilön puolisoa sekä muuten erityisen läheistä henkilöä. Toistensa läheisinä pidetään lisäksi yksityistä elinkeinonharjoittajaa, yhtiötä, muuta yhteisöä tai säätiötä sekä sitä, jolla yksin tai yhdessä läheisensä kanssa on osakkuuden tai siihen rinnastettavan taloudellisen seikan perusteella olennainen etujen yhteys elinkeinonharjoittajan, yhteisön tai säätiön kanssa ja sitä, jolla johtavan aseman perusteella on olennainen

²⁸⁸ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 61

²⁸⁹ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 26.

²⁹⁰ HE 80/2000 vp, 14.

²⁹¹ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 26.

vaikutusvalta elinkeinonharjoittajan, yhteisön tai säätiön toiminnassa, sekä sitä, joka on edellisissä kohdissa tarkoitettu läheinen.²⁹²

Taloudellisella seikalla tarkoitetaan käytännössä sitä, että henkilö tai hänen läheisensä voi tosiasiaa määrätä vastaanottajan toimista itseään hyödyttävällä tavalla. Esimerkiksi henkilöllä on niin suuri osa osakeyhtiön osakkeista, että hän tai hänen läheisensä saa hyväksytyksi yhtiökokouksessa mieleisensä päätöksen. Kyseessä voi myös olla rikoksesta hyötynyt osakeyhtiö, joka siirtää rikoksella saadun hyödyn tytäryhtiölleen, tällöin läheissuhde on olemassa. Johtava asema taas voi olla esimerkiksi toimitusjohtaja tai hallituksen jäsen, jotka ovat yhtiön lakisääteisiä edustajia. Myös muukin asema, jossa henkilö pystyy tosiasiaa päättämään yhtiön asioista itseään hyödyttävästi, voi olla johtava asema. On kuitenkin lähdettävä siitä, että pelkkä muodollinen asema ei riitä konfiskaatiovastuun toteutumiseen, vaan aseman on oltava sellainen, että henkilöllä on tosiasiallisia mahdollisuuksia vaikuttaa yhtiön toimintaan ja päätösten tekoon.²⁹³

Säännöksessä on asetettu läheiskonfiskaatiolle lisäedellytyksiä. Ensinnäkin edellytetään, että omaisuus on siirretty ja toiseksi, että omaisuus on siirretty läheiselle menettämisseuraamuksen välttämiseksi. Omaisuuden siirtämisestä ja sen tarkoituksesta on esitettävä vähintään syytä olettaa - tasoinen näyttö. Konfiskaatio ei tule säännöksen mukaan kysymykseen, jos omaisuus on siirretty yli viisi vuotta aikaisemmin kuin liipaisinrikos on tehty. Raution näkemyksen mukaan sillä ei ole merkitystä, kuka omaisuuden on siirtänyt, joten henkilön ei tarvitse olla itse siirtäjä, vaan välikäden tai siirronsaajankin itsensä siirtämä omaisuus voidaan konfiskoida. Mikäli omaisuutta oltaisi kierrätetty sellaisten kautta, jotka eivät ole säännöksessä tarkoitettuja läheisiä, voidaan laajennettu hyötykonfiskaatio tuomita, kunhan viimeinen vastaanottaja on läheinen. Jos taas viimeinen vastaanottaja ei ole läheinen, konfiskaatiota ei voida käyttää.²⁹⁴ Tärkeää on huomata, että luovutuksensaajan vilpittömyyttä mieltä ei suojata, mutta konfiskaatio on kuitenkin aina harkinnanvarainen.²⁹⁵

Säännöksen 4 momentin mukaan jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, he vastaavat siitä yhteisvastuullisesti. Hallituksen esityksessä (80/2000) ei ole määritelty yhteisvastuullisuutta sen tarkemmin, siihen on ainoastaan kirjattu esimerkkinä yhteisvastuullisuudesta, että menettämisseuraamukseen voitaisiin tuomita rikosentekijän puoliso kommandiittiyhtiön vastuullisena yhtiömiehenä ja itse yhtiö.²⁹⁶ Raution mukaan taustalla on ajatus, että koska omaisuuden siirtäjä voi tosiasiaa disponoida vastaanottajan nimisissä menetettävästä omaisuudesta, on luonnollista, että vastuu on solidaarista. Solidaarinen vas-

²⁹² Rautio 2006, 308.

²⁹³ Rautio 2006, 308.

²⁹⁴ Rautio 2006, 185.

²⁹⁵ Helsingin HO laatuhankkeen raportti 2009, 26.

²⁹⁶ HE 80/2000 vp, 26.

tuu antaa myös paremmat onnistumismahdollisuuden menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon onnistumisesta.²⁹⁷

Konfiskaatioryhmän antamassa lakiehdotuksessa ei tulisi muutoksia laajennetun rikoshyödyn osalta siihen, keihin henkilöihin laajennettua hyötyä voidaan soveltaa. Lakiehdotuksessa on kuitenkin kirjattu uusia rikoksia, joiden osalta laajennettua hyötyä voidaan soveltaa sekä ehdotettu, että rikoksen ei tarvitse olla ei-vähäinen konfiskaatiovastuun täyttymiseen, vaan pelkkä rikollinen toiminta riittää.²⁹⁸ Nämä muutokset itsessään tuovat lisää liikkumavaraa laajennetun hyötykonfiskaation käyttöön. Esitutkinnassa voitaisiin miettiä laajennetun hyödyn käyttämistä useammassa tapauksissa, joissa omaisuutta on siirretty muun muassa perheen vaimolle ja lapsille ja itse rikoksen tekijä näyttää olevan varaton.

4 Ulosottokaari

Ulosotto on ensisijaisesti siviilitäytäntöönpanoa²⁹⁹. Ulosmittaus on viranomaistoimin hoidettua maksamattoman rahasaatavan pakkotäytäntöä eli laiminlyödyn maksuvelvollisuuden pakkototeutusta³⁰⁰. Pakkototeutusta on tapana kutsua täytäntöönpanoksi ja ulosotto luokitellaan erityistäytäntöönpanoksi, sen vuoksi, että siinä toteutetaan kerralla vain yhden velkojan oikeus suoritukseen³⁰¹.

Ulosottokaaren 1 luvun 1:§:n 1 momentin mukaan ulosotossa pannaan täytäntöön riita- tai rikosasiassa asetettu yksityisoikeudellinen, tuomioon tai muuhun ulosottoperusteeseen sisältyvä yksityisoikeudellinen velvoite. Yleensä ulosoton täytäntöön pantavat velvoitteet ovat maksuvelvoitteita, mutta muunkin tyyppinen velvoite, kuten häätö, on mahdollinen. Ulosottoon tulevien ulosottoperusteiden oikeellisuus tutkitaan oikeudenkäynnissä tuomioistuimessa ja tuomioistuimen tuomion täytäntöönpano suoritetaan ulosotossa. Ulosotto on osa siviilipro sessia, jossa suoritetaan lainkäyttöä, mutta ei varsinaista tuomiovaltaa. Ulosottoviranomaiset ovat merkittävää julkista valtaa käyttäviä riippumattomia lainkäyttöviranomaisia. Ulosoton tärkein tehtävä onkin antaa oikeussuojaa ulosoton hakijan ulosottoperusteessa todetulle oikeudelle.³⁰² Tämän tehtävän sivutuotteena ulosotto pitää yllä yleistä maksumoraalia ja muiden velvoitteiden noudattamista sekä pitää kunnioitusta yllä tuomioistuimien ratkaisuja kohtaan. Lainkäytön ja tuomioistuimien ratkaisujen kunnioittamisen kannalta on tärkeää, että esimerkiksi maksuhaluton velallinen todella joutuu maksamaan tuomitun velkansa, eikä käy niin, että velkoja saa kyllä saatavansa tuomion, mutta se on käytännössä arvoton paperi, il-

²⁹⁷ Rautio 2006, 309.

²⁹⁸ Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 3/2015, 65.

²⁹⁹ Leppänen 2014a, 32.

³⁰⁰ Havansi 2005, 413.

³⁰¹ Koulumäki 2009, 3.

³⁰² Leppänen 2014a, 32.

man mahdollisuutta tehokkaaseen täytäntöönpanoon. Näiden tehtävien lisäksi ulosotolla on myös välillisempiä vaikutuksia, kuten vaikutusta luotonantoon ja siinä vaadittaviin vakuuksiin. Tämän ohjausfunktion kautta ulosotto vaikuttaa jossakin määrin myös ihmisten käyttäytymiseen yhteiskunnassa.³⁰³

Esitutinnan näkökulmasta ulosotto on tarpeellinen esitutkinnassa tehdyn vakuustakavarikon täytäntöönpanossa. Vakuustakavarikon määräämiseksi haetaan käräjäoikeudesta tuomioistuimen päätös, joka toimitetaan ulosottoviranomaiselle, joka sitten täytäntöön panee käräjäoikeuden tuomion. Seuraavassa kappaleessa käsitellään vakuustakavarikon täytäntöönpanon lainsäädäntöä ja sitä, mitä omaisuutta voidaan ulosmitata. Itse ulosmittausprosessi jätetään tämän opinnäytetyön ulkopuolelle. Täytäntöönpanon jälkeen syvennyttään ulosottokaaren keinotekoisien järjestelyjen säännökseen tarkemmin.

4.1 Vakuustakavarikon täytäntöönpano

Ulosoton käynnistyminen edellyttää, että ulosoton hakijalla on ulosottokaassa tarkoitettu ulosotoperuste, jossa vastaajalle on asetettu ulosottokaaren soveltamisalaan kuuluva velvoite tai määrätty turvaamistoimi³⁰⁴. Tämä määrittellään ulosottokaaren 2 luvun 1 §:n 1 momentissa. Edellytyksenä on edellä mainittujen lisäksi, että ulosotto-oikeus ei ole lakannut maksun vanhentumisen tai muun syyn vuoksi. Ulosotoperusteet määrittellään ulosottokaaren 2 luvun 2 §:ssä, jonka 1 momentin 2 kohdan mukaan ulosotoperusteita ovat muun muassa asiakirjat, jotka ovat tuomioistuimen antama turvaamistoimipäätös tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös väliaikaisesta vakuustakavarikosta.

Myös pakkokeinolaissa säädetään vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta. Pakkokeinolain 6 luvun 10 § 1 momentin mukaan vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta huolehtivat ulosottoviranomaiset noudattaen soveltuvin osin ulosottokaaren 8 luvun säännöksiä turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Ulosottokaaren 8 luvun 1 §:ssä määritellään se, mitä luvun mukaisesti pannaan täytäntöön. Pykälän mukaan täytäntöön pannaan takavarikko ja muu turvaamistoimi, josta säädetään oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 7 luvussa. Ulosottokaaren nojalla pannaan täytäntöön siis suoraan oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa tarkoitettut turvaamistoimet. Tämän lisäksi muussa lainsäädännössä, kuten edellä pakkokeinolaissa, on säännöksiä erityisistä turvaamistoimista, jotka ovat käytettävissä tietyissä tilanteissa. Tällaisten turvaamistoimien täytäntöönpano edellyttää siis mainintaa asiasta erityislaissa.³⁰⁵ Lainsäädäntöpohja tähän tulee ulosottokaaren 1 luvun 2 §:n 7 kohdasta, jossa säädetään, että sen mukaan kuin siitä muussa laissa säädetään,

³⁰³ Leppänen 2014a, 33.

³⁰⁴ Leppänen 2014b, 72.

³⁰⁵ Leppänen 2008, 1111.

ulosottokaaren mukaista menettelyä noudatetaan myös täytäntöönpanossa, joka koskee muuta kuin OK 7 luvussa tarkoitettua turvaamistointia. Tämän kohdan turvaamistoimella tarkoitetaan muun muassa esitutkinnassa tehtävää pakkokeinolain mukaista vakuustakavarikkoa tai väliaikaista vakuustakavarikkoa³⁰⁶.

Silloin kun täytäntöön pannaan muussa lainsäädännössä mainittu erityinen turvaamistoimi, täytäntöönpano tapahtuu ulosottokaaren 8 luvun mukaisesti tai vähintäänkin soveltuvin osin. Jos erityislainsäädännössä on 8 luvusta poikkeavia erityissäännöksiä täytäntöönpanosta, noudatetaan niitä.³⁰⁷ Tästä esimerkkinä pakkokeinolain 6 luvun 10 §:n 2 momentti, jonka mukaan hakijan ei tarvitse asettaa vakuutta vahingon varalta, ellei tuomioistuin erityisestä syystä velvoita asianomistajaa näin tekemään. Vastaavasti ulosottokaaren 8 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan turvaamistoimen täytäntöönpano edellyttää, että hakija asettaa ulosottomiehelle vakuuden vahingosta, joka voi syntyä vastaajalle turvaamistoimesta.

4.1.1 Mitä omaisuutta voidaan ulosmitata

Mitä omaisuutta sitten voidaan ulosmitata, kun vakuustakavarikon täytäntöönpanon muut edellytykset ovat voimassa. Lähtökohtaisesti kaikki omaisuus- ja varallisuuslajit ovat ulosmittauskelpoisia, kuten konkreettiset esineet, irtaimet, kiinteistöt sekä esineettömät oikeudet³⁰⁸. Täysin kattavasti velallisen omaisuutta ei kuitenkaan voida ulosmitata, vaan ulosottokaaren säännöksissä asetetaan tiettyjä rajoituksia ulosmittauksen kohteeksi käyvälle omaisuudelle³⁰⁹. Ulosmittauskelpoisen omaisuuden tulee olla esine tai oikeus, joka kuuluu velalliselle tai kohde muuten vastaa hakijan saatavasta. Kohde on voitava yksilöidä ja sillä on oltava varallisuusarvoa sekä kyseisen kohteen ulosmittaaminen ei saa olla laissa kielletty.³¹⁰ Velallisen omaisuutta ei voida ulosmitata yhtenä kokonaisuutena tai edes murto-osana tällaisesta kokonaisuudesta³¹¹. Ulosmitattu omaisuus on pystyttävä ulosottokaaren 4 luvun 26 §:n mukaisesti yksilöimään ulosmittauspäätöksessä. Vaikka ulosotossa lähtökohtana on ulosmitatun omaisuuden objektikohtaisuus, voidaan ulosottokaaren 4 luvun 29 §:n perusteella kuitenkin ulosmitata myös vähäarvoisia esineitä tietyntyyppisenä kokonaisuutena, yksilöimättä kaikkia esineitä. Tällainen omaisuus on kuitenkin luetteloitava pääpiirteittäin.³¹²

Ulosmitattava esine voi siis olla irtain esine tai kiinteistö, oikeus palkkaan tai muuhun toistuvaistuloon tai saatava, kuten pankkitilillä olevat varat. Ulosmitata voi myös ulosmittauksen

³⁰⁶ Leppänen 2008, 1111.

³⁰⁷ Leppänen 2008, 1113.

³⁰⁸ Havansi 2005, 479.

³⁰⁹ Lindfors 2009, 200.

³¹⁰ Linna 2008, 107 -108.

³¹¹ Lindfors 2009, 201.

³¹² Lindfors 2009, 201.

jälkeen erääntyvä tuotto, kuten vuokratulo tai luontaistuotto, sekä myös ulosmitatun esineen sijaan tulleen omaisuuden, kuten vakuutuskorvauksen.³¹³

Esimerkkinä vuokratuloina ulosmitatuista tuloista on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:1998:13, jossa henkilö oli luovuttanut omistusoikeuden kiinteistöstä toiselle henkilölle, joka oli edelleen vuokrannut kiinteistön kolmannelle henkilölle. Ratkaisussa katsottiin, että kiinteistö oli ulosmitattu alkuperäisen velallisen veloista ja rakennuksesta tulevat vuokrat voitiin ulosmitata kiinteistöstä saatavina tuloina. Ratkaisun mukaan luovutus ei katkaissut ainesosasuhdetta kiinteistön ja rakennuksen välillä.³¹⁴

4.1.2 Missä järjestyksessä velallisen omaisuutta voidaan ulosmitata

Ulosottokaaren 4 luvun 24 §:ssä säädetään siitä, missä järjestyksessä omaisuutta ulosmitataan. Pykälän mukaan omaisuus ulosmitataan seuraavassa järjestyksessä: 1) raha tai rahastettava taikka palkka, eläke tai muu toistuvaistulo; 2) muu irtain omaisuus; 3) kiinteä omaisuus; 4) omaisuus, jota velallinen tarvitsee vakituiseksi asunnokseen tai välttämätöntä toimeentuloaan varten, sekä velallisen liike- tai elinkeinotoiminnan jatkamiseksi välttämättömät tuotantovälineet. Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (13/2005) mukaan irtain omaisuus ulosmitataan ennen kiinteää omaisuutta ja vasta muun omaisuuden jälkeen ulosmitataan oikeus elinkorkoon tai henkivakuutussummaan, sekä omaisuus, joka voidaan myydä ainoastaan vaivoin tai polkuhintaan. Viimeiseksi irtaimesta omaisuudesta ulosmitataan se, mitä velallinen elinkeinoonsa tai muuten kipeimmin tarvitsee.³¹⁵

24 §:n mukainen ulosmittausjärjestys ei kuitenkaan ole ehdoton, siitä voidaan poiketa luvun 25 §:n mukaisesti. Myös asianosaiset voivat myös sopia ulosottojärjestyksestä ja ulosmittausjärjestyksen ohittaa velallisen oikeus valita, mitä omaisuutta hän haluaa ulosmitattavaksi.³¹⁶ Luvun 25 §:n määrittelemät poikkeuseriaatteen määrittelevät sen, miten samalla sijalla ulosmittausjärjestyksessä samanarvoiset omaisuudet valikoidaan ulosoton kohteeksi.³¹⁷ Ulosottomies saa pykälän mukaan poiketa säädetystä järjestyksestä, jos järjestyksen noudattaminen johtaisi riittaisen omaisuuden ulosmittaukseen tai ulosmittaukseen sivullisen haitaksi, jokin omaisuus on jo aiemmin ulosmitattu. Järjestyksestä voidaan poiketa myös, jos sillä voidaan välttää ulosmittaus, joka heikentää toisen velkojen maksunsaantia tai siten voidaan välttää vaikeasti myytävissä olevan omaisuuden ulosmittaus tai sellaisen omaisuuden ulosmit-

³¹³ Linna 2008, 108.

³¹⁴ KKO:1998:13

³¹⁵ HE 13/2005 vp, 57.

³¹⁶ Linna 2008, 199.

³¹⁷ Lindfors 2009, 246.

taus, joka aiheuttaa suorituksen olennaisen vaarantumisen tai viivästymisen, erityisiä kustannuksia tai muuta tuntuvaa haittaa hakijalle.³¹⁸

4.1.3 Omaisuuden ulosmittauskiellot

Ulosottokaaren 4 luvun 16 §:ssä säädetään turhan ulosmittauksen kiellosta. Pykälän mukaan sellaista omaisuutta ei saa ulosmitata, josta hakijalle tai hakijoille kertyisi omaisuuden arvo ja muut olosuhteet huomioon ottaen vähäisenä pidettävä määrä sen jälkeen, kun täytäntöönpanokulut, ulosottomaksut sekä saatavat, joista omaisuus vastaa, on suoritettu. Turhan ulosmittauksen kiellosta estää vähäarvoisen omaisuuden ulosmittauksen, jos siitä ei jää täytäntöönpanokulujen jälkeen juuri suoritusta velkojille sekä arvokkaankin omaisuuden ulosmittauksen, jos velkojille saatava suoritus jää pieneksi omaisuuteen kohdistuvien parempisijaisten saatavien ja oikeuksien vuoksi.³¹⁹ Hallituksen esityksen (13/2005) mukaan turhan ulosmittauksen kiellosta ei voida asettaa kiinteää euromääräistä rajaa, vaan se jää soveltamiskäytännön vaaraan. Määrän tulisi kuitenkin olla selvästi suurempi kuin 4 luvun 17 §:ssä säädetty kertymän vähimmäismäärä.³²⁰ Kertymän vähimmäismäärä määritellään Valtioneuvoston asetuksessa ulosottomenettelystä (1322/2007) 10 §:ssä ja sen mukaan kertymän vähimmäismäärä on 40 euroa.

Ulosottokaareissa on myös säännöksiä, joissa kielletään tietynlaisen omaisuuden ulosmittaaminen ja ulosmittaamisen toimittaminen tietyllä tavalla. Ulosmittauskiellot voidaan siis luokitella kahdella tavalla eli omaisuuden laatuun perustuvaan ulosmittauskieltoon ja ulosmittausmenettelyä koskevaan ulosmittauskieltoon.³²¹ Omaisuuden laatuun perustuvat ulosmittauskiellot määritellään ulosottokaaren 4 luvun 19 §:n 1-7 kohdissa³²². Pykälän 1 kohdan mukaan ulosmitata ei saa avustusta tai kustannusten korvausta, joka on myönnetty eläke- tai sosiaalilainsäädännön nojalla määrättyyn tarkoitukseen. Näitä ovat muun muassa lapsilisä, kunnan maksama elatustuki, äitiysavustus, asumistuki, vammaistuki, työttömän peruspäiväraha ja työmarkkinatuki sekä lasten kotihoidon tuki. Näitä avustuksia ja korvauksia ei myöskään lasketa mukaan palkan ulosmittauksen tulopohjaan.³²³

Säännöksen 2 kohdan mukaan ulosmitata ei saa korvausta, joka suoritetaan kivusta, särystä tai muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta tai kärsimyksestä taikka sairaanhoitokustannuksista, hautauskustannuksista tai muista henkilövahingosta aiheutuneista kuluista. Nämä

³¹⁸ Linna 2008, 119 -120.

³¹⁹ Lindfors 2009, 202.

³²⁰ HE 13/2005 vp, 50.

³²¹ Linna 2008, 115-116.

³²² Linna 2008, 116.

³²³ Linna 2008, 116.

ovat korvauksia, joiden ulosmittaaminen epäilemättä koettaisiin kohtuuttomaksi³²⁴. Tämän kohdan mukainen ulosmittauskielto ei koske kuitenkaan korvausta ansion menetyksestä, kuten sairauspäivä-rahaa³²⁵. Säännöksen 3 kohta koskee ulosmittauskieltoa valtiolta saatuun korvaukseen, joka suoritetaan vapauden menetyksen johdosta kärsimyksestä tai kuluista tai valtiolta oikeudenkäynnin viivästymisen tai kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen toteaman loukkauksen vuoksi muusta kuin taloudellisesta vahingosta saatuun hyvitykseen eikä korvaukseen kuluista.

Säännöksen 4 kohta taas käsittelee ulosmittauskieltoa lapselle tulevasta elatusavusta tai korvauksesta, joka suoritetaan elatusvelvollisen kuoleman johdosta. Säännöksen 5 kohdan mukaan ulosmittaamatta täytyy jättää irtain tai kiinteä omaisuus, jota ei saa lain mukaan luovuttaa. Luovutuskiellosta esimerkkinä voisi antaa rikosvahinkolain (1204/2005) 44 §:n mukaisen luovutuksen, joka estää kyseiseen lakiin perustuvan oikeuden siirtämisen toiselle. Kuitenkaan kauppaan, testamenttiin tai muuhun oikeustoimeen perustuva luovutuskielto ei estä kohdan nojalla ulosmittausta.³²⁶

Säännöksen 6 kohta kieltää ulosmittaamasta varoja, jotka velallinen on saanut julkisyhteisöltä, yleishyödylliseltä yhteisöltä tai säätiöltä erottamisetuun kuuluvan omaisuuden hankkimiseen taikka opiskelun, tutkimuksen tms. toiminnan kustannuksiin myönnettyjä varoja. Ulosmittauskielto edellyttää kuitenkin, että velallinen on tilitekovelvollinen varojen käytöstä varojen myöntäjälle. Säännöksen 7 kohdan mukaan kielletään ulosmittaamasta varoja, jotka on lain mukaisesti kerätty yleisöltä erottamisedun alaisen omaisuuden hankkimiseen taikka opiskelun tai tutkimuksen kustannuksiin.³²⁷ Säännöksen mukaan kuitenkin kohdat 6 ja 7 eivät koske varoja, jotka on tarkoitettu elinkustannuksiin. Mikäli edellä todetuissa ulosmittauskielloissa tarkoitetut varat on sekoittunut velallisen muihin varoihin, ei ulosmittauskielto ole tällöin voimassa³²⁸.

Pääsääntöisesti ulosmittauskiellot ovat voimassa kaksi vuotta varojen haltuun saamisesta, jos velallinen voi esittää niistä selvityksen, kirjanpidon tai hän on pitänyt varat erillään esimerkiksi erillisellä tilillä. Pysyvän haitan vuoksi maksetusta korvauksesta saatu varallisuus on kuitenkin ulosmittauskiellossa pysyvästi.³²⁹ Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (13/2005) mukaan toistuvaissuorituksissa ulosmittauskielto koskee jäljellä olevaa maksukautta. Toistuvaissuorituksia ovat muun muassa

³²⁴ Lindfors 2009, 213.

³²⁵ Linna 2008, 116.

³²⁶ Linna 2008, 117.

³²⁷ Linna 2008, 117.

³²⁸ Linna 2008, 117.

³²⁹ Lindfors 2009, 213 -214.

asumistuet.³³⁰ Toisin sanoen, kuukausittain maksettavat asumistuet ovat ulosmittauskiellossa siltä osin, kuin maksukuukautta on jäljellä³³¹.

Ulosmittausmenettelyä koskevat ulosmittauskiellot määritellään ulosottokaaren 4 luvun 16-18 §:ssä. Pykälien tarkoituksena on rajoittaa ulosmittauksen velallisen varallisuudelle aiheuttama vahinkoa ja ne koskevat kaiken laatuista omaisuutta³³². Ensimmäinen tähän ryhmään kuuluva kiello on jo aiemmin käsitelty turhan ulosmittauksen kiello. Seuraava ryhmään kuuluva kiello on jo aiemmin sivuttu 17 §:n mukainen kertymän vähimmäismäärä. Pykälän mukaan jos omaisuutta on ulosmitattuna muun saatavan perimiseksi ja ulosottomies arvioi, ettei hakijan saatavalle kertyisi siitä omaisuudesta valtioneuvoston asetuksella säädettyä vähäistä määrää, omaisuutta ei ulosmitata hakijan saatavasta. Omaisuus kuitenkin ulosmitataan, jos saatavan perimättä jäämistä voidaan pitää kohtuuttomana. Toistuvaistulon ulosmittauksessa mainittu vähimmäismäärä lasketaan seuraavan kuuden kuukauden ajalta.

Kolmas ulosmittaustapaa koskeva kiello on niin sanottu pirstomiskiello, joka määritellään luvun 18 §:ssä. Pykälän mukaan irtaimesta tai kiinteästä omaisuudesta ei saa ulosmitata erikseen ainesosia, tarpeistoa tai tuottoa, eikä hajottaa esineen kokonaisuuksia niin, että jäljelle jäävä omaisuus tulee velalliselle hyödyttömäksi tai sen arvo laskee olennaisesti. Kiello ei kuitenkaan ole irtaimen esineen osalta ehdoton, vaan velallinen ja asianomaiset velkojat voivat sopia osien erillisulosmittauksesta³³³.

4.1.4 Vakuustakavarikon asema ulosottomenettelyssä

Mikä on sitten eri velkojien asema ulosottomenettelyssä ja kuinka esitutkinnassa tehty vakuustakavarikko sijoittuu muiden velkojiin nähden. Tästä asiasta säädetään ulosottokaaren 6 luvussa. Mikäli velalliselta peritään useampaa saatavaa, kertyneet varat kohdistetaan saataville varojen jakomenettelyssä³³⁴. Luvun 2 §:n mukaan ulosmittauksesta kertyneet varat jaetaan säädetyn etuoikeusjärjestyksen mukaisesti. Jos velkojalla on useita saatavia samalla etuoikeudella, kertymä kohdennetaan ensin vanhimmalle ulosotoperusteelle tai vanhimmalle ilman ulosotoperustetta olevista saatavista, jollei velkoja ole muuta pyytänyt. Varojen kohdentamisessa on otettava huomioon kolme eri soveltamistilannetta, varat jaetaan eri velkojien kesken, varat jaetaan velkojan eri saatavien kesken tai saman saatavan eri osien kesken³³⁵.

³³⁰ HE 13/2005 vp, 54.

³³¹ Lindfors 2009, 214.

³³² Linna 2008, 117-118.

³³³ Linna 2008, 118 -119.

³³⁴ Lindfors 2009, 352.

³³⁵ Lindfors 2009, 353.

Varat jaetaan velkojien kesken lakisääteisen etusijajärjestyksen mukaan³³⁶. Etuoikeusjärjestys määräytyy realisoidun omaisuuden tyypin ja perittävänä olevien saatavien mukaan ulosotokaaren 5 luvun 33, 34 ja 47 §:n mukaisesti sekä velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain (1578/1992) mukaan. Kyseisen lain 6 §:ssä määritellään viimeiseksi maksuun menevät maksut, joihin muun muassa luetaan menetetyksi tuomittu rahamäärä sekä muu vastaava rikoksen tai lainvastaisen menettelyn vuoksi tuomittu tai määrätty julkisoikeudellinen maksuseuraamus. Vakuustakavarikon voidaan katsoa liittyvän noihin kategorioihin, joten mikäli velallisella on muitakin velkoja ulosotossa, menevät muut velkojat vakuustakavarikon edelle saamisjärjestyksessä.

4.2 Sivullisen asema ulosottomenettelyssä

Keinotekoista järjestelyä pohdittaessa tulee ensin ymmärtää ulosotokaaren säännöksen sivullisen omaisuuden ulosmittaamisesta ja omistusolettamasta. Ulosotossa sivullisella tarkoitetaan kaikki muita kuin hakijaa, velkojaa ja velallista. Sivullispiiri voi olla todella laaja sisältäen luonnolliset henkilöt sekä juridiset henkilöt. Sivullisia ovat siis myös velallisen läheiset kuten aviopuoliso, lapset ja oikeushenkilösektorilla velallisen kokonaan omistama tytäryhtiö.³³⁷ Sivullisen omistusoikeutta suojataan ulosotossa, joten ulosotokaaren 4 luvun 9 §:n mukaan sivulliselle kuuluvaa omaisuutta ei saa ulosmitata. Tästä säännöstä on kuitenkin kaksi poikkeusta. Sivullisen omaisuutta voidaan ulosmitata, mikäli sivullisen omaisuus ulosotoperusteen mukaan vastaa hakijan saatavasta esimerkiksi vierasvelkapantti tai tuomion muodossa, tai mikäli sivullisen omaisuutta kuuluu velalliselta ulosmitattuun esineeseen sen ainesosana tai tarpeistona. Jälkimmäisessä tapauksessa velallinen voi kuitenkin joutua korvausvelvolliseksi, jos liittäminen on tapahtunut omavaltaisesti. Kuitenkaan tätä sivullisen oikeutta ei voida kyseisessä tapauksessa ottaa huomioon ulosotossa. Myöskään tapauksissa, joissa sivullisen omaisuus tai varat ovat sekoittuneet velallisen varoihin, omistusoikeutta varoihin ei voida vahvistaa.³³⁸

Esimerkkinä velallisen varojen sekoittumisesta sivullisen varallisuuteen on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:2002:32, jossa velallisen käteisvarat oli ulosmitattu velallisen veloista. Velallisen yhtiö valitti ulosmittauksesta sillä perusteella, että ulosmitatut varat olivat osa yhtiön velallisen tilille siirtämistä varoista, jotka oli tarkoitettu yhtiön menojen maksamista varten. Varat kuuluivat siten yhtiölle. Käräjäoikeus, joka kuuli todistelutarkoituksessa velallisen, piti

³³⁶ Havansi 2005, 556.

³³⁷ Havansi 2005, 522.

³³⁸ Linna 2008, 124-125.

velkojen, verohallinnon ja pankin, asiassa esittämää kirjallista selvitystä näyttönä velallisen kertomusta uskottavampana. Käräjäoikeus hylkäsi valituksen.³³⁹

4.2.1 Yhteisomistuksessa oleva omaisuus

Mikäli omaisuus on velallisen ja sivullisen yhteisomistuksessa, käytetään tällaisen omaisuuden ulosmittauksessa ulosottokaaren 4 luvun 71-73 §:n säännöksiä. Yhteisomistuksessa olevasta esineestä ulosmitataan 71 §:n mukaisesti velalliselle kuuluva osa. Tällöin on kysymys normaalista ulosottotilanteesta, koska vain velalliselle kuuluvaa omaisuutta on ulosmitattu. Ulosmittauksesta tulee kuitenkin ilmoittaa myös muille yhteisomistajille. Luvun 72 §:ssä säädetään osuuden ulosmittauksen jatkotoimista, jotka ovat pykälän mukaan velallisen osuuden erottaminen, omaisuuden jakaminen ja velallisen osuuden myyminen.³⁴⁰

Myös koko yhteisomistuksessa oleva esine tai omaisuus voidaan tietyin edellytyksin ulosmitata ja myydä sen sijaan, että ulosmitattaisiin pelkästään velallisen osuus omaisuudesta³⁴¹. Tästä säädetään luvun 73 §:ssä, jonka mukaan omaisuus tai esine voidaan ulosmitata kokonaan, jos kolme seuraavaa edellytystä täyttyy: yhteisomistusesineen myynti tuottaa velallisen osalle todennäköisesti huomattavasti korkeamman kertymän kuin pelkän velallisen osuuden myynti, hakijan saatava ei todennäköisesti kerry yksin velallisen osuuden myynnistä ja ulosmittauksen merkitys ei saa olla selvässä epäsuhteessa siitä muille yhteisomistajille aiheutuvaan haittaan verrattuna. Näistä edellytyksistä saadaan kuitenkin poiketa kaikkien yhteisomistajien, mukaan lukien velallisen, suostumuksella. Koko omaisuuden ulosmittaus on kuitenkin kielletty silloin, kun velallinen omistaa esimerkiksi paritalokiinteistön, jota koskee kirjattu hallintajakosopimus.³⁴²

4.2.2 Ulosottokaaren mukaiset omistusolettamat

Ulosottokaaren 4 luvun 10 - 13 §:ssä on säädetty omistusoikeusolettamasta. Ulosotto on summaarista menettelyä, jossa ei voida jokaisen ulosmitattavan esineen osalta tutkia omistussuhteita juurta jaksain. Tämän vuoksi ulosottokaareen on sisällytetty omistusoikeutta koskevia oletussäännöksiä. Näissä tilanteissa ulosottomies saa olettaa velallisen esineen tai omaisuuden omistajaksi. Selvää tietysti on, että näissäkin tilanteissa näyttö sivullisen omistusoikeudesta menee pykäläen mukaisten omistusolettamien edelle.³⁴³ Ensimmäinen omistusolettama tulee siis luvun 10 §:stä, jonka mukaan velallisen hallinnassa oleva irtaimen omaisuuden katsotaan kuuluvan hänelle ja se voidaan ulosmitata hänen velkojensa suorittamiseksi, ellei si-

³³⁹ KKO:2002:32

³⁴⁰ Linna 2008, 148.

³⁴¹ Lindfors 2009, 221.

³⁴² Linna 2008, 149-150.

³⁴³ Linna 2008, 124-125.

vullinen osoita, että omaisuus kuuluu hänelle tai muutoin käy ilmi, että omaisuus kuuluu sivulliselle. Olettaman taustalla on kokemussääntö, jonka mukaan esineen omistaja on varsin usein henkilö, jonka hallussa esine on ja että henkilön kotona olevat tavarat ovat varsin usein hänen omiaan.³⁴⁴ Näyttötaakka siitä, että esine tai omaisuus kuuluu sivulliselle, on sivulliselle itsellään. Omaisuuden hallintaan rinnastuu myös se, että omaisuus on merkitty velallisen omaisuudeksi julkiseen rekisteriin, kuten ajoneuvo- tai venerekisteriin.³⁴⁵ Tätä kutsutaan rekisterimerkinnän luomaksi olettamaksi³⁴⁶.

Yhteishallinnan luomasta olettamasta säädelään luvun 11 §:ssä. Säännöksen mukaan jos irtain omaisuus on velallisen ja sivullisen yhteisessä hallinnassa, puolet omaisuudesta kuuluu velalliselle ja puolet sivulliselle.³⁴⁷ Tässäkin pykälässä ehtona on, että sivullinen ei osoita, että omaisuus kuuluu yksin tai mainittua suuremmalla osuudella hänelle. Sivullinen voi esimerkiksi kauppakirjalla osoittaa, että omaisuudesta enemmän kuin puolet kuuluu hänelle.³⁴⁸ Tyypillinen yhteishallintatilanne syntyy silloin, kun irtainta omaisuutta on velalliselle ja hänen puolisolleen kuuluvassa tilassa, kuten asunnossa, varastossa, kesämökillä tai näiden rakennusten yhteydessä pihalla³⁴⁹.

Sivullisen hallinnassa olevan omaisuuden ulosmittauksesta säädetään luvun 12 §:ssä. Sen mukaan sivullisen hallinnassa oleva velalliselle kuuluva irtain omaisuus saadaan ulosmitata. Säännöksen ensimmäinen momentti koskee tilannetta, jossa ulosottomies pitää selvänä, että sivullisen hallinnassa oleva omaisuus kuuluu velalliselle. Sivullisen hallinta ei kuitenkaan estä ulosmittausta sellaisissa tapauksissa, joissa velallisen omistusta esineestä tai omaisuudesta ei voitu selvittää.³⁵⁰ Tästä säädetään pykälän toisessa momentissa. Jos velallisen omistusoikeus ei ole täysin selvä, mutta kuitenkin todennäköinen, omaisuus ulosmitataan. Sivulliselle on kuitenkin annettava osoitus täytäntöönpanoriitaan omistuksen selvittämiseksi.³⁵¹

Kolmannesta oletussäännöstä säädetään luvun 13 §:ssä. Säännöksen mukaan mikäli velallisella on lainhuuto kiinteistöön, voidaan olettaa velallisen olevan kiinteistön omistaja. Kuten muidenkin oletussäännösten kohdalla, myös tässä sivullinen voi esittää vastanäyttöä lainhuutoon perustuvan oletuksen kumoamiseksi. Kiinteistöä ei voida kuitenkaan ulosmitata, jos velallinen on luovuttanut maakaaren muotomääräykset täyttävällä kauppakirjalla kiinteistön sivulliselle,

³⁴⁴ Lindfors 2009, 229.

³⁴⁵ Linna 2008, 125.

³⁴⁶ Lindfors 2009, 231.

³⁴⁷ Lindfors 2009, 235.

³⁴⁸ Linna 2008, 125-126.

³⁴⁹ Lindfors 2009, 235.

³⁵⁰ Lindfors 2009, 236.

³⁵¹ Linna 2008, 125.

vaikka lainhuuto olisi yhä velallisella. Lainhuutoon rinnastetaan myös maanvuokraoikeuden ja muun käyttöoikeuden kirjaus lainhuuto- tai kiinnitysrekisteriin.³⁵²

Sivullisen asemaa koskeviin säännöksiin voidaan lukea myös luvun 15 §:n mukainen ehdollisesti luovutettu ja saatu omaisuus. Pykälän 1 momentissa säädetään velallisen ehdollisesta saannosta. Pykälän ensimmäisen momentin mukaan omaisuus, jonka velallinen on sopimuksen mukaan saanut ehdollisesti, saadaan ulosmitata. Myyjän tai muun luovuttajan oikeus omaisuuteen otetaan huomioon omaisuuden myyntivaiheessa ulosottokaaren 5 luvun 26 §:n mukaisesti. Mikäli kyseessä on irtain esine, se voidaan myydä pysyttämättä myyjän oikeutta omaisuuteen voimassa, mutta myyjä saa kuitenkin saatavansa kokomääräisesti omaisuuden myyntihinnasta. Pykälän toisen momentin mukaan jos velallinen on luovuttanut sivulliselle kiinteistön ehdollisesti, eikä hakijalla ole kiinteistöön panttioikeutta, ulosmitata saadaan vain velallisen kauppahintasaatava ja muu oikeus luovutuksensaajaa kohtaan. Kuitenkin, jos hakijalla on panttioikeus kiinteistöön ja on olemassa ulosottooperuste, jonka mukaan kiinteistö vastaa hakijan saatavasta, kiinteistö voidaan ulosmitata hänen saatavastaan. Kiinteistön ehdollisen luovutuksen pätevyyttä säädellään maakaaren (549/1995) 2 luvun 2 §:n 2 momentissa. Muotomääräykset täyttävässä kauppakirjassa tulee olla merkittynä lykkäävä tai purkava ehto. Ehto ei ole sitova siltä osin, kuin ehdon kesto ylittää viisi vuotta. Jos ehto ei täytä näitä vaatimuksia, sen ei katsota olevan sitova ulosotossakaan.³⁵³

4.3 Keinotekoinen järjestely

Ulosottokaareissa on rikoslain laajennetun rikoshyödyn pykälän niin sanottu sukulaissäännös, joka koskee keinotekoisia järjestelyjä. Tästä säädetään ulosottokaaren 4 luvun 14 §:ssä. Sekä rikoslain että ulosottokaaren pykälän tarkoituksena on puuttua sellaisiin toimiin, joissa omaisuus siirretään näennäisesti toisen omistukseen, mutta silti säilytetään omaisuus tosiasiallisesti omassa käytössä.³⁵⁴ Keinotekoisien järjestelyjen säännös otettiin silloiseen ulosottolakiin vuonna 1999. Säännöksen käyttöön oton taustalla oli laajamittainen ilmiö, jossa velallisen kiersivät ulosottoa muun muassa merkitsemällä omaisuuttaan niin sanottuihin veroparatiisiyhtiöihin. Yhtiöt toimivat näennäisesti omistajana velallisen antamien ohjeiden mukaan ja velallisella oli tosiasiallisesti täydellinen omistajan asema. Velallinen myös usein maksoi korvausta yhtiön hallinnolla tällaisten omistussuhteiden mahdollistamisesta.³⁵⁵ Säännöksen soveltaminen laajensi myös pakkokeinolain perusteella tehtyjen turvaamistoimien kohteeksi kelpaavan omaisuuden alaa³⁵⁶.

³⁵² Linna 2008, 126.

³⁵³ Linna 2008, 127.

³⁵⁴ Rautio 2006, 186.

³⁵⁵ Linna 2008, 210.

³⁵⁶ HE 275/1998 vp s. 16-17

Keinotekkoisten järjestelyjen säännöksellä on tarkoitus saattaa ulosmittauksen piiriin myös ne tilanteet, joissa velallisen tekemiä oikeustoimia ei voida pitää suoraan pätemättöminä valeioikeustoimina, valeomistuksena toisen lukuun tai tekaistuina asiakirjoina taikka tilanteet, joissa takaisinsaanti saattaa olla edellä mainittujen tapausten valossa soveltumaton³⁵⁷. Kuitenkin keinotekkoisiin järjestelyihin saattaa joissain tapauksissa liittyä myös valeioikeustoimia, kuten keinotekkoisia osake- ja muita luovutuksia³⁵⁸.

Ulosottokaaren säännös keinotekkoisista järjestelyistä on yleissäännös, jota voidaan soveltaa kaikenlaisiin järjestelyihin, jotka ovat säännöksessä mainittujen kriteerien mukaan keinotekkoisia³⁵⁹. Säännöksen mukaan väite siitä, että omaisuus kuuluu sivulliselle, ei estä omaisuuden ulosmittaamista, jos kaikki kolme ensimmäisessä momentissa mainittua kriteeriä tulee täytettyä. Näitä kriteerejä Lindfors on pitänyt keinotekkoisuus- ja välttely- ja toissijaisuusedellytyksinä.³⁶⁰

4.3.1 Keinotekkoisuusedellytys

Keinotekkoisuusedellytys määritellään pykälän 1 momentin 1 kohdassa. Sen mukaan järjestely on keinotekkoisen silloin kun sivullisen asema perustuu sellaiseen varallisuus- tai muuhun järjestelyyn, jolle annettu oikeudellinen muoto ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta. Vahvoja keinotekkoisen järjestelyn indisoita ovat muun muassa ne, että velallinen ja sivullinen ovat läheisiä joko luonnollisina henkilöinä tai oikeushenkilöinä tai sivullinen on niin sanottuun veroparatiisiin rekisteröity yhtiö. Jälkimmäisessä tapauksessa epäilyä herättää varsinkin se, että ulosottomiehelle ei heti kyetä kertomaan todellisia omistus- ja määräysvaltasuhteista luotettavaa tietoa, joka osoittaisi, että velallinen, hänen läheisensä tai hänen bulvaaninsa ei ole valtasuhteiden ydintaso. Indisoita ovat myös ne, että järjestelyt osoittavat velallisella olevan paljon lakitietoa velka-, insolvenssi- ynnä muiden varallisuussuhteiden juridiikasta sekä ne, että velallinen on ulospäin havaittavissa vauraaksi ja hänellä on ylelliset elämäntavat ja elintaso, jotka eivät korreloi hänen ulosotto-oikeudellisen varattomuutensa kanssa.³⁶¹

Arvioinnissa tulee ottaa myös huomioon seikat, jossa velallisella on käytettävissä omistajan määräysvaltaan verrattava valta. Näitä ovat muun muassa omistajan oikeus käyttää, luovuttaa tai muuten määrätä omaisuudesta, omistajan toimiin verrattavat toimet, kuten omaisuuden hoitaminen, vakuuttaminen ja investoinnit sekä velallisen järjestelystä saamat edut, kuten tulot, tuotto ja vaikkapa käytössä oleva luottokortti.³⁶² Keinotekkoisen järjestelyn sään-

³⁵⁷ HE 275/1998 vp s. 7

³⁵⁸ HE 275/1998 vp s. 4

³⁵⁹ Linna 2008, 210.

³⁶⁰ Lindfors 2009, 240.

³⁶¹ Havansi 2005, 526.m

³⁶² Linna 2008, 211.

nöksen käyttäminen merkitsee ulosotossa yleisesti noudatetun nimiperiaatteen syrjäyttämistä säännöksessä säädetyillä edellytyksillä. Vuoden 1999 voimaan tulleen silloisen ulosottolain säännöksen lainvalmisteluasiakirjojen mukaan säännöksen soveltaminen ei edellytä, että ulosottoviranomaiset saisivat selvyden kaikista järjestelyn takana olevista yksittäisistä oikeustoimista, niiden tarkoituksesta tai niihin liittyvistä asiakirjoista. Ulosottomiehen tulee hankkia näyttö objektiivisesti havaittavista ristiriitaisuuksista, jotka asian oikeudellisen muodon ja varsinaisen luonteen tai tarkoituksen välillä vallitsevat.³⁶³

4.3.2 Välttelyedellytys

Keinotekoisien järjestelyjen välttelyedellytyksestä säädetään 1 momentin 2 kohdassa. Kyseinen kohta velvoittaa, että 1 kohdassa määriteltyä oikeudellista muotoa ilmeisesti käytetään ulosoton välttämiseksi tai omaisuuden pitämiseksi velkojien ulottumattomissa. Keinotekoisien järjestelyjen takana tulee siis olla velkavastuun kiertämistarkoitus³⁶⁴. Säännöksen sanamuodon "ilmeisesti" tulkitaan tarkoittavan todennäköisyyskynnyksen ylittävää näyttöä järjestelyn tarkoituksesta. Välttelyn tarkoitus voidaan päätellä erilaisten indisioiden perusteella.³⁶⁵ Keinotekoisien järjestelyjen käyttämistä välttelytarkoituksessa indikoi lain valmisteluasiakirjojen mukaan muun muassa se, että järjestelyyn on ryhdytty silloin kun velallista uhkaa velkaantuminen tai velallinen on ylivelkainen tai järjestelyä ei mainita ulosottoselvityksessä³⁶⁶.

Esimerkkinä ulosoton välttämiseksi katsotusta toimesta on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:2005:97, jossa kiinteistön kauppa velallisen lähipiirille oli toteutettu samana päivänä, kuin velallinen oli kutsuttu ulosottoselvitykseen. Hovioikeuden näkemyksen mukaan asiaa kokonaisuutena arvioiden oli pääteltävissä, että kiinteistön osuuden ja määräalojen kaupat oli tehty ulosoton välttämiseksi ja että kysymyksessä oli sellainen keinotekoinen järjestely, jota ulosottolain 4 luvun 9 §:n 4 momentin säännöksessä tarkoitettiin. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomiota tältä osin.³⁶⁷

4.3.3 Toissijaisuusedellytys

Pykälän 1 momentin 3 kohdassa säädetään toissijaisuusedellytyksestä. Kohdan mukaan keinotekoisien järjestelyjen säännöksen soveltaminen on mahdollista, jos hakijan saatavaa ei todennäköisesti muuten saada velalliselta kohtuullisessa ajassa perityksi. Keinotekoinen järjestely ei siis ole ensisijainen keino, vaan ensin tulee selvittää, onko esimerkiksi velallisen palkasta tai muusta tulosta kohtuullisessa ajassa ulosmitattavissa täysi kertymä. Usein näin ei kuiten-

³⁶³ HE 275/1998 vp, 14.

³⁶⁴ Linna 2008, 212.

³⁶⁵ Lindfors 2009, 242.

³⁶⁶ HE 275/1998 vp, 14.

³⁶⁷ KKO:2005:97

kaan ole, vaan keinotekoisia järjestelyjä tehneet ulosottovelalliset ovat niin suurissa veloissa, että velkojen periminen ei muulla tavoin onnistu.³⁶⁸

Keinotekoisien järjestelyn säännöksen ei ole tarkoitus olla sanktio velallisen pyrkimyksestä velallisia vahingoittaviin toimiin, vaan viimesijainen keino varmistaa suorituksen maksaminen velkojille. Lain esitöissä ei ole otettu kantaa kohdan kohtuullisena pidettävän ajan kestolle. Lindfors on ottanut huomioon kohtuullisen ajan arvioinnissa järjestelyn keinotekoisuuden ilmeisyyden. Hänen mukaansa "mitä suurempi on riski siitä, että sivulliselle tosiasiaa kuuluva omaisuus ulosmitataan, sitä pitempää aikaa voidaan pitää kohtuullisena".³⁶⁹

4.3.4 Näyttötaakka keinotekoisien järjestelyn purkamiseksi

Kaikki edellä mainitut kolme edellytystä tulee täytyä, ennen kuin keinotekoisien järjestelyn säännöstä voidaan soveltaa. Vaikka kaikki nämä edellytykset täytyisivät, pykälää ei kuitenkaan saa soveltaa, jos kyseisessä järjestelyssä mukana oleva sivullinen saattaa todennäköiseksi, että ulosmittaus loukkaa hänen todellista oikeuttaan.³⁷⁰ Tämä määritellään pykälän 2 momentissa. Sivullisella on siis näyttötaakka intressiensä loukkaamisesta³⁷¹. Vastanäytön esittäminen kuuluu sivulliselle, mutta tämän ei kuitenkaan tarvitse näyttää toteen täyttä näyttöä intressien loukkaamisesta, vaan ulosottotoimenpiteestä tulee luopua jo todennäköisyysnäytön edessä. Näyttökynnys on siis laskettu sivullisen hyväksi.³⁷² Lain valmisteluasiakirjojen mukaan näin menetellen voidaan pienentää riskiä siitä, että ulosmittaus sittenkin loukkaa sivullisen todellista oikeutta³⁷³.

Normaalistihan todennäköisyystasoinen vastanäyttö johtaa täytäntöönpanoriitaan, mikäli asia jää ulosotossa epäselväksi. Järjestelyä voidaan pitää oikeusturvan kannalta perusteltuna, koska ulosottomiehenkin selvitys keinotekoisuudesta perustuu ulkoisesti havaittaviin seikkoihin.³⁷⁴ Käytännössä yleisin oikeus, johon sivullinen vetoaa keinotekoisia järjestelyjä koskevaa pykälää sovellettaessa, on omistusoikeus. Lindforsin mukaan korkeimman oikeuden ratkaisujen valossa näyttää siltä, että omaisuuden ulosmittaaminen keinotekoisien järjestelyn pykälän perusteella on varsin poikkeuksellinen menettely ja ennakkoratkaisuissa ei säännöksen soveltamisedellytysten ole katsottu täyttyvän kovinkaan helposti.³⁷⁵

Esimerkkinä ulosmittauksesta, jossa korkein oikeus on katsonut ulosmittaustoimen loukkaavan sivullisen oikeutta, on korkeimman oikeuden ratkaisu

³⁶⁸ Linna 2008, 212.

³⁶⁹ Lindfors 2009, 241.

³⁷⁰ Linna 2008, 212.

³⁷¹ HE 275/1998 vp, 14.

³⁷² Linna 2008, 212.

³⁷³ HE 275/1998 vp, 15.

³⁷⁴ Linna 2008, 212.

³⁷⁵ Lindfors 2009, 243.

KKO:2011:49. Tapauksessa C oli ostanut D:ltä ja E:ltä asunto-osakeyhtiön osakekannan. Osakkeet oikeuttivat hallitsemaan vuokraoikeutta kiinteistöön jossa A ja B asuivat. Kaupan jälkeen osakkeet oli ulosmitattu A:n ja B:n veloista sillä perusteella, että kysymyksessä ei ollut C:n todellinen omistus osakkeisiin vaan luottojärjestely, jolla oli pyritty salaamaan velallisten A:n ja B:n omistus. C valitti ulosmittauksista sillä perusteella, että omaisuus on sivullisen eli C:n omaisuutta. C oli ostanut osakkeet D:ltä ja E:ltä. A ja B hallitsivat kiinteistöä vuokralaisina, joten ulosmittaukset loukkasivat C:n todellisia oikeuksia. Korkeimman oikeuden perustelujen mukaan järjestelyssä eräät seikat viittaavat siihen, että osakekauppajärjestelyihin on ryhdytty A:n ja B:n intressissä. A on asiassa esitetyn selvityksen mukaan myötävaikuttanut osakkeiden kauppoihin, vaikkei hänellä ole ollut omistusoikeutta osakkeisiin. Myös C on kertonut, että ”vinkki” mahdollisuudesta ostaa osakekanta D:ltä ja E:ltä oli tullut A:lta ja B:ltä. C on lisäksi kertonut, että hänen ja A:n ja B:n välillä oli suullisesti sovittu järjestelystä, jonka mukaan A:lla ja B:llä oli vuoden määräajan mahdollisuus ostaa osakekanta C:ltä. Myös vuokran maksusta C:lle on sovittu tavanomaisesta poiketen muun muassa siten, että C:nkin kertoman mukaan tarkoituksena oli ollut, ettei C:lle aiheutuisi lainkaan kustannuksia kiinteistön ylläpidosta ja hoidosta ensimmäisen vuoden aikana. A:n ja B:n varoin on ainakin jossain määrin hoidettu kiinteistön vastuita ulkopuoliselle. Kuitenkin korkeimman oikeuden mukaan se seikka, että kiinteistöllä oleva rakennus on ollut A:n ja B:n hallinnassa D:n ja E:n omistuskautesta lähtien, ei sellaisenaan osoita C:n omistusoikeuden keinoitekoisuutta. Vaikkakin järjestely, jossa vuokralainen on sitoutunut huolehtimaan vuokrakohteen kustannuksista määräajan, jona aikana vuokralaisella on lisäksi oikeus lunastaa vuokrakohteen uudelta omistajalta, on sinänsä poikkeuksellinen. C:llä osakkeiden ostajana ei ole ollut ymmärrettävää liiketaloudellista syytä myöntää vuokralaiselle osakkeiden osto-oikeutta. Nämä seikat osoittavat ainakin sen, että A ja B ovat halunneet turvata asumistaan kiinteistöllä ja ovat voineet vaikuttaa myös osakkeiden omistusjärjestelyihin. Ne eivät sen sijaan riitä osoittamaan, ettei osakkeiden omistus olisi kauppakirjasta ilmenevällä tavalla tosiasiasa siirtynyt C:lle ja että A:lla ja B:llä olisi C:n sijasta osakkeisiin omistajan määräysvaltaan verrattava todellinen valta. A ja B eivät ole voineet päättää kiinteistön asioista, vaan niistä päättäminen on kuulunut C:n ja hänen valitsemiensa yhtiön toimielinten toimivaltaan. A ja B eivät siten ole voineet päättää esimerkiksi siitä, millaisiin oikeustoimiin C tai yhtiö ryhtyy. Korkein oikeus katsoi, että C on saattanut todennäköiseksi, että osakekannan ulosmittaus loukkaa hänen todellista oikeuttaan. Osakekannan ostaminen ei si-

ten perustu ulosottolain 4 luvun 9 §:n 4 momentissa (481/1999) tarkoitettuun keinoitekoiseen järjestelyyn.³⁷⁶

Edellä mainittuun korkeimman oikeuden ratkaisuun viitaten keinoitekoista järjestelyä mietittäessä ulosottomiehen on tullut selvittää sivullisen muodollisen omistusoikeuden ja velallisen aineellisen, omistusoikeuteen asiallisesti verrattavan aseman välinen ristiriita sekä ulosoton välttämisen tarkoitus. Tämän jälkeen on vielä harkittava, minkä tasoista vastanäyttöä sivullinen on kyennyt esittämään aineellisen oikeutensa loukkaamisesta.³⁷⁷

Vaikkakin keinoitekoisen järjestelyn osalta ei sivullisen oikeutta saa loukata, ei kuitenkaan keinoitekoisen järjestelyn avustaminen ole oikeusjärjestyksemme sallimaa toimintaa, eikä siitä saatua palkkiota voi oikeusjärjestyksellä turvata. Joissakin tilanteissa on myös hyvä arvioida sitä, olisiko keinoitekoisen järjestelyn taustalla myös mahdollisesti sivullisen osalta syyllistymisen rikoksen avunantamiseen.³⁷⁸ Ulosottomiehellä on valeoikeustoimien ollessa kyseessä myös mahdollisuus olla kierrättämättä asiaa turhaan keinoitekoisen varallisuusjärjestelyn kautta³⁷⁹. Valeoikeustoimet voidaan peräyttää myös ulosottokaaren 3 luvun takaisinsaantisäännöksillä. Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta (275/1998) mukaan keinoitekoisten järjestelyjen säännöksellä ei ole ollut tarkoitus syrjäyttää takaisinsaantilaissa tarkoitettua menettelyä silloin, kun nähdään, että velallisen ja sivullisen välillä on aito ja materiaallinen asianosaissuhde ja velkojien kustannuksella on suosittu takaisinsaantilaissa tarkoitettua läheistä tai muuta intressitahoa.³⁸⁰

Keinoitekoisen järjestelyn säännöksessä 2 momentissa velvoitetaan ulosottomiestä sopivalla tavalla kuulemaan velallista ja sivullista sekä tarvittaessa hakijaa, jolle se tuntuvasti vaikeuta täytäntöönpanoa. Lain valmisteluasiakirjojen mukaan kuuleminen on erityisesti sivullisen oikeusturvan kannalta tärkeää. Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (13/2005) mukaan kuulemista ei tarvitse tehdä ennen ulosmittausta, mikäli seurauksena ovat todennäköisesti toimet täytäntöönpanon estämiseksi tai tuntuvaksi vaikeuttamiseksi. Näissä tapauksissa ulosottomies voi kohdistaa omaisuuteen 3 luvun 18 §:ssä tarkoitettua väliaikaistoimen tai tarvittaessa itseoikaista ulosmittauksen.³⁸¹ Keinoitekoisten varallisuusjärjestelyjen sivuuttamisesta päättäminen kuuluu ulosottokaaren 1 luvun 9 §:n mukaisesti kihlakunnanvuodin yksinomaiseen toimivaltaan. Kuitenkin väliaikaistoi-

³⁷⁶ KKO:2011:49

³⁷⁷ Linna 1999, 340.

³⁷⁸ Kukkonen 2007, 43.

³⁷⁹ Linna 2008, 212.

³⁸⁰ HE 275/1998 vp, 15.

³⁸¹ HE 13/2005 vp, 48.

menpiteen voi ulosottomies tehdä itse 3 luvun 19 §:n mukaisesti. Myös varsinainen ulosmittaus kuuluu kihlakunnanulosottomiehen toimivaltaan.³⁸²

5 Oikeusvertailu

Tässä tutkimuksessa perehdyn tarkemmin Ruotsin sekä Englannin ja Walesin rikoshyötyyn liittyviin lakeihin. Englannin ja Walesin rikoshyötyä koskevat säännökset koskevat molempia maita, mutta otan tähän oikeusvertailuun tarkasteltavaksi ainoastaan Englannin osuuden maiden yhteisestä lainsäädännöstä. Oikeusvertailussa on tarkoituksen tarkastella vähintään kahden eri maan oikeusjärjestykseen kuuluvia oikeussääntöjä ja oikeudellisia ilmiöitä. Tarkoituksena on suhteuttaa maiden erilaiset ilmiöt suhteensa toisiinsa.³⁸³ Opinnäytetyöhön valittiin Ruotsi ja Englanti vertailumaiksi sen vuoksi, että haluttiin vertailla maita, joissa toisessa on samanlainen oikeuskäytäntö kuin Suomessa ja toisessa maassa on käytössään niin sanottu common law -oikeuskäytäntö. Näin saan vertailtu kelpoista tietoa samankaltaisesta maasta kuin Suomi sekä mahdollisesti uusia ajatuksia lainsäädäntöön ja sen kehittämiseen maasta, jonka oikeusjärjestys on erilainen. Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus käyttää oikeusvertailua hyvin suppeasti hyväksi. Oikeusvertailua käsitellään ainoastaan menettämisseuraamuksien osalta ja oikeusvertailussa ei oteta huomioon ulosottomenettelyn säännöksiä Englannissa ja Ruotsissa.

Useissa Euroopan maissa on 1990-luvulla säädetty laajennetusta hyötykonfiskaatiosta. Näitä maita ovat esimerkiksi Norja, Tanska, Saksa, Hollanti ja Sveitsi. Englannissa ja Italiassa asiaa on säädetty aiemmin. Ruotsissa rikoslaki konfiskaatiosäännösten osalta uudistettiin jo vuonna 1986.³⁸⁴ Työssä käydään lävitse Ruotsin ja Englannin lainsäädäntöä liittyen rikoshyötyyn ja sen keskeisiin säännöksiin sekä vertaillaan niitä lyhyesti Suomen vastaavaan säännöstöön. Tässä yhteydessä oikeusvertailulla on tarkoituksena herättää ajatuksia sitä, onko konfiskaatiosäännöksiä mahdollista kehittää johonkin toiseenkin suuntaan.

5.1 Englanti

Englannissa on käytössään common law - oikeusjärjestelmä, joka kehittyi kuninkaallisten tuomioistuimien ratkaisemien ennakkotapausten myötä. Tästä syystä common law - oikeudelle on edelleen tunnusomaista tuomarien suuri arvovalta. Common law - oikeusjärjestelmässä korostuu myös ennakkotapausten merkitys, oikeussääntöjen yksityiskohtaisuus ja sille on leimallista oikeudenkäyntimenettelyyn pohjautuva oikeusjärjestelmän jaottelu ja käsitteistö. Englanti on kuitenkin nykyisin EU:n jäsenvaltio ja sen myötä EU oikeudella ja tuomioistuimella on myös Englannissa yhä suurempi merkitys. Tämän myötä englantilaiset tuomioistuimet ovat

³⁸² Linna 2008, 213.

³⁸³ Husa - Mutanen - Pohjolainen 2005, 15.

³⁸⁴ HE 80/2000 vp, 7

joutuneet tulkitsemaan Eurooppa oikeutta ja sen toimeenpanemiseksi annettua englantilaista lainsäädäntöä tavoitteellisesti perinnäisen sananmukaisen tulkinnan sijasta.³⁸⁵ Myös Englantia velvoittavat konfiskaatioon liittyvät EU:n antamat kansainväliset sopimukset tai direktiivit, joista kerrottiin opinnäytetyön 3 kohdassa.

Vuonna 2012-2013 tuomioistuimet Englannissa ja Walesissa tuomitsivat yhteensä 6392 menetämisseuraamusta, joiden nojalla tuomittiin 1,6 biljoonaa puntaa rikoshyötyä takaisin valtiolle. Näistä varoista 318 miljoonaa puntaa saatiin konfiskoitua konkreettisesti valtion käyttöön.³⁸⁶

Myös Englannissa rikoshyödyn käsitteen ja sen takaisin saamisen perustana on se, että rikos ei saa kannattaa ja rikoksella saadut varat on saatava pois rikoksen tekijältä. Ajatuksena on, että konfiskaatio ei ole rangaistuksenomainen ja mikäli rikoksesta epäilty on korvannut aiheuttamansa vahingon, konfiskaatiota ei käytetä. Konfiskaation tarkoituksena on, että rikoksen tekijä korvaa aiheuttamansa vahingon rikoksen vuoksi kärsineelle.³⁸⁷ Konfiskaation toissijaisena tarkoituksena on, että rikolliset eivät saisi nauttia rikoksen tuotosta ja se poistaisi rikolliselta taloudellisen toiminnan pääoman, jotta toimintaa ei voitaisi enää jatkaa sekä antaisi negatiivisia roolimalleja yhteiskuntaan siitä, että rikos ei kannata³⁸⁸.

Englannin konfiskaatiosäännökset on jaettu kahteen erilaiseen osa-alueeseen, eli rikoskonfiskaatioon ja siviilikonfiskaatioon, jotka yhdessä muodostavat konfiskaatio lainsäädännön³⁸⁹. Tärkein rikoskonfiskaation liittyvä laki on The Proceeds of Crime Act 2002 (the 2002 Act), myöhemmin POCA, jossa määritellään rikoshyödyn pois ottaminen joko rikolliseen tekoon perustuvana tai sitten rikoksen tekijän rikolliseen elämäntapaan perustuvana.³⁹⁰ Esitutinnan kannalta POCA:n 341 § määrittelee sen, että esitutkinnassa on selvitettävä, onko henkilö hyötynyt rikoksesta ja mikäli on, mikä on rikoshyödyn määrä ja onko henkilöllä omaisuutta, jota voitaisiin häneltä konfiskoida.³⁹¹ POCA:n mukaan konfiskaatio voidaan määrätä siis joko sen perusteella, että epäilty on elänyt rikollista elämään tai sitten yksittäisen rikollisen teon mukaan³⁹².

Rikollinen elämäntapa määritellään POCA:n 75 §:ssä. Täydellinen lista rikoksista, joiden perusteella epäillään rikollista elämäntapaa, on luettavissa POCA:n liitteestä 2. Rikollista elämäntapaa indikoivat muun muassa syyllistyminen törkeämpään huumekauppaan kuin hallussa-

³⁸⁵ Tieteen termipankki: Common law.

³⁸⁶ Buckley et all 2013, 5.

³⁸⁷ Mitchell - Hinton - Taylor, 1.

³⁸⁸ College of Policing: Confiscation

³⁸⁹ Bodnar - Chambers 2009, 1.

³⁹⁰ Buckley et all 2013, 5.

³⁹¹ College of Policing: Confiscation

³⁹² The Crown Prosecution Service: Confiscation.

pitoon tai kannabiksen kasvattamiseen, rahapesuun, terrorismiin, ihmiskauppaan, asekauppaan, väärentämiseen, tekijänoikeusrikokseen, paritukseen tai bordellin pitämiseen, lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, kiristykseen syyllistymiseen taikka näiden rikosten yritykseen tai avunantoon. Samoin henkilöllä katsotaan olevan rikollinen elämäntapa, mikäli hän on syyllistynyt rikokseen, jonka rikoshyöty on ollut enemmän kuin 5000 puntaa, viimeisen 6 kuukauden aikana. Taikka henkilö on rikollisesti aktiivinen ja on tuomittu neljästä tai enemmän rikoksesta yhdessä käsittelyssä, joiden rikoshyöty on ollut vähintään 5000 puntaa tai henkilö on kahdessa tai useammassa käsittelyssä syyllistynyt rikokseen viimeisen kuuden vuoden aikana, jonka rikoshyöty on vähintään 5000 puntaa. POCA:n 76 §:ssä taas määritellään teko, jonka katsotaan olevan sellainen, että konfiskaatio on sen johdosta mahdollinen, vaikka henkilöllä ei ole rikollista elämäntapaa.³⁹³

Omaisuuksien arvo määritellään joko yksittäisen rikollisen teon rikoshyödyn mukaan tai mikäli rikoksen tekijän katsotaan elävän rikollista elämäntapaa, voi tuomioistuimien määrittää sellaisen summan, jonka henkilön katsotaan hyötyvän rikollisesta toiminnastaan, esimerkiksi huume-kaupasta. Oletukset tehdään sen perusteella mikä rikosentekijän omaisuus ja rikkaus on ja miten he ovat ansainneet omaisuutensa. Kuitenkaan tuomioistuimien ei saa tehdä sellaisia oletuksia, joiden voidaan heti sanoa olevan vääriä tai asettavan rikoksesta epäillyn epäoikeudenmukaiseen asemaan.³⁹⁴

POCA:n 19 § määrittelee konfiskaation mahdollisuuden jo rikostutkinnan aikana. Tällä säännöksellä on pyritty estämään omaisuuden hävittäminen ennen konfiskaation tuomitsemista rikosoikeudenkäynnissä. Säännöksen perusteella rikoksesta epäillyn omaisuutta voidaan takavarikoida maailmanlaajuisesti.³⁹⁵ POCA:n säännösten mukaan konfiskaatiota ei ole syytä tehdä, jos rikoksesta epäilty on maksanut tai palauttanut rikoksesta saamansa hyödyn ja häntä ei koske rikolliseen elämäntapaan perustuvat säännökset. Konfiskaatiota ei pitäisi myöskään soveltaa, mikäli rikoshyöty on ollut alhainen, henkilö on tuomittu nuorisorangaistukseen ja konfiskaatiolla vietäisiin suuri osa hänen omaisuudestaan tai mitään yksilöitävissä olevaa omaisuutta ei ole.³⁹⁶

Englannin konfiskaatiosäännökset ovat Suomen säännöksiin verrattuna hyvin monimutkaiset ja niiden vertaileminen keskenään on hyvin vaikeaa. Kuten edellä todettiin, Englannin lainsäädännössä konfiskaation harkintaan vaikuttaa joko itse rikollinen teko tai sitten rikoksesta epäillyn rikollinen elämäntapa. Rikollisen elämäntavan käsitettä ei Suomen konfiskaatiolainsäädännössä tunneta, eikä se sellaisenaan olisi sovellettavissa suoraan Suomen lainsäädäntöön. Suomen lainsäädännön konfiskaatiosäännökset lähtevät yksittäisestä teosta ja sen ri-

³⁹³ College of Policing: Confiscation

³⁹⁴ College of Policing: Confiscation

³⁹⁵ Bodnar - Chambers 2009, 6.

³⁹⁶ The Crown Prosecution Service: Confiscation.

koshyödystä, joten konfiskoitava summa on aina perusteltavissa kunkin teon tuottaman hyödyn määrällä. Suomen lainsäädäntö ei oikeuta konfiskoimaan yhtä tehokkaasti kuin Englannin lainsäädäntö, mutta se tukee Suomen perusoikeuksien velvoittamaa lainsäädännön ja oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden vaatimusta. Tavallaan Suomessakin on mahdollista konfiskoida rikollisen elämäntavan aiheuttama henkilön omaisuuden lisääntyminen, mikäli rikoshyödyksi lasketaan rikollisella toiminnalla saatu hyöty esitutkinnassa. Tämä kuitenkin Suomen lainsäädännössä tarkoittaa hieman eri asiaa, kuin miten se on Englannin lainsäädännössä kirjoitettu. Rikollisen elämäntavan käsitteen tuominen Suomen konfiskaatiolainsäädäntöön vaatisi kokonaan uutta ajattelumallia lainsäädännöltä ja koko konfiskaatiojärjestelmän uudistamista. Tämä ei tunnu järkevältä vaihtoehdolta, vaan järkevämpää olisi laajentaa nykyistä konfiskaatiolainsäädäntöä koskemaan laajempaa joukkoa ihmisiä ja rikoslajeja, kuin lanseerata kokonaan uutta ajattelutapaa nykyisellään toimivaan järjestelmään.

5.2 Ruotsi

Ruotsissa on hyvin samantapainen oikeusjärjestys kuin Suomessa, joten Ruotsin lainsäädäntö on hyvinkin verrattavissa Suomen vastaavaan lainsäädäntöön. Oikeusjärjestyksen lisäksi maiden samankaltaisuus, maantieteellinen sijainti, vakavaraisuus, poliittinen järjestelmä, kulttuurihistoria ja demokrafia tekevät oikeusvertailusta mielekäästä. Ruotsi on EU jäsenvaltio, joten Suomen tavoin Ruotsia velvoittaa EU lainsäädäntö, joka tulisi sisällyttää kansalliseen lainsäädäntöön.

Ruotsissa on Suomen tavoin rikoshyödyn säädökset kirjattu *Brottsbalkeniin* (1962:700) eli vapaasti suomennettuna rikoslakiin. Konfiskaatiosäännökset on kirjattu *brottsbalkenin* 36 lukuun. Luvun 1 § mukaan rikoksesta aiheutunut hyöty tuomitaan menetetyksi, mikäli tämä ei ole selvästi kohtuutonta. Rikoksen tuottaman hyödyn sijasta voidaan tuomita menetetyksi myös rikoksen tuottama arvo. Säännöksen 2 momentin mukaan konfiskaatio voidaan tuomita rikoslain ohella myös muussa lainsäädännössä määritellyistä rikoksista, mikäli näistä säädetty rangaistus on enemmän kuin vuosi vankeutta.³⁹⁷ *Brottsbalkenin* 1 §:n nojalla ei voida konfiskoida rikoksen tekemisestä jälkikäteen annettua palkkiota³⁹⁸. Luvun 1a §:ssä säädetään tarkemmin kohtuusvaatimuksesta. Pykälän perusteella konfiskaation kohtuuttomuutta arvioitaessa on otettava huomioon olosuhteet sekä voidaan korvausvastuu täyttää jollakin muulla tavalla.³⁹⁹ Ruotsissa Suomen tavoin menettämisseuraamus edellyttää rangaistavaa tekoa. Rangaistuksen tuomitsemista ei kuitenkaan vaadita, vaikkakin kaikkien tunnusmerkistötekijöiden tulee täytyä. Ruotsissa syyntakeisuus ei ole tunnusmerkistötekijä, vaan ainoastaan seuraamuskyky. Tämän vuoksi tuomioistuimen on jokaisessa tapauksessa erikseen ratkaistava,

³⁹⁷ Sveriges riksdag: *Brottsbalk*.

³⁹⁸ Viljanen 2007, 80.

³⁹⁹ Sveriges riksdag: *Brottsbalk*.

voidaanko alle 15 vuotiaan tai psyykkisesti sairaan henkilön menettämisseuraamukseen tuomitsemista pitää kohtuullisena.⁴⁰⁰ Tämä on määritelty brottsbalkenin 36 luvun 13 §:ssä. Jos rikoksen on tehnyt alle 15-vuotias tai vakavasti psyykkisesti häiriintynyt henkilö, saadaan menettämisseuraamus määrätä vain, siinä määrin kuin sitä voidaan pitää kohtuullisena huomioon ottaen rikoksesta epäillyn psyykkinen tilansa, teon laatu ja muut olosuhteet.⁴⁰¹ Viljasen mukaan asiaan vaikuttavina seikkoina ovat esimerkiksi menettämisseuraamuksen kohteena olevan omaisuuden arvo, sekä se, mikä vaikutus seuraamuksella on vastaajan psyykkiseen terveyteen⁴⁰².

Brottsbalkenissa on myös säädökset laajennetusta rikoshyödyn menettämisestä. Tästä säädetään 36 luvun 1b §:ssä. Säännöksen 1 momentin mukaan laajennettu rikoshyöty voidaan tuomita sellaisesta rikoksesta, josta säädetty rangaistus on vähintään 6 vuotta vankeutta ja rikos on ollut laadultaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä. Rikoksen ollessa laadultaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, tuomitaan omaisuus myös muissa kuin 1 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa, jos on selvästi todennäköisempää, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta, kuin että näin ei ole. Tämän lisäksi pykälän toisessa momentissa on määritelty erikseen rikokset, joiden kohdalla laajennettua rikoshyötyä voidaan soveltaa. Näitä rikoksia ovat muun muassa tietyt huumausainerikokset, huumausaineiden salakuljetus, ihmiskauppa ja tietyt dopingrikokset. Pykälän 3 momentin mukaan ensimmäinen ja toinen momentti koskee myös rikoksen yritystä ja valmistelua. Säännöksen 4 momentti sisältää 1 §:n kaltaisen kohtuullisuuslausekkeen ja siten myöskään laajennettua rikoshyötyä ei tulisi tuomita, mikäli se olisi kohtuutonta. Luvun 1 c §:ssä säädetään vielä rikoksella saadun tuoton konfiskoimisesta. Säännöksen mukaan rikoshyötynä voidaan konfiskoida myös rikoshyödyn sijaan tullut omaisuus, rikoshyödyn tuotto sekä rikoshyödyn sijaan tulleen omaisuuden tuotto.⁴⁰³

Luvun 2 -4 §:ssä säädetään rikosentekovälineen konfiskoimisesta. Luvun 2 §:n mukaan rikosentekoväline voidaan konfiskoida, jos sitä on käytetty rikoslain mukaisen rikoksen tekemisessä, konfiskointi on tarpeen rikosten ehkäisemiseksi tai jos konfiskointiin on muuten joku erityinen syy. Esineen sijasta voidaan tuomita menetetyksi myös esineen arvo. Rikosentekovälineiden osalta rikosentekovälineitä voidaan konfiskoida myös rikoslain ulkopuolisten rikosten osalta, mikäli kyseisestä rikoksesta säädetty rangaistus on enemmän kuin 1 vuosi vankeutta. Luvun 3 §:n mukaan voidaan konfiskoida esineitä muissa kuin 2 §:n mukaisissa tapauksissa. Näitä ovat tapaukset, joissa esineet ovat erityisluonteensa vuoksi sellaisia, että niitä voidaan käyttää rikoksen tekemiseen tai esineet, jotka on tarkoitettu käytettäväksi aseina henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa sekä esineet, jotka ovat tarkoitettu käytettäväksi omaisuuden kohdistuviin rikoksiin ja on ilmeisen perusteltua, että kyseisiä esineitä tulotaisiin käyt-

⁴⁰⁰ HE 80/2000 vp, 9.

⁴⁰¹ Sveriges riksdag: Brottsbalk.

⁴⁰² Viljanen 2007, 36.

⁴⁰³ Sveriges riksdag: Brottsbalk.

tämään tällaisiin tarkoituksiin. Luvun 4 §:n mukaan omaisuus voidaan konfiskoida myös elinkeinoharjoittajalta erikseen määritellyissä tapauksissa.⁴⁰⁴ Ajoneuvojen katsominen rikosten-tekovälineiksi on hoidettu Ruotsissa niin, että siellä on säädetty erityinen liikennelaki, Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, jossa säädetään rangaistus muun muassa varomattomuudesta liikenteessä, törkeästä varomattomuudesta liikenteessä, ajamisesta ilman vaadittavaa ajokorttia, rattijuopumusrikoksista ja liikennepaosta. Lain 7 §:ssä säädetään ajoneuvon konfiskoinnista rikosentekovälineenä tietyissä tilanteissa.⁴⁰⁵

Luvun 5 - 6 §:ssä säädetään siitä, keneltä rikoshyötyä voidaan konfiskoida. Luvun 5 §:n mukaan omaisuus voidaan konfiskoida rikosentekijältä tai muulta rikokseen osalliselta, siltä jonka puolesta rikos on tehty ja siltä joka on hyötynyt rikoksesta⁴⁰⁶. Pykälän mukaan konfiskaatio voidaan myös kohdistaa siihen, joka on hankkinut omaisuuden rikoksen jälkeen vaikkapa pesänjaon, perinnön tai testamentin kautta tai jos omaisuus on saatu lahjana tai se on muuten rikoksen jälkeen hankittu.⁴⁰⁷ Omaisuus voidaan konfiskoida siltä, joka on saanut omaisuuden haltuunsa tietäen tai hänellä on ollut syytä olettaa, että se on rikoksella hankittu. Laajennetun hyödyn osalta konfiskaation käyttökohteet määritellään 5a §:ssä. Sen mukaan rikoshyöty voidaan tuomita menetetyksi pykälässä tarkemmin määriteltyjen henkilöiltä. Näiden lisäksi hyötyä voidaan konfiskoida myös siltä, jolla on ollut aihetta olettaa, että omaisuus on yhteydessä rikolliseen toimintaan.⁴⁰⁸

Brottsbalkenin 36 luvun 7 -10 §:ssä säädetään yritystoiminnassa tehdyistä rikoksista. Luvun 8 §:n mukaan yritykselle määrätty yhteisösakko voi olla pienimmillään viisi tuhatta kruunua ja suurimmillaan 10 miljoonaa kruunua. Luvun 11 - 17 §:ssä taas säädetään vielä yleisistä säännöksistä koskien konfiskaatiota. Näitä ovat muun muassa konfiskaation soveltamisesta alle 15 vuotiaaseen tai syntyneeseen henkilöön.⁴⁰⁹ Tällä hetkellä myös Ruotsissa tehdään tarkistusta konfiskaatiosäännöksiin, jotta EU säännökset saataisiin sisällytettyä kansalliseen konfiskaatiolainsäädäntöön. Lakien pitäisi tulla voimaan 1. heinäkuuta 2016.⁴¹⁰

Edellä kuvatusta voi huomata, että Ruotsin lainsäädäntö menettämisseuraamusten osalta on hyvin samanlainen kuin Suomessa. Ruotsin lainsäädäntö on säädetty ennen Suomen lainsäädäntöä ja Suomen lainsäädäntö onkin hyvin vahvasti johdettu Ruotsin lainsäädännöstä. Tällä hetkellä Ruotsin lainsäädännössä ei ole mitään sellaisia piirteitä, joita Suomen lainsäädäntöön ei ole jo tuotu tai vielä kannattaisi tuoda. Myös tuleva lainsäädäntö, jossa tuodaan viimei-

⁴⁰⁴ Sveriges riksdag: Brottsbalk.

⁴⁰⁵ Viljanen 2007, 367.

⁴⁰⁶ Sveriges riksdag: Brottsbalk.

⁴⁰⁷ Viljanen 2007, 168.

⁴⁰⁸ Sveriges riksdag: Brottsbalk..

⁴⁰⁹ Sveriges riksdag: Brottsbalk.

⁴¹⁰ Örnsved 2015, 183.

simmät EU säännökset mukaan kansalliseen lainsäädäntöön, ovat Suomen ja Ruotsin osalta hyvin samanlaisia.

6 Laajennettu rikoshyödyn menettäminen verrattuna keinotekoiseen järjestelyyn

Tässä kappaleessa käydään läpi erilaisia oikeustapauksia liittyen rikoslain mukaiseen laajennettuun rikoshyötyyn ja ulosottokaaren mukaiseen keinotekoiseen järjestelyyn sekä vertailaan säännösten yhtäläisyyksiä sekä niiden erilaisuuksia. Tarkoituksena on tuottaa esille ajatuksia siitä, miten esitutkinnassa tulisi toimia, jotta säännöksiä saataisiin oikeusasteissa sovellettua mahdollisimman tehokkaasti. Oikeuskäytännön läpikäymisellä on tarkoituksena myös havainnollistaa sitä, miten tärkeää asioiden selvittäminen esitutkinnassa on, jotta rikoshyöty saadaan oikeudessa tuomittua. Oikeuskäytännön läpikäyminen tuo myös hyvin esille sen, mihin kaikkeen esitutkinnassa kannattaa kiinnittää huomiota ja selvittää, jotta oikeudessa voidaan tehdä perusteltuja päätöksiä menettämisseuraamuksista.

6.1 Oikeuskäytäntö

Rikoslain mukaisia laajennetun rikoshyödyn ennakkotapauksia löytyy hyvin vähän. Tähän on varmasti syynä se, että jo lain valmisteluasiakirjoissa kehoitetaan laajennetun rikoshyödyn pykälää käyttämään hyvin harkitusti. Laajennetun rikoshyödyn pykälä on myös toissijainen esimerkiksi rahanpesu säännökseen nähden, joten myös tämä rajaa osaltaan laajennetun rikoshyödyn pykälän käyttämistä.

Viime vuosina ulosottokaaren mukaisia keinotekoisien järjestelyjen sivuttamisia on käsitelty oikeudessa enenemässä määrin, joten niiden osalta korkeimman oikeuden päätöksiä löytyi jonkin verran enemmän. Kuitenkin näissä oikeustapauksissa suurimmassa osassa keinotekoista järjestelyä ei ole tuomioistuinten mukaan voitu sivuuttaa, vaan useissa tapauksissa ulosottomenettely on katsottu loukkaavan sivullisen oikeutta ja ulosottomenettely on tämän vuoksi kumottu.

Opinnäytetyön seuraavissa kohdissa käydään läpi kummankin säännöksen kohdalta korkeimman oikeuden ratkaisuja ja pyritään analysoimaan ratkaisujen pääkohtia olennaisilta osin.

6.1.1 KKO:2012:60

Laajennetun rikoshyödyn osalta korkein oikeus on tehnyt ratkaisun KKO:2012:60, jossa käsiteltiin rahanpesun kohteena olleen omaisuuden menettämistä ja laajennetun hyödyn menettämistä.

Tapauksessa A:n syyksi oli muun ohella luettu X Oy:n ja Y Oy:n toiminnassa tehdyt neljä törkeää veropetosta. A:n avopuoliso B:n syyksi oli luettu törkeä rahanpesu, johon B oli syyllistynyt ottamalla vastaan ja muuntamalla varoja, jotka A oli hankkinut törkeillä veropetoksilla. A oli harjoittanut jo ennen hänen syykseen luettuja tekoja liiketoimintaa, jossa ei ollut ainakaan pääosin huolehdittu lakisääteisistä verotukseen liittyvistä velvollisuuksista. Vuosina 2001 - 2005 A:lla ei ollut lainkaan verotettavaa tuloa Suomessa ja vuonna 2002 hänellä oli Ruotsissa verotettavaa ansiotuloa 300 000 kruunua. B:llä ei myöskään ollut vuosina 2001- 2005 lainkaan verotettavaa tuloa Suomessa, pois lukien vähäiset pääomatulot. B oli esitutkinnassa useita kertoja kertonut peitetarinan prostituutiosta rahojen ansaintakeinona. A ja B olivat kummatkin kertoneet säilyttäneensä huomattavia käteisvaroja jääkaapin takana. Edellä mainituin perustein kärjäoikeus katsoi, että B:n tileille talletetut huomattavat rahavarat olivat peräisin A:n törkeillä veropetoksilla hankkimasta hyödystä. Kärjäoikeus tuomitsi B:n hänen syykseen luetusta törkeästä rahanpesusta ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Kärjäoikeus määräsi B:n menettämään valtiolle rahanpesun kohteena olleet 435 742,99 euroa. Syyttäjä vaati B:n tileille vuosina 2001 - 2006 tehtyjen käteispanojen ja ulkomaisten maksumääräysten yhteensä 831 009,75 euroa tai niiden tilalle tulleen omaisuuden tuomitsemista valtiolle menetetyksi rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla siltä osin kuin omaisuus ei ollut rahanpesuun liittyvän menettämisseuraamuksen kohteena. Kärjäoikeus katsoi olevan syytä epäillä, että neljä asuntoa Brazilian Fortalezassa, Länsiranta-niminen Ruokolahden kunnassa sijaitseva tila, Hummer- ja Audi-merkkiset ajoneuvot sekä viidellä eri tilillä olevat käteisvarat yhteensä 192 234,40 euroa, olivat kokonaan tai ainakin osaksi peräisin sellaisesta A:n rikollisesta toiminnasta, jota ei ollut pidettävä vähäisenä. Kärjäoikeus tuomitsi A:n ja B:n menettämään valtiolle laajennettuna rikoshyötynä edellä mainitun omaisuuden ja varat.⁴¹¹

A ja B valittivat tuomiosta hovioikeuteen. Kouvolan hovioikeus katsoi ratkaisussaan, että B:n syyksi luetun törkeän rahanpesun kohteena olivat olleet hänen tililleen tulleet rahavarat ja osittain rahavarojen tilalle tullut B:n nimiin hankittu omaisuus eli Brasiliassa olevat asunnot ja ajoneuvot. Kärjäoikeudessa yksilöity laajennetun hyödyn menettämisseuraamuksen kohteena oleva omaisuus oli Länsirannan tilaa lukuun ottamatta sama kuin rahanpesun kohteena ollut omaisuus. Hovioikeus tuomitsi omaisuuden Länsirannan tilaa lukuun ottamatta valtiolle menetetyksi B:n rahanpesurikoksen kohteena rikoslain 32 luvun 12 §:n nojalla 435 742,99 euron määrään saakka. Tämä lisäksi hovioikeus tuomitsi kai-

⁴¹¹ KKO:2012:60

ken muun omaisuuden, mukaan lukien Länsirannan tilan, 435 742,99 euroa ylitäviltä osin valtiolle menetetyksi laajennettuna rikoshyötynä rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla. Menettämisseuraamukset kohdistettiin yhteisvastuullisesti sekä A:han että B:hen rikoslain 10 luvun 3 §:n 4 momentin nojalla, koska saattoi olla epäselvää, oliko omaisuuden siirtäminen B:n nimiin ollut todellista vai näennäistä.⁴¹²

A:lle ja B:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen siltä osin kuin kysymys oli heihin kohdistetuista menettämisseuraamuksista. Korkein oikeus katsoi, että rahanpesun kohteena ollutta omaisuutta ovat käräjäoikeuden tuomion omaisuusluettelosta ilmenevät varat ja ne tulisi ensisijaisesti konfiskoida rahanpesu - rikokseen syyllistyneeltä B:ltä. Länsirannan tilan osalta korkein oikeus katsoi olevan syytä olettaa, että tilan osto on rahoitettu A:n aikaisemmasta rikollisesta toiminnasta peräisin olevilla varoilla ja kiinteistö on siten rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentista ilmenevin tavoin kokonaan peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden tuomion A:lle tuomittujen menettämisseuraamusten osalta sekä siltä osin kuin B on yhteisvastuullisesti A:n kanssa tuomittu menettämään kahdella muulla pankkitilillä olevat varat valtiolle ja A vapautettiin hänelle tuomituista menettämisseuraamuksista. Rahanpesun kohteena oleva omaisuus tuomittiin B:ltä rikoslain 32 luvun 12 §:n nojalla valtiolle menetetyksi. Länsirannan tila tuomitaan B:ltä rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla valtiolle menetetyksi.⁴¹³

Korkeimman oikeuden ratkaisusta on nähtävissä, että harkinnassa on lähdetty siitä, että mikä omaisuus on ollut rahanpesun alaista omaisuutta, johon kohdistetaan rahanpesu säännöksen mukainen menettämisseuraamus ja miltä osin omaisuuteen voidaan kohdistaa laajennetun rikoshyödyn mukainen menettämisseuraamus. Laajennetun rikoshyödyn kohdalla korkein oikeus otti vahvasti kantaa tunnusmerkistön mukaiseen asiaan, eli siihen, onko omaisuus peräisin kokonaan tai osaksi sellaisesta rikoksesta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Kolmantena asiana korkein oikeus harkitsi sitä, onko omaisuus menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirretty läheiselle.

Korkein oikeus on ratkaisussaan ottanut kantaa siihen, että rahanpesun kohteena olevaa omaisuutta ei voida tuomita laajennettuna rikoshyötynä A:lta vaan se on ensisijaisesti konfiskoitava rahanpesu säännöksen nojalla ja yksinomaan B:ltä. Näkemyksen pohjalla on sääntö, jonka mukaan rahanpesusäännös on ensisijainen laajennetun rikoshyödyn pykälään nähden. Rahanpesurikoksen menettämisseuraamus kohdistuu aina rahanpesun kohteena olevaan omai-

⁴¹² KKO:2012:60

⁴¹³ KKO:2012:60

suuteen, eikä rahanpesun kohteena olevaa omaisuutta voida rikoslain 32 luvun 12 §:n nojalla tuomita menetetyksi esirikoksen tekijältä⁴¹⁴. Kyseisessä tapauksessa esirikoksen tekijä A ei siis olisikaan rahapesusäännöksen mukaan voinut olla konfiskaation kohteena.

Näyttönä siihen, että omaisuus on peräisin sellaisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä, korkein oikeus piti sitä, että X Oy:n ja Y Oy:n toiminnasta on saatu varoja rikollisella menettelyllä. A:n aikaisemmista liiketoimista ja X Oy:n ja Y Oy:n toiminnasta saatu selvitys huomioon ottaen, että myös A:n jo ennen X Oy:tä ja Y Oy:tä harjoittaman liiketoiminnan tarkoituksena on ollut, että verot ja työnantajamaksut jätetään mahdollisimman suuressa määrin suorittamatta. Toimintaa on harjoitettu useassa eri yrityksessä, se on ollut suunnitelmallista ja sitä on tehty merkittävää taloudellista hyötyä tavoitellen.⁴¹⁵ Näiden seikkojen perusteella korkein oikeus katsoi, että toimintaa ei voida pitää vähäisenä. Esitutkinnallisesti tämä tarkoittaa sitä, että esitutkinnassa olisi hyvä tuoda esille epäillyn mahdolliset aikaisemmat samanlaiset teot ja niiden mahdolliset tuomiot. Näiden avulla voidaan näyttää toteen ainakin yhdeltä osin se, että mahdollisesti tekoa ei voida vähäisenä.

Korkein oikeus on ratkaisussaan vielä perustellut näkemystään siihen, onko omaisuutta siirretty menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi B:lle. Ratkaisusta on pääteltävissä, että kun Länsirannan tila on ostettu B:n nimiin ja hänellä on siihen lainhuuto ja omaisuus on hankittu X Oy:n ja Y Oy:n rikollisesti harjoitetusta toiminnasta saaduilla varoilla, on korkeimman oikeuden mukaan syytä olettaa, että kiinteistö on ostettu B:n nimiin rikoslain 10 luvun 3 §:n 2 momentista ilmenevässä tarkoituksessa.

6.1.2 KKO:2006:9

Toinen laajennetun rikoshiödyn osalta tehty korkeimman oikeuden ratkaisu on KKO:2006:9, jossa käsiteltiin laajennetun rikoshiödyn soveltamista huumausainerikokseen.

Tapauksessa A tuomittiin Helsingin kärjäoikeudessa törkeästä huumausainerikoksesta vankeustuomioon. A:lta oli esitutkinnassa takavarikoitu eri valuutoissa olevia varoja noin 30 000 euron arvosta. Kärjäoikeus laski A:n rikoksella saaman hyödyn määräksi heroinin osto- ja myyntihintojen erotuksen 27 700 euroa. Kärjäoikeus tuomitsi A:n hallusta ja eräältä pankkitililtä takavarikoituista varoista 27 854,28 euroa, 280 Yhdysvaltain dollaria, 1 480 Iso-Britannian puntaa ja 7 900 Gambian dalasia valtiolle menetetyiksi rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla määrän, joka vastasi rikoksen tuottamaksi hyödyksi katsottua 27 700 euroa. Loppuosan varoista laajennettua hyödyn menettämistä koskevan saman luvun 3 §:n perusteella. Näiden lisäksi kärjäoikeus katsoi selvi-

⁴¹⁴ KKO:2012:60

⁴¹⁵ KKO:2012:60

tetyksi, että A oli myynyt heroiniä pääasiassa vaimonsa omistamassa henkilöautossa. Autoa oli käytetty tahallisen rikoksen tekemisessä. Koska auton omisti A:n vaimo, oli auton arvo tuomittava valtiolle menetetyksi. Avustavan ulosottomiehen arviotodistuksen mukaan auton arvo oli 5 500 euroa. Käräjäoikeus tuomitsi A:n menettämään valtiolle rikosentekovälineenä käytetyn auton arvona sanotut 5 500 euroa.⁴¹⁶

A valitti tuomiostaan hovioikeuteen, joka katsoi, että A oli käräjäoikeuden tuomiosta poiketen saanut taloudellista hyötyä 18 100 euroa. Hovioikeus määräsi A menettämään rikoshyötynä valtiolle edellä mainitut 18 100 euroa ja kumosi käräjäoikeuden laajennetun rikoshyödyn menettämisseuraamuksen. Hovioikeuden näkemyksen mukaan oli kiistatonta, että A oli syyllistynyt törkeään huumausainerikokseen, joka ei ollut vähäinen. Kuitenkin asiassa oli ilmennyt, että A:llä oli ollut ainakin vuoden 2002 alkupuolella rahavaroja yli 200 000 markkaa. Sen lisäksi hän oli vuoden 2002 aikana myynyt puuveistoksia, välittänyt autoja, pitänyt kesäkioskia ja myynyt puhelinkortteja. Sanotuista liiketoimista saaduista tuloista ei ollut kuitenkaan esitetty selvitystä. A:n mukaan vain osa hänen asunnostaan takavarikoiduista rahoista oli ollut peräisin huumausainekaupoista. A oli tuomittu menettämään valtiolle rikoksensa tuottama taloudellinen hyöty, eikä asiassa ollut selvitetty, että takavarikoidut varat olisivat edellä mainitun rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn ylittäviltä osin peräisin rikollisesta toiminnasta. Tämän vuoksi laajennetun rikoshyödyn vaatimus hylättiin ja takavarikot kumottiin ja loput varat määrättiin palautettaviksi omistajalleen. Rikosentekovälineenä käytetyn auton osalta hovioikeus piti käräjäoikeuden tuomion ennallaan.⁴¹⁷

Syyttäjä valitti tuomiosta korkeimpaan oikeuteen, jossa korkein oikeus katsoi, että A:n selitys varojen saamisen perusteista ei ole uskottava, kun otetaan huomioon varojen löytöhetken ajallinen yhteys A:n harjoittamaan huumausainekauppaan, A:n asunnosta löytyneen huomattavan rahamäärän poikkeuksellinen säilytystapa ja se, ettei A ole esittänyt mitään selitystään tukevaa selvitystä tuon aikaisista tuloistaan. Asiassa on riidatonta, että myös A:n vaimon pankkitililtä takavarikoidut varat olivat peräisin A:ltä. Näillä perusteilla korkeimman oikeuden mukaan oli syytä olettaa, että takavarikoidut varat, myös siltä osin kuin niiden määrä ylitti rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrän, olivat peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Takavarikoidut varat tuomittiin valtiolle menetetyiksi rikoslain 10 luvun 3 §:n mukaista laajennettua hyötyä koskevan säännöksen perusteella. Korkein oikeus tuomitsi valtiolle menetetyksi 10 luvun 2 ja 3 §:n mukaan takavarikoidut käteisvarat 22 830 euroa, 280 Yhdysvaltain dollaria, 1 480 Iso-Britannian puntaa ja 7 900 Gambian dalasia samoin kuin pankkitililtä takavarikoidut varat 5 024,28 euroa tälle määrälle

⁴¹⁶ KKO:2006:9

⁴¹⁷ KKO:2006:9

mahdollisesti kertyneine korkoineen. Korkein oikeus määräsi takavarikot pidettäväksi voimassa, kunnes menettämisseuraamus on pantu täytäntöön tai asiassa toisin määrätään.⁴¹⁸

Ratkaisusta on nähtävissä, että hyödyn menettämisen arvioinnissa on lähdetty siitä, että onko A:n kertoma varojen hankkiminen uskottava. On myös arvioitu siitä, että onko varoja tarpeen konfiskoida luvun 2 ja 3 §:n mukaisesti ja ovatko varat lähtöisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä.

Molemmat oikeusistuimet ovat tapauksessa lähteneet 2 §:n mukaisen konfiskoinnin osalta siitä, että koska A on takavarikointia edeltävänä aikana myynyt huumausaineita, josta hän on saanut osan takavarikoiduista varoista, on rikoshyödyn määrä 18 100 euroa tuomittava valtiolla menetetyksi rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä. Korkein oikeus piti selvitettyinä, että varat olivat rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä, kun otettiin huomioon asunnossa käteisenä säilytettyjen varojen huomattavan määrä ja niiden poikkeuksellisen säilytystapa. Esitutinnan kannalta ratkaisusta on kiinnettävä huomiota oikeusistuinten arviointiin varojen määrästä ja niiden säilytystavasta. Nämä tulisi esitutkinnassa mahdollisimman tarkasti selvittää sekä kirjoittaa auki, jotta ne olisivat oikeusistuinten nähtävillä ja arvioitavissa konfiskointia harkittaessa.

Laajennetun rikoshyödyn osalta hovioikeus lähti siitä, että asiassa ei ollut selvitetty, että takavarikoidut varat olisivat rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn ylittäviltä osin peräisin rikollisesta toiminnasta. Korkein oikeus arvioi tämän asian uudestaan ja arvioinnissa painotettiin ensinnäkin sitä, että törkeä huumausainerikos on rangaistusasteikoltaan laajennetun rikoshyödyn säännöksessä tarkoitettu rikos. Huumausainerikos on myös tyypillisesti luonteeltaan sellainen rikos, joka voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä. Näiden seikkojen pohjalta laajennettu rikoshyöty olisi mahdollista konfiskoida tapauksessa. Tämän jälkeen korkein oikeus pohti, oliko A:n kertoma varojen hankkimisesta uskottava. A oli kertonut hankkineensa varat vuonna 2002 myymällä puuveistoksia ja puhelinkortteja, välittämällä autoja ja pitämällä kesäkioskia, minkä lisäksi hänen hallussaan oli ollut vuoden 2002 alkupuolella hänen Gambiasta saamiaan perintövaroja yli 200 000 markkaa⁴¹⁹. Korkein oikeus ei pitänyt A:n antamaa selvitystä uskottavana. Korkeimman oikeuden mukaan näyttö siihen, että A selitystä ei voida pitää uskottavana oli varojen löytöhetken ajallinen yhteys A:n harjoittamaan huumausainekauppaan, A:n asunnosta löytyneen huomattavan rahamäärän poikkeuksellinen säilytystapa ja se, ettei A ole esittänyt mitään selitystään tukevaa selvitystä tuon aikaisista tuloistaan⁴²⁰. Näiden seikkojen perusteella korkein oikeus katsoi, että loput takavarikoidusta omaisuudesta tulisi konfiskoida laajennetun rikoshyödyn perusteella. Myös tämä antaa osviittaa esitutkin-

⁴¹⁸ KKO:2006:9

⁴¹⁹ KKO:2006:9

⁴²⁰ KKO:2006:9

taan siltä osin, että esitutkinnassa olisi mahdollisimman tarkasti selvitettävä, mitä rikoksesta epäilty kertoo rahojen tai muiden varojen alkuperästä. Kertomuksen lisäksi olisi mahdollisimman tarkasti pystyttävä selvittämään, onko kertomus miltä osin uskottava ja voidaanko esitutkinnassa saada näyttöä kertomuksen tueksi ja sen kumoamiseksi.

6.1.3 KKO:2006:51

Kolmas laajennetun rikoshyödyn osalta tehty korkeimman oikeuden ratkaisu on KKO:2006:51, jossa myös käsiteltiin laajennetun rikoshyödyn soveltamista huumausainerikokseen.

Tapauksessa A:n katsottiin syyllistyneen törkeään huumausainerikokseen pitämällä levittämistarkoituksessa hallussaan 98,3 grammaa pitoisuudeltaan 74 - 75 -prosenttista amfetamiinia sekä eräitä muita huumausaineita. Esitutkinnassa hänen asunnostaan oli takavarikoitu 4 050 euroa käteistä rahaa. Käteisen rahan osalta Helsingin käräjäoikeus ei pitänyt uskottavana, että A:n avopuoliso oli säästänyt järjestysmiehen työssään saamat juomarahat ja antanut ne A:lle, jonka hän tiesi käyttävän huumausaineita. Avopuolison selityksen mukaan varat olisi annettu etukäteen A:n opintolainan maksua varten. Käräjäoikeuden näkemysten mukaan A ei siten ollut saattanut todennäköiseksi, että hän olisi saanut varat laillisesti, vaan oli syytä olettaa, että ne olivat peräisin rikollisesta huumausaineen levitystoiminnasta, joka voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä ja jota ei ollut pidettävä vähäisenä. Käräjäoikeus tuomitsi rikoslain 10 luvun 3 §:n nojalla varat valtiolle menetetyiksi.⁴²¹

A valitti tuomiosta hovioikeuteen, muun muassa menettämisseuraamuksen osalta. Hovioikeudessa edelleen syyksi luettiin A:lle törkeä huumausainerikos. Kuitenkin hovioikeus katsoi, että A:n syyksi luettu rikollinen toiminta ei ollut ollut huomattavan laajamittaista, ja rikoslain 10 luvun 3 §:ään perustunut menettämisseuraamusta koskeva vaatimus oli siten hylättävä. A vapautettiin menettämisseuraamuksesta.⁴²²

Syyttäjälle myönnettiin asiassa valituslupa korkeimpaan oikeuteen, johon hän esitti valituksen menettämisseuraamuksen osalta. Korkeimman oikeuden mukaan A:lta takavarikoidut varat olivat peräisin huumausaineiden levittämisestä ja A:n katsottiin toimineen taloudellista hyötyä hankkiakseen. Nämä seikat puolsivat rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentissa mainitun seuraamuksen käyttöä. Asiassa ei kuitenkaan esitetty selvitystä siitä, että A olisi kuulunut rikollis-

⁴²¹ KKO:2006:51

⁴²² KKO:2006:51

järjestöön taikka, että hänen toimintansa olisi muutoin ollut erityisen suunnitelmallista tai laajamittaista. Vaikka A:n toimintaa ei voitu pitää vähäisenä, toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden häneltä takavarikoituja varoja ei kuitenkaan ollut syytä tuomita valtiolle menetetyksi. Näin ollen korkein oikeus ei muuttanut Hovioikeuden tuomiota.⁴²³

Ratkaisussa on nähtävissä, että hovioikeus ja korkein oikeus on ottanut kantaa siihen, onko takavarikoidut varat peräisin sellaisesta rikoksesta, jota ei voida pitää vähäisenä ja johon voidaan soveltaa laajennetun rikoshyödyn säännöstä. Tämän lisäksi harkinnassa on otettu huomioon se, onko kyseissä tapauksessa syytä käyttää menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen harkinnanvaraista säännöstä. Laajennetun rikoshyödyn lain valmisteluasiakirjoissa otettiin jo kantaa siihen, että laajennetun rikoshyödyn pykälää tulisi soveltaa varoen ja asiaa perusteellisesti harkiten. Pykälää ei tulisi soveltaa aina silloin kun se näyttäisi mahdolliselta. Tätä seikkaa on tunnut pohditun ratkaisun perusteluissa hyvin vahvasti.

Korkein oikeus on ensinnäkin pohtinut ratkaisussaan sitä, että onko huumausainerikos sellainen rikos, jota ei ole pidettävä vähäisenä ja onko takavarikoidut varat oletettava olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta. Korkein oikeus on viitannut ratkaisussaan ratkaisuun KKO:2006:9, jossa on otettu kantaa siihen, että huumausainerikos on sellainen rikos, johon laajennettua rikoshyödyn säännöstä voidaan soveltaa. Tämän jälkeen pohdittavaksi jäi, onko kyseisessä tapauksessa takavarikoidut varat peräisin sellaisesta rikoksesta, jota ei voida pitää vähäisenä. Näyttönä siitä, että varat ovat peräisin rikollisesta toiminnasta, korkein oikeus piti sitä, että huomattavaa määrää varoja säilytettiin kotiloissa ja pankkilaina varauduttiin maksamaan varoilla, jotka olivat käteisenä kotona. Korkeimman oikeuden mukaan ei ollut uskottavaa, että varat olisivat peräisin järjestysmiehenä toimivan puolison niin sanotuista tipeistä, vaan varojen säilytys kotona indikoi sitä, että varat ovat peräisin laittomasta toiminnasta ja pyrkimyksenä oli välttää niiden ilmitulo viranomaisille. Näiden seikkojen lisäksi A:n oli katsottu pitäneen hallussaan huumausaineita pääasiassa levittämistarkoituksessa, joten korkein oikeus katsoi, että A:lta takavarikoitujen varojen on syytä olettaa olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. A:ltä takavarikoidut huumausaineet olivat vaikutusasteikoltaan sellaisia, että niistä saatu tulo olisi ollut olettavissa olevan useita tuhansia euroja, joten Korkein oikeus katsoi, että teko olisi voinut tuottaa laajennetun rikoshyödyn säännöksessä tarkoitettua huomattavaa taloudellista hyötyä.

Tämän jälkeen korkein oikeus on pohtinut säännöksen harkinnanvaraisuutta sekä sitä, onko säännöstä tarkoituksenmukaista soveltaa kyseisessä tapauksessa. Lain esitöissä todetaan, että laajennettu hyötykonfiskaatio on tarpeen vain niissä tapauksissa, jolloin rikoksia tehdään taloudellista hyötyä tavoitellen, suunnitelmallisesti ja mahdollisesti organisoidusti, enemmän

⁴²³ KKO:2006:51

tai vähemmän kiinteään rikollisjärjestön puitteissa⁴²⁴. Tapauksessa A:n aikaisempaa rikoshistoriaa huumausaineiden jakelun osalta ei ollut selvitetty esitutkinnassa tai oikeusistunnoissa ja A oli itse oikeusistunnoissa kertonut, että hän oli teknobileissä tarjonnut huumausainetta ystävilleen samalla kun oli käyttänyt ainetta itse. Muuten A oli kiistänyt levittäneensä huumeita.⁴²⁵ Korkeimman oikeuden mukaan asiassa ei ollut saatu sellaista selvitystä, että A olisi kuullut rikollisjärjestöön tai hänen toimintansa olisi ollut erityisen suunnitelmallista tai laajamittaista. Tämän vuoksi, vaikka A:n toimintaa ei voitu pitää vähäisenä, toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden häneltä takavarikoituja varoja ei kuitenkaan ollut syytä tuomita valtiolle menetetyksi. Esitutinnan näkökulmasta ratkaisun perusteluista on pääteltävissä, että laajennettua rikoshyötyä sovellettaessa on esitutkinnassa selvitettävä ja tuotava esille se, onko rikoksesta epäillyllä yhteyksiä rikollisjärjestöihin ja jos on, kuinka pitkältä ajalta tällaista on ja minkälaista osallisuus on luonteeltaan. Tämän lisäksi tärkeätä olisi tuoda esille, onko rikoksesta epäillyllä aiempaa rikoshistoriaa huumausainerikosten tai huumausaineiden levittämisen osalta. Myös tässä yhteydessä olisi tarpeen selvittää, kuinka laajaa toiminta on aiemmin ollut ja toiminnan onko syytä olettaa olevan suunnitelmallista.

Korkeimman oikeuden ratkaisun ovat tehneet oikeusneuvokset Gustaf Möller, Kari Kitunen (eri mieltä), Pertti Välimäki ja Juha Häyhä (eri mieltä) sekä määräaikainen oikeusneuvos Dan Frände (eri mieltä), esittelijänä toimi Iiro Liukkonen. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden professori Dan Frände on ollut ratkaisun kanssa eri mieltä ja antanut asiasta lausunnon, joka on liitetty korkeimman oikeuden ratkaisun yhteyteen. Lausunnossa hän on ottanut kantaa muun muassa A selitysten näyttöarvoon ratkaisua pohdittaessa. Fränden mukaan A on säännönmukaisesti kiistänyt levittäneensä huumausainetta ansiotarkoituksessa ja A on kertonut saaneensa korvaukset noin 30 grammaa amfetamiinia omaa käyttöä varten eräältä henkilöltä, ja loput amfetamiinista hänen piti palauttaa samalle henkilölle. A:n väittämän mukaan hänellä on ollut rakkaussuhde mainitun tuntemattomaksi jääneen henkilön kanssa. Huumausaineiden säilyttämistä pienissä pusseissa hän on selittänyt muun muassa sillä, että huumausaine säilyy tuoreempina pienemmissä pakkauksissa, joita ei toistuvasti tarvitse avata. Fränden mukaan A:n kiistämisen perusteet eivät ole erityisen vakuuttavia, mutta niitä ei hänen mukaansa voida pitää mahdottomina tai muuten poissuljettuina. Vaikka A tapa säilyttää huumausaineita ja takavarikoituja käteisvaroja tukee syyttäjän hypoteesia, A:n antamat selitykset menettelylleen vähentävät kuitenkin edellä mainittujen todisteiden painoarvoa näytön punninnassa. Fränden näkemyksen mukaan A:n selitysten näyttöarvo on sinänsä heikko muttei merkityksetön. Ottaen vielä huomioon, ettei A:ta ole aikaisemmin rekisteröity rikoksista, Frände katsoo, ettei asiassa esitettyjen todisteiden nojalla ole syytä olettaa takavarikoitujen käteisvarojen olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettä-

⁴²⁴ HE 80/2000 vp, 13.

⁴²⁵ KKO:2006:51

vä vähäisenä. Näillä perusteilla Frände päättyy Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaiseen lopputulokseen.⁴²⁶

Myös tämä Fränden näkemys tukee sitä, että esitutkinnassa tulisi mahdollisimman tarkasti kyetä selvittämään rikollisella teolla saadun omaisuuden alkuperä, omaisuuden mahdolliset peittelytoimet, rikoksesta epäillyn kertoman paikkansa pitävyys sekä hänen hallussaan olevien varojen mahdollinen alkuperä. Tämä ei ole aina yksinkertaista ja varsin usein rikoksesta epäilty haluaa peitellä omaisuutensa alkuperää ja sekoittaa rikollisella teolla saatua omaisuutta lailliseen omaisuuteensa. Kuitenkin, näyttäisi siltä, että mitä tarkemmin omaisuusketjut saataisi selvitettyä, sitä varmemmin tuomioistuimet voisivat määrätä omaisuutta menetettäväksi rikoshyötynä valtiolle.

6.1.4 KKO:2006:45

Esimerkkinä ulosottokaaren keinotekoisien järjestelyn osalta tehty korkeimman oikeuden ratkaisu on KKO:2006:45, jossa A:n veloista oli pantu takavarikkoon niin sanotulle offshore-yhtiölle Y hankitut kiinteistöyhtiön osakkeet. Ratkaisussa oli kysymys siitä, loukkasiko takavarikko Y:n todellista oikeutta.

Tapauksessa ulosottomies pani käräjäoikeuden antaman vakuustakavarikkopäätöksen perusteella A:n velasta 8.9.1998 takavarikkoon Kiinteistö Oy X:n osakkeet numerot 1013-1146, jotka oikeuttavat huoneiston D hallintaan kyseisen yhtiön omistamassa rakennuksessa. Y Limited (jäljempänä Y Ltd tai yhtiö) valitti käräjäoikeuteen ja vaati, että takavarikko kumotaan. Käräjäoikeus katsoi, että kysymyksessä olevan huoneiston kaupasta esitetyt olosuhteet eivät osoittaneet, että Y Ltd ei olisi osakkeiden todellinen omistaja. Tämän lisäksi osakekirja oli Y Ltd:n hallussa, joten huolimatta siitä, että A:lla oli ollut takavarikon kohteena olevan arvokkaan omaisuuden käyttöoikeus alihintaisella vuokralla, Y Ltd oli saattanut todennäköiseksi, että takavarikko loukkasi sen omistusoikeutta. Käräjäoikeus toi perusteluissaan ilmi myös sen, että huoneisto oli myyty Y Ltd:lle 18.1.1993. Varojen rikokseen perustunut takavarikko oli toteutettu 8.9.1998. Rikoksen tapahtuma-aika oli ollut marraskuu 1992 - joulukuu 1994. Rikoksen tutkinta oli alkanut vuonna 1997 ja A:ta oli kuultu rikoksesta epäiltynä vuonna 1998. Näillä perusteilla käräjäoikeus katsoi, että A ei ollut ollut keinotekoisien järjestelyn säännöksen tarkoittamassa häviötilassa kauppaneuvottelujen ja kaupanteon aikana vuosien 1992 ja 1993 vaihteessa. Tämän vuoksi vali-

⁴²⁶ KKO:2006:51

tuksessa tarkoitetulta takavarikolta puuttui myös lainkohdan tarkoittama oikeusperuste. Edellä lausutuilla perusteilla käräjäoikeus kumosi takavarikon.⁴²⁷

Teosto valitti asiasta hovioikeuteen ja vaati ulosottovalituksen hylkäämistä. Hovioikeus katsoi, että osakekirjan hallinta ei ollut yksiselitteinen osiitta siitä, kuka omistaa osakkeet, joskin hallinta osaltaan tuki Y Ltd:n väitettä omistusoikeudesta. A saaman rikostuomiosta ilmeni, A:n rikoksen toteutuksessa oli käytetty hyväksi niin sanottuja kuoriryhtiöitä ja tuomiosta oli myös pääteltävissä, että rikollisen toiminnan aikana oli myös varauduttu rikoksen paljastumisen mahdollisuuteen ja siten myös mahdolliseen korvausvastuuseen. A:lla oli näin ollen katsottava olleen peruste hankkia asunto ulkomaalaisen ja siten toiminnaltaan ja taustaltaan vaikeasti selvitettävissä olevan yhtiön lukuun ja näin säilyttää korkea elintaso näennäisestä varattomuudesta ja ulosotosta huolimatta. Hovioikeudessa B oli kertonut, että aikoi asua asunnossa ajoittain eläkkeellä siirtymisensä jälkeen. Hovioikeus ei kuitenkaan pitänyt tätä uskottavana varsinkin, kun hänellä ei ollut esitetty olevan mitään liityntää Suomeen. Hovioikeus ei myöskään pitänyt uskottavana B:n hovioikeudessa kertomaa toiminnastaan Y Ltd:n tai asiassa muutoin esille tulleiden yhtiöiden parissa. Hän ei ollut osannut kertoa yksityiskohtaisesti ja luotettavasti Y Ltd:stä tai yhtiön myöhemmin omistamista yhtiöistä ja A:n osuudesta näiden yhtiöiden toimintaan. Hovioikeus päätyi asian kokonaisarvioinnissa siihen, että Y Ltd ei ollut saattanut todennäköiseksi, että takavarikko loukkaisi yhtiön todellista oikeutta. Siten estettä A:n ja Y Ltd:n samaistamiseen ei voitu katsoa olevan. Tämän vuoksi hovioikeus kumosi käräjäoikeuden päätöksen ja hylkäsi Y Ltd:n ulosmittausvalituksen.⁴²⁸

Y Ltd:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen ja Y Ltd vaati valituksessaan, että hovioikeuden päätös ja Helsingin kihlakunnan ulosottoviraston suorittama takavarikko kumotaan. Korkein oikeus ei muuttanut Hovioikeuden päätöksen lopputulosta.⁴²⁹

Hovioikeus ja korkein oikeus ovat päätöksen perusteluissaan ottaneet ensinnäkin kantaa siihen, perustuuko sivullisen asema sellaiseen varallisuus- tai muuhun järjestelyyn, jolle annettu oikeudellinen muoto ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta. Tämän lisäksi perusteluissa on pohdittu sitä, onko omaisuusjärjestelyt tehty ulosoton välttämiseksi tai omaisuuden pitämiseksi velkojien ulottumattomissa sekä viimeiseksi sitä, loukkaako ulosottomenetely sivullisen oikeutta.

⁴²⁷ KKO:2006:45

⁴²⁸ KKO:2006:45

⁴²⁹ KKO:2006:45

Korkein oikeus on perusteluissaan siihen, että A on todellisuudessa Y Ltd:n todellinen vastuuhenkilö, ottanut huomioon muun muassa seuraavat seikat. Y Ltd:n ainoa toiminta on ollut kysymyksessä olevien asunto-osakkeiden hallinta. Y Ltd on ilmoituksensa mukaan alkujaan irlantilainen niin sanottu pöytälaatikkoyhtiö, joka on hankittu kysymyksessä olevien osakkeiden hankintaa ja omistamista varten. Vuonna 1996 yhtiön omaisuus on siirretty Bahama-saarille samalla nimellä rekisteröidyn yhtiön nimiin. Yhtiötä on ensin hallinnoitu Guernseyltä käsin niin sanotun trust-yhtiön kautta ja myöhemmin Hong Kongissa sijaitsevan asianajotoimiston toimesta.⁴³⁰ Näiden seikkojen perusteella korkeimman oikeuden mielestä on selvää, että Y Ltd on sinänsä kysymyksessä olevien osakkeiden omistaja. Yhtiö on tyypillinen offshore-yhtiö, jossa yhtiö muodollisesti omistaa ja hallinnoi omaisuutta kolmannen eli todellisen määräämisyvallan käyttäjän lukuun. Yhtiön kotipaikkojen oikeusjärjestys mahdollistaa tehokkaasti yhteisön todellisten omistajien pysymisen salassa ja Y Ltd:n toiminnan ainoaksi tarkoitukseksi on ilmoitettu asunto-osakkeiden omistaminen. Kysymys on siten alunperin ollut muusta järjestelystä kuin yhtiön omassa intressissä tapahtuneesta omistamisesta. Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan kysymys onkin siitä, onko saatettu todennäköiseksi, ettei yhtiön ja sen omaisuuden osalta todellinen määräämisyvallan käyttäjä ole A⁴³¹.

B on käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa kuultuna ilmoittanut olevansa Y Ltd:n osakkeiden omistaja. Vaikka B:llä on ollut hallussaan asunto-osakeyhtiön oikeusistunnoissa koko yhtiön osakekantaan vastaava osakekirja, kuitenkin B on ollut tietämätön yhtiön liiketoimintaan liittyvistä keskeisistä asioista ja välinpitämätön vuokran tasosta. Vuokran alhaisuudelle esitetyt syyt eli A:n ja B:n liiketuttavuus, asunnon kunnostaminen, mistä ei ole esitetty mitään selvitystä, ja huolehtiminen asunnon kunnossa pysymisestä, eivät ole hovioikeuden tuomion mukaan olosuhteita kokonaisuutena arvioitaessa uskottavia. Ei voida ylipäätään pitää uskottavana, että kyseinen asuinhuoneiston osakkeiden kauppa lainarahoituksella ja huoneiston vuokraaminen A:lle olisivat perustuneet Y Ltd:n tai B:n omiin liiketaloudellisiin intresseihin. Korkein oikeus on pohdinnassaan lähtenyt siitä, että arvio kenellä on todellinen oikeus esineeseen, on tehtävä objektiivisten, havaittavissa olevien seikkojen perusteella. Henkilön väite todellisesta oikeudesta ei riitä näytöksi oikeudessa. Korkeimman oikeuden mukaan B:n kertomus ei riitä näytöksi siitä, että hänen todellista oikeutta olisi loukattu.⁴³²

Korkein oikeus viittasi ratkaisussaan hovioikeuden perusteluihin siitä, että A:lla olisi ollut toimillaan tarkoitus siirtää varoja pois velkojien ja ulosoton ulottumattomiin. Perustelut näihin toimiin olivat hovioikeuden mukaan ne, että A:n rikoksen toteutuksessa oli käytetty hyväksi niin sanottuja kuoriyhtiöitä ja tuomiosta oli myös pääteltävissä, että rikollisen toiminnan aikana oli myös varauduttu rikoksen paljastumisen mahdollisuuteen ja siten myös mahdolliseen

⁴³⁰ KKO:2006:45

⁴³¹ KKO:2006:45

⁴³² KKO:2006:45

korvausvastuuseen. Hovioikeus katsoi, että A:lla oli näin ollen peruste hankkia asunto ulkomaalaisen ja siten toiminnaltaan ja taustaltaan vaikeasti selvitettävissä olevan yhtiön lukuun ja näin säilyttää korkea elintaso näennäisestä varattomuudesta ja ulosotosta huolimatta.⁴³³

Näillä perusteilla korkein oikeus katsoi, että yhtiö ei ole saattanut todennäköiseksi, että takavarikko loukkaisi yhtiön todellista oikeutta ja näin ollen estettä A:n ja yhtiön samastamiseen ei siten ole. Esitutinnan näkökulmasta tätä ratkaisu on sinänsä tärkeä, että siinä käsitellään vakuustakavarikkona ja sen jälkeen tuomion jälkeen rikostuomiona tulleen korvausvaatimuksen täytäntöönpanoa. Ulosottomenettelyn perusteluissa tukeuduttiin vahvasti rikosasian tuomioon, jossa oli käsitelty muun muassa Y Ltd:n todellisia vastuuhenkilöitä sekä yhtiön toimintaa ja sen olemusta niin sanottuna pöytälaatikkoyhtiönä. Mikäli näitä asioita ei olisi saatu selvitettyä esitutkinnassa tarpeellisenä määrin, olisivat nämä asiat heijastaneet ulosottomenettelyyn asti ja mahdollisesti keinotekoisin järjestelyin velkojien ulottumattomiin saatettu omaisuus jäänyt A:n haltuun. Myös tässä ratkaisussa korostuu tarve sille, että esitutkinnan aikana tulee selvittää tarkasti omistussuhteet ja niiden järjestelyjen taustat, rahaliikenne ja yhtiön todelliset vastuuhenkilöt. Mikäli näitä ei olisi selvitetty, olisi Y Ltd mahdollisesti saanut näytettyä, että sivullisen oikeutta on loukattu ja näin ollen ulosmittaus olisi kumottu.

6.1.5 KKO:2004:96

Keinotekoisesta järjestelystä on annettu myös seuraava Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:2004:96, jossa yhtiön kiinteistö oli ulosmitattu yhtiön hallituksen jäsenen A:n ja varajäsenen B:n veloista sillä perusteella, että kiinteistön hankkiminen yhtiön nimiin oli katsottu keinotekoiseksi järjestelyksi, jonka tarkoituksena oli ollut turvata A:n ja B:n asuminen kiinteistöllä.

Tapauksessa ulosmitattiin 28.5.2002 keinotekoisien järjestelyjen nojalla A:n ja B:n veloista kummankin osalta puolet T Oy:n omistamasta tontista. A ja B asuivat kiinteistöllä sijaitsevassa talossa ja käyttivät T Oy:ssä tosiasiallista päätösvaltaa. T Oy vaati käräjäoikeudessa, että ulosmittaus kumotaan. Käräjäoikeuden mukaan A ja B eivät omistaneet T Oy:n osakkeita, joten T Oy edusti heihin nähden itsenäistä taloudellista intressitahoa. A oli T Oy:n hallituksen varsinainen jäsen ja toimitusjohtaja. B oli T Oy:n hallituksen varajäsen. Näissä toimituksissa A ja B olivat tilivelvollisia T Oy:lle, jonka omistajat voivat halutessaan milloin tahansa vaihtaa yhtiön johdon. Kiinteistöstä tulevan tuoton ja hyödyn sen arvonnoususta sai T Oy, joka vastaavasti kantoi myös riskin kiinteistön arvon

⁴³³ KKO:2006:45

alentumisesta. Näillä perusteilla käräjäoikeus katsoi, että kyseessä ei voi olla keinotekoinen järjestely ja käräjäoikeus kumosi ulosmittauksen.⁴³⁴

Velkoja valitti asiasta hovioikeuteen. Hovioikeus katsoi, että T Oy:n asema kiinteistön omistajana perustui sellaiseen järjestelyyn, jolle annettu oikeudellinen muoto ei vastaa asian varsinaista luonnetta ja tarkoitusta, ja että tätä oikeudellista muotoa ilmeisesti käytetään ulosoton välttämiseksi. Kysymyksessä on ollut siis keinotekoinen järjestely, jossa kiinteistö on ulosoton välttämiseksi hankittu T Oy:n nimiin tarkoituksella turvata A:n ja B:n asuminen kiinteistöllä. Hovioikeuden mukaan T Oy ei ollut saattanut todennäköiseksi, että ulosmittaus loukkaa sen todellista oikeutta. Näin ollen hovioikeus kumosi käräjäoikeuden päätöksen ja vahvisti, että T Oy:n muodollisesta omistusoikeudesta huolimatta kyseessä olevan kiinteistön ulosmittaus A:n ja B:n omaisuutena oli oikein suoritettu.⁴³⁵

T Oy:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen, jossa T Oy vaati, että hovioikeuden päätös ja toimitettu ulosmittaus kumotaan. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden päätöksen ja jätti asia käräjäoikeuden päätöksen lopputuloksen varaan. Oikeusneuvos Liisa Mansikkamäki oli kuitenkin asiasta eri mieltä ja jätti oman lausuntonsa asiasta. Mansikkamäki olisi pidättänyt lausuntonsa mukaan hovioikeuden päätöksen.⁴³⁶

Hovioikeuden ratkaisussa keinotekoisesta järjestelyyn viittasi seuraavat asiat. A ja B olivat olleet kommandiittiyhtiön vastuunalaisia yhtiömiehiä ja yhtiö oli mennyt konkurssiin 14.10.1991. A:lle ja B:lle oli yhtiön jäljiltä jäänyt ulosottovelkoja melkein 10 miljoonaa markkaa. T Oy perustettiin 21.1.1992 ja yhtiön koko osakekannan ovat merkinneet A:n ja B:n tyttäret C, D ja E. A holhoojana edusti sateyhtiön perustamisessa yhtä tyttäristään, joka tuolloin oli vielä alaikäinen. Perustamiskokouksessa A valittiin T Oy:n hallituksen ainoaksi varsinaiseksi jäseneksi ja toimitusjohtajaksi sekä B hallituksen varajäseneksi. T Oy:n hallituksen kokouksessa 9.11.1992 on päätetty ottaa lainaa arvopaperikauppaa varten C:ltä, D:ltä ja E:ltä kultakin 90 000 markkaa eli yhteensä 270 000 markkaa. Lainalle ei ollut annettu vakuutta. Ensimmäisen lyhennyksen olisi tullut tapahtua 16.2.1993. T Oy:n hallituksen kokouksessa 22.6.1993 A on valtuutettu ostamaan ulosoton kohteena ollut kiinteistö pakkohuutokaupassa. A on pakkohuutokaupassa 23.6.1993 ostanut kiinteistön T Oy:n nimissä perustettavan yhtiön lukuun. A ja B ovat asuneet kiinteistöllä vuodesta 1977 lukien, ensin kiinteistön omistajina ja pakkohuutokaupan jälkeen T Oy:n vuokralaisina. Asiakirjaselvityksen perusteella ei saanut luotetta-

⁴³⁴ KKO:2004:96

⁴³⁵ KKO:2004:96

⁴³⁶ KKO:2004:96

vaa kuvaa siitä, olivatko A ja B maksaneet yhtiölle vuokraa.⁴³⁷ Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että kiinteistö on ulosoton välttämiseksi hankittu T Oy:n nimiin tarkoituksella turvata A:n ja B:n asuminen kiinteistöllä.

Korkein oikeus oli kuitenkin ratkaisussaan eri mieltä. Korkein oikeus perusti ratkaisunsa kahden erilliseen harkintaan, onko velallisten lasten nimissä olevaa osakeyhtiön omistusta pidettävä keinotekoisena järjestelynä ja mikäli on, niin onko yhtiön omistusoikeus ulosmitattuun kiinteistöön näennäinen, eli onko kiinteistöä täytäntöönpanon suhteen pidettävä A:n ja B:n eikä yhtiön omaisuutena. Korkein oikeus on keinotekoista järjestelyä arvioidessaan perustellut päätöstään seuraavilla asioilla. C, D ja E, jota on holhoojana edustanut A, ovat merkinneet kukin yhden osakkeen T Oy:stä. Asiassa ei ole esitetty täsmällistä selvitystä siitä, millä tavoin osakepääoma on maksettu. Selvitetty on kuitenkin, että C:lle, D:lle ja E:lle on vuosina 1981, 1982 ja 1987 lahjoitettu pörssiosakkeita, joiden lahjoitusajankohtien mukaiset arvot ovat olleet kunkin lahjansaajan osalta vajaat 50 000 markkaa. Vaikkakin A on vuonna 1993 velallisen epärehellisyys -rikoksen kuulustelussa kertonut, että hänen muistamansa mukaan lasten osakkeet olisi joitakin vuosia aiemmin myyty pankin välityksellä ja että pankki olisi luvattomasti kuitannut myynnistä saadut varat kommandiittiyhtiön pankille olleiden velkojen lyhennykseksi. Väitettä tukevan muun selvityksen puuttuessa korkein oikeus katsoi jääneen näyttämättä, että A:n ja B:n tytärien varallisuus olisi väitetyllä tavalla menetetty jo ennen yhtiön perustamista.⁴³⁸ Näin ollen Korkein oikeus katsoi yhtiön saattaneen todennäköiseksi, että C, D ja E ovat kyenneet maksamaan T Oy:n osakepääoman heille kuuluneista varoista ja että heidän omistusoikeutensa yhtiön osakkeisiin on todellinen. Näillä perusteilla yhtiön omistusta ei voida pitää keinotekoisena. Tässä asiassa tulee väistämättäkin mieleen, että ratkaisua tehtäessä olisi helpottanut, mikäli esitutkinnassa olisi selvitetty, pitääkö A:n kertoma paikkansa siitä, että lasten osakkeet olisi aiemmin myyty pankin toimesta. Mikäli näin on, tämä olisi ollut vahva osviitta siitä, että lasten varallisuus olisi menetetty jo aiemmin ja sillä omaisuudella ei olisi voitu ostaa yhtiön osakekantaa.

Vielä on arvioitava, perustuuko T Oy:n asema kyseisen kiinteistön omistajana sellaiseen keinotekoiseen järjestelyyn, jonka estämättä kiinteistö on mainittujen säännösten nojalla voitu ulosmitata A:n ja B:n veloista. Korkeimman oikeuden mukaan asiassa ei esitetty luotettavaa selvitystä yhtiölle lainattujen varojen alkuperästä, vaan se oli epäselvä. Yhtiön esittämä selvitys rahoitusasemastaan tukee yhtiön väitettä, jonka mukaan sillä on ollut taloudelliset edellytykset kesäkuussa 1993 tapahtuneeseen kiinteistön hankintaan. Pelkästään väitetty epäselvyys rahoituksen lähteestä ei osoita, mikä olisi rahoituksen todellinen alkuperä. Siitä, että kiinteistön hankinnan rahoitus olisikin tosiasiasa peräisin A:lta tai B:ltä, ei ole esitetty minkäänlaista selvitystä. Velkoja on päinvastoin todennut puolisoiden taloudellisen tilanteen olleen yhtiötä

⁴³⁷ KKO:2004:96

⁴³⁸ KKO:2004:96

perustettaessa erittäin huono, eikä asiassa ole tuotu esiin seikkoja, joista voitaisiin päätellä heillä sittemminkään olleen edellytyksiä kiinteistökaupan tosiasialliseen rahoittamiseen.⁴³⁹ Näiden seikkojen perusteella korkein oikeus katsoi, että T Oy on saattanut todennäköiseksi, että kiinteistön ulosmittaus loukkaa sen todellista oikeutta. Tähänkin ratkaisuun olisi esitutkinnallisesti ollut tärkeää selvittää, että minkälainen A:n ja B:n varallisuus oli yhtiötä perustettaessa sekä samoin tarkoin selvittää se, minkälainen heidän lastensa varallisuus on ollut.

Eri mieltä ollut korkeimman oikeuden oikeusneuvo Liisa Mansikkamäki on lausunnossaan tuonut esille, että mikäli tyttärille lahjoitetut osakkeet on vuonna 1990 käytetty pankin saatavien lyhennykseen, niillä ei ole voitu myöhemmin käyttää T Oy:n osakepääoman maksamiseen ja yhtiölle annettuun luottoon. Oikeusistuntoon todisteeksi tuotu velkakirja ja maksutosite. Tositteesta ei voida päätellä, kenelle tili on kuulunut ja ovatko rahat 270 000 markkaa alunperin lähtöisin samalta henkilöltä. Ulosottoasiassa sivullisena kuultuna D ei ole tiennyt omistamiensa T Oy:n osakkeiden luku-määrää eikä yhtiön toiminnasta tai väitetystä 115 000 markan lainasaatavastaan yhtiöltä. D:n ammatiksi väestötietojärjestelmään on merkitty opiskelija. T Oy ei ole oikeudenkäyntiin mennessä toimittanut patentti- ja rekisterihallitukselle tilinpäätösasiakirjojaan miltään tilikaudelta. Näillä perusteilla Mansikkamäki katsoi, että ottaen huomioon kiinteistön hallinnasta, määräysvallasta ja velallisten saamista eduista esitetyn, T Oy ei ole saattanut todennäköiseksi, että ulosmittaus loukkaisi sen todellista oikeutta.⁴⁴⁰

Kuten edellä todetaan, myös korkein oikeus on ollut päätöksessään erimielinen. Tämä johtuu siitä, että tarkkaa selvitystä omaisuusjärjestelyistä ei ole kyetty saamaan, joten niiden todellisuus joudutaan perustamaan pelkkään harkintaan. Ratkaisujen läpi käyminen antaa vahvasti osviittaa siihen, että omaisuusjärjestelyihin on pureuduttava esitutkinnassa tarkasti ja niiden tarkka selvittäminen on avain siihen, että tuomioistuimet pystyvät tekemään faktoihin perustuvia päätöksiä asiasta.

6.2 Toimeenpanon yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia

Toimeenpanon yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista voidaan mainita ensinnäkin se, että rikoslain mukaan vakuustakavarikkoa voidaan käyttää jo esitutkintavaiheessa, kun rikosvahingon määrä on selvillä. Vakuustakavarikon päätös tulee hakea käräjäoikeudesta, mutta se voidaan kuitenkin tehdä jo saatavan turvaamiseksi esitutkintavaiheessa, joten varsinaista tuomiota rikoksesta ei tarvita. Ulosottokaassa keinotekoisen järjestelyn purkamiseksi tarvitaan kuitenkin aina tuomio tai täytäntöönpanoperuste ulosmittausta varten.⁴⁴¹ Ulosottokaassa ei päästä puuttumaan keinotekoiseen järjestelyyn ennakoivasti, vaan vasta sitten kun tuomio tai

⁴³⁹ KKO:2004:96

⁴⁴⁰ KKO:2004:96

⁴⁴¹ Rautio 2006, 186.

täytäntöönpanoperuste on käsillä. Tietysti ulosottokaaren säännöksiä päästää soveltamaan esitutinnan yhteydessä, mikäli esitutkinnassa haetaan vakuustakavarikko. Tällöin myös ulosottoviranomaiset pääsevät hieman aiemmin puuttumaan varallisuusjärjestelyn purkamiseen kuin siten, että täytäntöönpanoperuste määrättäisi vasta rikosasian tuomion yhteydessä. Näiden aikaväli saattaa mahdollisesti olla vuosiakin, jolloin velallisella on runsaasti aikaa tehdä erilaisia varallisuusjärjestelyjä ulosottomenettelyltä välttymiseksi.

Kuten edellä oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa kävi ilmi, on molempia säännöksiä, laajennettua rikoshyötyä ja keinotekoista järjestelyä sovellettu korkeimman oikeuden ratkaisuihin varovasti. Laajennetun rikoshyödyn osalta korkein oikeus on selkeästi ottanut harkinnassaan huomioon hallituksen esityksessä esiin tuodun harkinnanalaisuuden ja varovaisen soveltamisen. Tämä näkyy selkeästi siinä, että laajennettua hyötykonfiskaatiota on tuomittu menetettäväksi ainoastaan muutamissa tapauksissa. Samoin on keinotekoisien järjestelyjen kanssa. Korkein oikeus on säännöksen harkinnassa vahvasti ottanut kantaa siihen, loukkaako ulosottomenettely sivullisen oikeutta ja mikäli on jäänyt pienikään epäily tällaisesta loukkauksesta, on korkein oikeus harkinnassaan päätenyt siihen, että keinotekoisien järjestelyjen säännöstä ei voida soveltaa.

Laajennetun rikoshyödyn säännös poikkeaa näyttökysymyksenä keinotekoisien järjestelyjen säännöksestä jonkin verran. Laajennetun rikoshyödyn säännöksen osalta voimassaolevan lainsäädännön mukaan syyttäjän tulee aina voida osoittaa syytä olettaa -tasoisella näytöllä, että omaisuus on peräisin ei-vähäisestä rikollisesta toiminnasta. Näyttötaakka on kevennetty ja kysymyksessä on niin alhainen todennäköisyysaste, että jos uskottava vastaanäyttö puuttuu, ratkaisu voidaan perustaa syyttäjän olettamansa tueksi esittämiin väitteisiin. Keinotekoisien järjestelyjen näyttötaakka taas on sivullisella itsellään hänen intressiensä loukkaamisesta. Sivullisen ei kuitenkaan tarvitse näyttää toteen täyttää näyttöä siitä, että hänen intressiään loukattu, vaan todennäköisyysasteinen näyttö asiaan riittää. Näyttökynnys säännöksessä on laskeutu sivullisen hyväksi ja todennäköisyysnäytön edessä ulosmittauksesta tulee luopua. Ulosottomenettelyssä sivullisen asema on katsottu niin vahvaksi, että keinotekoisien järjestelyjen näyttötaakka on sen vuoksi haluttu pitää mahdollisimman hyvin sivullisen oikeuksia kunnioittavaksi. Tämä kuitenkin osaltaan on aiheuttanut sen, että keinotekoisien järjestelyjen säännöstä sovelletaan langettavasti korkeimman oikeuden ratkaisuihin varovasti ja säännös onkin jäänyt hyvin pitkälti kuolleeksi lain kirjaimiksi. Keinotekoisien järjestelyjen toteen näyttäminen voi olla joskus kovinkin hankalaa, mikäli omaisuus on siirretty läheistahoille ja omaisuuden siirrosta huolimatta velalliselle on jäänyt omaisuuteen hallinta- ja käyttöoikeus. Näytettäväksi jää, onko hallinta- ja käyttöoikeus sitten todellinen oikeus vai muodollinen keinotekoinen järjestely. Korkeimman oikeuden ratkaisut ovat antaneet varsin vahvan kuvan vallitsevasta oikeustilasta asiaan liittyen, van harvoin on katsottu olevan kyse keinotekoisesta järjestelystä ja sivullisen omaisuutta on säännöksen nojalla voitu ulosmitata. Tietysti, mikäli ky-

seessä ei ole keinotekoinen järjestely, vaan velallisen omaisuutta on siirretty läheistaholle todellisin oikeustoimin, voidaan ulosmittauksessa käyttää takaisinsaantia omaisuuden ulosmittamiseksi.

Käytännössä samanlaisen omaisuusjärjestelyn ollessa kyseessä rikosprosessissa ja ulosottoprosessissa, voidaan sivullisen hallinnassa oleva omaisuuserä konfiskoida laajennetun rikoshyödyn säännöksen perusteella alhaisemmalla näyttökynnyksellä kuin mikäli sama omaisuuserä ulosmitattaisiin ulosottomenettelyssä. Toki kyseessä on eri prosessit ja prosesseilla turvataan erilaisia intressejä, mutta yhteistä intresseillä on kuitenkin se, että molemmilla on tarkoitus turvata yhteiskuntajärjestystä sekä asianomistajan ja velkojien oikeuksien toteutumista. Käytännössä henkilöltä voidaan rikosprosessissa konfiskoida laajennettuna rikoshyötynä alaikäisille lapsille joitakin vuosia ennen tuomiota siirretty asunto-osakeyhtiön kiinteistö, mikäli rikosprosessissa uskottava vastanäyttö puuttuu. Ulosottomenettelyssä taas samalla tavalla järjestetty kiinteistön omistus jää helposti ulosmittaamatta, mikäli alaikäiset lapset saattavat todennäköiseksi, että heidän intressejään loukataan. Näin ollen ulosmittaus estyy huomattavasti alhaisemmalla kynnyksellä rikosprosessiin nähden. Menettelyiden näyttökynnyksen erilaisuus voi helposti aiheuttaa sen, että velkojat ovat erilaisessa asemassa riippuen siitä, kummassa prosessissa he saataviaan perivät takaisin.

Pahimmassa tapauksessa voi käydä niin, että omaisuus tuomitaan laajennettuna rikoshyötynä käräjäoikeudessa ja omaisuuserä tulee ulosoton toimeenpantavaksi. Sama omaisuus ulosmitataan keinotekoisena järjestelynä, jossa sivullinen ilmoittaa oikeuksiansa loukatun ja näyttökynnys on tämän suhteen erilainen kuin rikosasian näyttökynnys. Tällöin jo rikostuomioissa laajennettuna rikoshyötynä tuomittu omaisuus voi jäädä sivulliselle, jos hän saa näytettyä toteen, että hänen oikeuksiaan on loukattu.

7 Johtopäätökset

Lainsäädäntöä tulkitessa tulee aina muistaa, että voimassa oleva lainsäädäntöä peilaa sitä aikaa ja yhteiskunnan vallitsevia valtasuhteita milloin laki on säädetty ja tullut voimaan. Sekä laajennetun rikoshyödyn säännös, että keinotekoisien järjestelyjen säännös ovat molemmat tulleet voimaan 2000 luvun alkupuolella, jolloin maailmankuva ja Suomen taloudellinen tila olivat hyvin erilaisia. Suomi eli tuolloin hyvässä taloudellisessa tilassa ja järjestäytynyt rikollisuus ei vielä ollut rantautunut Suomeen kovinkaan vahvasti. Tämä osaltaan selittää sen, että vaikka keinotekoisiiin varallisuusjärjestelyihin niin rikoslaisissa kuin ulosottolaisissa haluttiin puuttua ja järjestelyt nähtiin ongelmana, ne nähtiin vain marginaalisena ongelmana. Tämä lienee osaltaan syy siihen, että molempien säännösten osalta sivullisen oikeus on katsottu todella vahvaksi oikeudeksi ja säännökset on kirjoitettu harvoin sovellettaviksi. Maailmantalouden talouden taantuma 2000 luvun lopulla aiheutti myös Suomessa taantumaa. Taloudellisen

tilan ollessa huono, pääsääntöisesti myös rikollisuus, ja erityisesti talousrikollisuus, kasvaa. Keinotekoisia omaisuusjärjestelyjä on perinteisesti käytetty hyväksi huumausainerikosten ohella nimenomaan talousrikollisuudessa. Taloudellisen taantuman myötä rikoksesta epäillyt ja velalliset ovat valmiimpia siirtämään varansa erilaisia järjestelyjä käyttäen pois viranomaisten ja velkojien ulottuvilta.

Laajennetun rikoshyödyn säännöksen osalta on myös huomattava, että säännöksen harkinnanvaraisuutta on korostettu hallituksen esityksessä, jonka perusajatuksena on ollut käännetty todistustaakka. Tämän vuoksi rikoksesta epäillyn oikeuksia on ollut tarpeen korostaa. Lakitekstiin eduskunta muutti käännetyn todistustaakan kevennetyksi todistustaakaksi. Hallituksen esityksessä korostettu säännöksen harkinnanvaraisuus jäi kuitenkin voimaan. Näiden muutosten myötä säännöksen soveltamisesta tuli todella raskas menettely ja varmasti raskaampi, kuin hallituksen esityksen mukaan oli tarkoitus. Tällä hetkellä rikoslain menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö on uudistumassa ja mikäli se menee lakiehdotuksen mukaisesti läpi eduskunnasta, antaa se varsinkin laajennetun rikoshyödyn säännöksen osalta poliisille ja syyttäjille enemmän mahdollisuuksia säännöksen soveltamisen suhteen. Jää nähtäväksi tuleeko laajennetun rikoshyödyn osalta voimaan varsin tarpeellinen käännetty todistustaakka ja miten korkein oikeus suhtautuu säännöksen soveltamiseen uuden lainsäädännön myötä. Voidaanko uuden lain myötä laajennettua rikoshyötyä konfiskoida myös rikoksista, jotka eivät ole vähäisiä. EU lainsäädäntö velvoittaa Suomea puuttumaan tiukemmin juuri keinotekoisiiin varallisuusjärjestelyihin ja sen vuoksi herääkin kysymys, olisiko ulosottokaaren uudistaminen keinotekoisien järjestelyjen osalta myös ajankohtainen. Nyt korkeimman oikeuden ennakkopäätösten valossa näyttää siltä, että säännös on kirjoitettu niin tiukaksi, että sen soveltaminen on todella harvinaista ja käytännössä useissa tapauksissa mahdotonta. Oikeusturvan kannalta onkin perusteltua suhtautua keinotekoiseen järjestelyyn vakavasti, mutta vaarana on, että liian varovaisuuden myötä menetetään ne edut, joiden takia keinotekoinen järjestely saatettiin voimaan.

Vallitsevan oikeuskäytännön mukaan rikoshyöty voidaan esitutkinnassa asianomistajan oikeuksien turvaamiseksi määrätä vakuustakavarikkoon. Vakuustakavarikon tuomitsemisen edellytyksenä on syytä epäillä - kynnys, joka on alin mahdollinen näyttökynnys. Alimman näyttötason on katsottu täyttyvän, kun objektiivisella tarkkailijalla on näytön perusteella syytä uskoa epäilyn saattaneen tehdä rikoksen, eikä mikään seikka puhu tällaista epäilyä vastaan⁴⁴². Mikäli esitutkinnassa rikoksesta epäilty on siirtänyt omaisuuttaan esimerkiksi läheisilleen vahingonkorvauksen tai menettämisseuraamuksen välttämiseksi ja esitutkinnassa saadaan näytettyä tällainen omaisuusjärjestely toteen, voidaan vakuustakavarikko tuomita syytä epäillä - kynnysen mukaan. Vakuustakavarikko täytäntöön pannaan ulosottomiesten toimesta, ulosottokaaren säännösin ja ulosottoviranomainen ulosmittaa omaisuus keinotekoisien järjestelyjen

⁴⁴² Halijoki 2001, 220.

säännöksiin. Rikoksesta epäillyn lähipiiriin kuuluva sivullinen valittaa ulosottomenettelystä, jossa samaa omaisuusjärjestelyä harkitaan erilaisella näyttökynnyksellä kuin vakuustakavarikkoa määrätessä. Mikäli rikoksesta epäillyn lähipiirissä oleva sivullinen saa näytettyä todennäköiseksi, että hänen oikeuttaan on loukattu, vakuustakavarikon ulosmittaus kumotaan. Rikoksesta epäillyllä, joka on jo siirtänyt omaisuuttaan pois velkojien olottuvilta, on harvoin mitään muuta omaisuutta, jota voidaan ulosmitata. Tällaisessa tapauksessa rikoshyödyn ulosmittaus jää suorittamatta esitutinnan aikana. Aikanaan tuomioistuin käsittelee asian ja mahdollisesti määrää saman omaisuuden tuomittavaksi laajennetun rikoshyödyn säännöksen nojalla taas lievemmällä näyttökynnyksellä, kuin ulosottokaaren keinotekoisien järjestelyjen säännöksen käsittelyssä. Tällöin keinotekoinen järjestely on käsitelty aiemmin jo omana prosessinaan ulosottomenettelyssä ja ulosmittaus on kumottu. Rikoksesta epäilty on ehtinyt hävittää tai uudelleen järjestellä omaisuuden ja hänellä ei ole enää omaisuutta, jota voitaisiin ulosmitata rikosprosessin asianomistajan oikeuksien toteutumiseksi.

Edellä mainittu näyttökynnyksen eriateisuus aiheuttaa ongelmia säännösten soveltamisessa rinnakkain eri prosesseissa. Molemmista prosesseista on kyse samasta varallisuuserästä, samasta omaisuusjärjestelystä ja molemmilla prosesseilla pyritään samaan lopputulokseen, eli asianomistajan tai velkojan oikeuksien toteutumiseen. Näiden prosessien tarkoituksenmukainen rinnakkain soveltaminen vaatisi keinotekoisien järjestelyjen säännöksen näyttökynnyksen muuttamista laajennetun rikoshyödyn säännöksen näyttökynnyksen kaltaiseksi, jotta rinnakkain soveltaminen edellä kuvatussa tilanteessa olisi mielekästä. Mikäli näyttökynnykset molemmissa säännöksissä olisivat saman tasoiset, toteutuisi sekä laajennetun rikoshyödyn säännös, että keinotekoisien järjestelyjen säännös rinnakkain sovellettuna kuten molempien säännösten lainvalmisteluasiakirjoissa niiden on tarkoitettu toteutuvan. Tässä olisi selkeä paikka lainsäädännön kehittämiseksi tarvittavaan suuntaan. Mikäli laajennetun rikoshyödyn säännöksen näyttötaakka muuttuu lakiehdotuksen mukaiseksi, muuttuu säännöksen näyttötaakka niin, että kantajalla ei olisi todistustaakkaa omaisuuden alkuperästä. Omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Todistustaakka koskee siis menetetyksi tuomittavan omaisuuden alkuperää. Mikäli säännös muutetaan tämän kaltaiseksi, keinotekoisien järjestelyjen säännöksen näyttötaakka voisi olla perusteltua muuttua vastaajan eli velallisen vastuulle. Hänen olisi näytettävä toteen se, että omaisuus järjestelyjä ei ole tehty ulosottomenettelyn välttämiseksi. Keinotekoisien järjestelyjen säännöksen muuttamisen osalta olisi perusteltua ensin seurata miten laajennetun hyödyn menettämisen säännöksen näyttötaakan käy, ja sen jälkeen tehdä muutoksia keinotekoisien järjestelyjen näyttötaakkaan.

Konfiskaatiotyöryhmä ei ole ottanut lakiehdotuksessaan kantaa siihen, loukkaako laajennetun rikoshyödyn käännetty todistustaakka rikoksesta epäillyn itsekriminointisuoja. Tällä hetkellä esitutkinnassa ja oikeusprosessissa kiinnitetään hyvin paljon huomiota itsekriminointisuojaan

ja siihen, että rikoksesta epäillyn ei tarvitse kertoa mitään tekemästään rikoksesta tai avustaa rikoksen selvittämisessä. Käännytyssä todistustaakassa rikoksesta epäilty joutuisi kuitenkin tuomaan esille omaisuuden alkuperää sillä tarkkuudella, että hän saisi näytettyä todennäköiseksi omaisuuden alkuperän. Luultavasti tämä on aihe, josta tullaan keskustelemaan valio-kunta- ja eduskuntakäsittelyssä.

Tällä hetkellä laajennetun rikoshyödyn ja keinotekoisen järjestelyn säännöstä sovelletaan sekä esitutkinnassa, että ulosottomenettelyssä varsin harvoin. Mikäli kuitenkin säännöksiä sovellettaisiin enemmän rinnakkain, toisi se myös tarvittavaa oikeuskäytäntöä näistä rinnakkaisprosesseista. Säännösten vaatimia omaisuusjärjestelyitä on runsaasti, joten säännöksiä tulisi sekä esitutkinnassa, että ulosottomenettelyssä soveltaa rohkeammin. Samalla tulisi esille säännösten rinnakkain soveltamisessa esiintyvät ongelmat ja se mahdollisesti jouduttaisi lainsäädännön kehittämistyötä.

Menettämisseuraamuksia kokonaisuutena tarkastellen, niiden soveltaminen esitutkinnassa voisi olla monipuolisempaa. Pääsääntöisesti talousrikosten osalta menettämisseuraamuksia sovelletaan, mutta muiden rikoslajien osalta käytäntö on hyvin vaihtelevaa. Yleisesti esitutkintaa tekevien poliisien tietoisuus menettämisseuraamuksista, ja niiden soveltamisesta eri rikoslajeihin voisi olla laajempaa. Syynä tähän lienee resurssien ja koulutuksen puute. Tällä hetkellä poliisin esitutkinta on valtakunnallisesti todella ruuhkautunutta ja töitä on paljon. Tällöin menettämisseuraamukset luonnollisesti jäävät vaille huomiota. Menettämisseuraamukset ovat kuitenkin yhteiskunnallisesti merkittäviä toimenpiteitä yleisen oikeustajun turvaamiseksi, sekä sen osalta, että ne ovat ainoa esitutkintatoimenpide, joka tuo rikoksesta peräisin olevaa varallisuutta takaisin valtiolle. Myös EU lainsäädäntö velvoittaa menettämisseuraamukseen panostamiseen jo esitutkinnan aikana. Menettämisseuraamukseen panostaminen vaatisi poliisilta lisää koulutusta menettämisseuraamuksista perustasolla, jotta esitutkintaa suorittavat poliisimiehet olisivat tietoisia toimenpiteistä, joita menettämisseuraamusten soveltaminen heiltä edellyttää. Samoin poliisilta edellytettäisiin resursseja menettämisseuraamusten harkintaa ja rikoshyödyn etsintää varten. Mikäli resursseja ei ole, jäävät menettämisseuraamukset helposti paljon resursseja vaativan, joka päiväisen esitutkintatoiminnan jalkoihin.

8 Lähteet

Kirjat

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki 2011.

Alkio, Paavo: Rikoksen tuottaman hyödyn konfiskoinnista. Eripainos Lakimies - lehdestä v.1950.

Ailio, Erkki: Esinekonfiskaatio Suomen rikosoikeudessa, rikosoikeudellinen tutkimus. Helsinki 1964.

Boucht, Johan - Frände, Dan: Suomen rikosoikeus, rikosoikeuden yleisten oppien perusteet: Tampere 2008.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Helsinki 2005.

Havansi, Erkki: Ulosotto-oikeus. Teoksessa Koulu, Risto - Havansi, Erkki - Lindfors, Heidi - Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Insolvenssioikeus. Juva 2005.

Heikinheimo, Sanna: Rahanpesu erityisesti kriminalisoinnin ja konfiskaation näkökulmasta. Helsinki 1999.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan, Helsinki 2011.

Huhtamäki, Ari: Rahan jäljittäminen. Helsinki 2000.

Honkasalo, Brunolf: Asianomistajan oikeus ja rikoksen tuottaman hyödyn konfiskointi. Eripainos lakimies -lehdessä v.1950.

Husa, Jaakko: Oikeusvertailu. Rovaniemi 2013.

Husa, Jaakko - Mutanen, Anu - Pohjolainen Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Vantaa 2005.

Koulu, Risto: Johdatus ulosottoon. Teoksessa Koulu, Risto - Lindfors, Heidi: Ulosotto-oikeus. Helsinki 2009.

Kukkonen, Raimo: Keinotekoisista varallisuusjärjestelyistä ulosotossa ja velallisen rikoksissa. Tampere 2007.

Lahti, Raimo - Koponen, Pekka: Talousrikokset. Vaajakoski 2007.

Lindfors, Heidi. Erityinen osa, ulosmittaus. Teoksessa Koulu, Risto - Lindfors, Heidi: Ulosotto-oikeus. Helsinki 2009.

Linna, Tuula: Ulosottokaaren pääkohdat. Helsinki 2008.

Leppänen, Tatu:

- Ulosoton keskeiset periaatteet. Teoksessa Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosotto-oikeus I, ulosottomenettely. Helsinki 2014. (Leppänen 2014a)
- Ulosottooperusteet. Teoksessa Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosotto-oikeus I, ulosottomenettely. Helsinki 2014. (Leppänen 2014b)

Miettinen, Tarmo: Tieteen etiikka opinnäytetöissä. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö. 2. uudistettu painos. Joensuu 2006.

Mitchell, Andrew R - Hinton, Martin G - Taylor, Susan M E: Confiscation. Lontoo 1992.

Tolvanen Matti: Kriminaalipolitiikka, kriminologia ja rikosoikeuden tutkimus - tutkimusnäkökulmien hahmottelua. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö. 2. uudistettu painos. Joensuu 2006.

Tolvanen, Matti:

- Esitutkinnan tehtävä ja esitutkinnassa selvitettävät asiat. Teoksessa Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima: Esitutkinta- pakkokeino-oikeuden perusteet. Hämeenlinna 2011. (Tolvanen 2011a)
- Vakuustakavarikko. Teoksessa Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima: Esitutkinta- pakkokeino-oikeuden perusteet. Hämeenlinna 2011. (Tolvanen 2011b)

Pohjola, Anne: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena - Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä 2007.

Rautio, Jaakko: Hyötykonfiskaatiokanne. Helsinki 2006.

Rinne, Matti - Autio, Maria - Juurikkala, Sakari - Koski, Olli - Kallio, Visa - Kempe, Eero - Korkiatupa, Jukka - Männikkö, Hannu - Saarinko, Heikki - Santala, Kimmo - Simanainen, Antti - Tervo, Olli - Poutanen, Mia - Lönnroth, Kaarle: Poliisin ylijohdon julkaisusarja, Viranomaisyh-

teistyönä tehtävän rikoshyödyn jäljittämistä selvittäneen työryhmän loppuraportti. Helsinki 2008.

Örnsved, Patrik: För att brott inte ska löna sig. Tukholma 2015.

Julkaisut

Bodnar, Andrew - Chambers, Matrix: An overview of the law of the united kingdom concerning the proceeds of crime. Lontoo 2009. Julkaisu otettu 5.11.2015 osoitteesta:

https://www.matrixlaw.co.uk/uploads/other/21_08_2013_11_29_55_Presentation%20of%20over-view%20of%20confiscation%20law%20in%20the%20UK%20at%20IBA%20Annual%20Conference,%20Madrid%202009.pdf

Buckley, Claire - Chong, Martin - Cotton, Jim - English, Darryl - Evans, Toby - Quick, Alex - McMillan, Scott - Tse, Karmen - Murphie, Aileen: Confiscation orders. Lontoo 2013. Julkaisu otettu 5.11.2015 osoitteesta: <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2013/12/10318-001-Confiscation-Book.pdf>

Halijoki, Juha: Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto, erityisesti pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä silmällä pitäen. Defensor Legis N:o 2/2001 s.217 - 223.

Lavonen, Heli. Konfiskaatiopuitemääräyksen tulkintavaikutus ja menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn määrittäminen. Lakimies 6/2011 s. 1215 - 1236.

Leppänen, Tatu. Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Lakimies 7-8/2008 s. 1106-1125

Linna, Tuula. Täytäntöönpanoriita ja omistusoikeuskollisio Kirjoituksia ulosoton oikeussuojajärjestelmästä, osa 3/3. Lakimies 3/1999 s. 335-354.

Oikeusministeriö. Mietintöjä ja julkaisuja 3/2015. Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen. Helsinki 2015.

Oikeusministeriö. Työryhmämietintö 2007:2. Rangaistusmääräys- ja rikesakkotyöryhmän mietintö. Helsinki 2007.

Poliisihallitus. 6/2102. Käsikirja seuraamusten määrittämiseksi rangaistusvaatimus- ja rikesakkoasioissa.

Varantola, Krista - Launis, Veikko - Helin, Markku - Spoof, Sanna Kaisa - Jäppinen, Sanna: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki 2013.

verkkojulkaisu: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Internetlähteet

Edilex: Oikeuspoliittinen tutkimus ja oikeuspolitiikka. Päivitetty 15.12.2007.

[<http://www.edilex.fi/oikeus/5093>] 9.5.2015

Sivistyssanakirja: Konstitutiivinen.

[<http://www.suomisanakirja.fi/konstitutiivinen>] 10.5.2015

Synonymisanakirja: Regulaatiivinen.

[<http://www.suomisanakirja.fi/regulaatiivinen>] 10.5.2015

Melander, Sakari: Rikosoikeuden peruskysymyksiä - vastuuoppi. Rikosoikeuden aineopintojen luentosarja. Helsinki 2010.

[<http://www.helsinki.fi/oikeustiede/oppiaineet/rikosoikeus/materiaalit/Vastuuoppi%20sl%202010.Melander.pdf>] 10.5.2015

Oikeuslaitos: Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke, menettämisseuraamukset. Työryhmän raportti 11.12.2008 / 19.1.2009.

[http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankeidenraportit/2008/aIKmaLHMV/Menettämisseuraamukset.pdf] 1.10.2015

Tieteen termipankki: Common law. Päivitetty 29.6.2015.

[http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:common_law/laajempi_kuvaus] 4.11.2015

College of Policing: Confiscation. Päivitetty 27.7.2014.

[<https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/investigative-strategies/financial-investigation-2/asset-recovery/confiscation-and-recovery/#confiscation>] 4.11.2015.

The Crown Prosecution Service: Confiscation.

[http://www.cps.gov.uk/legal/p_to_r/proceeds_of_crime_act_guidance/#a14] 5.11.2015.

Sveriges riksdag: Brottsbalk. [https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#K36] 7.11.2015.

Virallislähteet

HE 95/1993, Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 275/1998 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta

HE 80/2000 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 44/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 13/2005 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 94/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

PeVL 33/2000 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto 33/2000 vp Hallituksen esityksestä menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 14/2001 vp, Lakivaliokunnan mietintö 14/2001 vp Hallituksen esityksestä menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

SopS 44/1994, Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus laitonta huumausaineiden ja psyko-trooppisten aineiden kauppaa vastaan

SopS 53/1994, Euroopan neuvoston rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoja ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus

911308/ETY, Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä

2014/42/EU, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksentekovälineiden ja rikoshöydyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa

Oikeuskäytäntö

Itä-Suomen HO 1987:1381

KKO:1990:65

KKO 1994:73

KKO 1995:193

KKO 1996:65

KKO:1997:186

KKO:1998:13

KKO:2002:32

KKO 2002:60

KKO:2004:96

KKO:2005:75

KKO:2005:76

KKO:2005:97

KKO 2006:9

KKO:2006:51

KKO:2007:1

KKO 2010:10

KKO:2010:32

KKO:2011:49

KKO 2011:61

KKO:2012:60

THO:2014:1

Kuvat.

Kuva 1: Takavarikon ja vakuustakavarikon erot.....26